णमो समणस्स भगवओ महावीरस्स ।
प्रातःस्मरणीय प्रभु श्रीमद् विजयराजेन्द्रसूरीश्वर सद्गुरुवर-
चरणारविन्देभ्यो नमः ।

मुनिराज श्रीमत्क्षमाकल्याणजी गुम्फित-

श्री अष्टाह्निका व्याख्यानम् ।

-: भाषान्तर :-

परमयोगीराज, शासनप्रभावक कलिकालसर्वज्ञकल्प, सर्वतंत्र स्वतंत्र प्रातःस्मरणीय

प्रभु श्रीमद् विजयराजेन्द्रसूरीश्वरजी म०

: गूर्जरानुवाद-संपादन :—

गुरुदेव पद्मपङ्कजमधुप प्रशिष्य

आचार्यदेवेश श्रीमद् विजयजयन्तसेनसूरीश्वरजी म०

—: प्रकाशक :—
श्री राज राजेन्द्र प्रकाशन ट्रस्ट,
अहमदाबाद [गुजरात]

* પુસ્તક : શ્રી અષ્ટાહ્નિકા વ્યાખ્યાનમ્

* લેખક : શ્રી મલક્ષ્માકલ્યાણજી મહારાજ

* અનુવાદક : પરમ યોગીન્દ્ર પ્રાતઃસ્મરણીય
પ્રભુશ્રીમદ્વિજય રાજેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ.

* ગુજરાતી અનુવાદ : આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્વિજય
જયન્તસેનસૂરીશ્વરજી મ. 'મધુકર'

* પ્રકાશક : શ્રી રાજ રાજેન્દ્ર પ્રકાશન ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ

* પ્રાપ્તિસ્થાન :–

૧ શ્રી રાજ રાજેન્દ્ર પ્રકાશન ટ્રસ્ટ,
રાજેન્દ્રસૂરિ જૈન જ્ઞાનમંદિર,
રતનપોળ, હાથીખાના,
રાજેન્દ્રસૂરિ ચોક,
અમદાવાદ (ગુજરાત)

૨ પરિષદ્ ભવન,
બસ સ્ટેન્ડ, પો. રાજગઢ (ધાર)
(મ૦ પ્ર૦)

* પ્રથમાવૃત્તિ ૫૦૦

* દ્વિતીયાવૃત્તિ ૧૦૦૦
શ્રી વીર સં. ૨૫૧૪
શ્રી રાજેન્દ્રસૂરિ સં. ૮૩
વિક્રમ સં. ૨૦૪૫

* મૂલ્ય : ૧૦ રૂપિયા

* મુદ્રક :–
શ્રી લબ્ધિ પ્રિન્ટર્સ,
ધનગરા શેરી, કણબીવાડ,
ફાનસવાળો ડેલો, ભાવનગર.

प्रथम आवृत्ति यत्किंचित् ।

****

पर्वाधिराज पर्यूषण !

इन्शान को भगवान एवं आत्मा को परमात्मस्थिति तक पहूंचनें आवश्यक मार्गदर्शक बनते हैं ये पर्व !

छोटे से बडे, अबालवृद्ध नर-नारियों में अपार हर्ष, उल्लास एवं उत्साह की वृद्धि हो जाती है इन के आगमन पर !

जैन धर्म अपनी अहिंसात्मक आचारप्रणाली को व्यवहार में मुख्य मानता रहा है और ईसी लिये इस के प्रत्येक पर्व में त्याग को प्राधान्य रहा है।

तप, संयम, दान एवं आश्रव निरोध की दुंदुभियां बजा कर यह पर्वों की महानता को प्रदर्शित करता हैं।

जीवन में और विशेष कर पर्वाधिराज के इन दिनों में जो आवश्यकीय कार्य हैं उन का वर्णन प्रवचनों के माध्यम से सम्प्राप्त होता ही है।

त्यागमय जीवन एवं रागमुक्त व्यवहार को जीवन में अपना कर प्रत्येक मानव अपना उत्थान आसानी से कर सकता है।

इन्शान में इन्शान के गुणों का आविर्भाव हो, उस में वृद्धि हो, और एतदर्थ ही स्वाध्याय, अध्ययन, वांचन मनन परमतम सहायक बनते हैं।

वांचन, पृच्छन, परावर्तन एवं अनुप्रक्षण के साथ धर्मकथा युक्त चिन्तन प्रारंभ होता है जब जीवन में तब मानव की सुषुप्त शक्ति जागृत हो कर के उसे साधकतम स्थिति तक पहूंचाती है।

पर्वाधिराज के दिनों में प्रारंभ में श्री अष्टान्हिका व्याख्यान का वांचन होता हैं। उसकी कमी को लक्ष्य में रख कर यह प्रकाशन किया गया हैं।

ईस में संस्कृत के मूल का ही अक्षरशः अनुवाद है। फिर भी कोइ भी क्षति मेरे मति दोष से रह गई हो तो क्षमा करेंगे।

शुभम्।

श्री राजेन्द्रसूरि जैन ज्ञान मन्दिर,
जोधपुर
२०३० भाद्रव सुदि ४

गुरुदेव चरणोपासक,
मुनि जयन्तविजय
'मधुकर'

દ્વિતીય આવૃત્તિની વેળાએ....

પર્વાધિરાજ !

આત્માની ઉજ્વળતાનું પુનીત પર્વ !

કર્મોના સામે આંદોલન આદરવાનું અનુપમ પર્વ !

અનાદિથી જામેલા અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વના મેલને ઉતારી પોતાની જાતને નિર્મળ બનાવી લેવા માટેનો અણમોલ અવસર !

જીવ અને જડના સંમિશ્રણમાં ઉત્પન્ન સંસાર અને તજ્જન્ય દુઃખોથી દબાતો અને રીબાતો રહેલો જગતનો જીવડો.

જેની ઝંખના રહે છે દુઃખોથી મુક્તિ મેળવવાની દબાણમાંથી ઉર્ધ્વસ્થિતિને પામવાની અને સ્વયંને સ્વયંની સ્થિતિમાં સ્થિર કરવાની.

તેના માટે સુંદર સંયોગ છે પર્વાધિરાજની પાવન આરાધના !

કેમ ? અને કેવી રીતે ? તેનો જવાબ છે પ્રસ્તુત અષ્ટાન્હિકા વ્યાખ્યાનમાં.

જેની એક આવૃત્તિ છપાયેલી. આવશ્યકતા જણાતાં આ બીજી આવૃત્તિનું પ્રકાશન ટ્રસ્ટ તરફથી થઈ રહ્યું છે જે પ્રસન્નતાનો વિષય છે.

આગરા
અષાડ સુદ ૧
૨૦૪૫

—જયંતસેનસૂરિ.

પ્રકાશકીય બીજી આવૃત્તિ

સાંસારિક જીવનના પ્રત્યેક કાર્યક્રમમાં વ્યકિત જેટલો તત્પર અને કટિબદ્ધ હોય છે તેથી વધુ તેણે આત્મિક સાધના અને આરાધનના દરેક પ્રસંગે પોતાની જાતને સાવધાન અને વ્યવસ્થિત રાખવાની પરમ આવશ્યકતા છે.

જીવનની દિશા અને આરાધનાની સુંદર પ્રેરણા આપનાર પર્વાધિરાજ પર્યુષણમાં જેના વાંચન દ્વારા જાગૃતિના સૂરો સાંભળવા મળે છે તે ગ્રન્થ શ્રી અષ્ટાન્હિકા વ્યાખ્યાન !

ગ્રન્થના આવકાર કરતાં તેમાં આવતી ભાવના મહત્ત્વની છે. નાનો છતાં વિશિષ્ઠ ભાવોથી ભરેલ આ ગ્રન્થ છે.

જેની પ્રથમાવૃત્તિ પૂર્વે પ્રકાશિત થયેલ. તેની બીજી આવૃતિની માંગણી થતાં ટ્રસ્ટ દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવી રહે છે.

પાઠકગણ લાભ ઉઠાવશે એ જ અભ્યર્થના....

વ્યવસ્થાપક
શ્રી રાજેન્દ્ર પ્રકાશન ટ્રસ્ટ,
અમદાવાદ

* અભિનંદન સ્વામિ જિન સ્તુતિ *

અભિનંદન વંદન, સેવિત સુરનર ઈન્દ ।
સુખ સંપત્તિ અક્ષય દાયક પરમાનંદ ।।
સંવર સુત ધરતાં સંવર ભાવશું સંગ ।
ત્રિભુવનના સ્વામિ ધ્યાનું ધારી ઉમંગ ।।૧।।

સહુ જિનવર નિર્મલ પામ્યા પદ અવિકાર ।
વીસસ્થાનક સેવી, કર્મ કલંક નિવાર ।।
લાલ લીલા કાળા શ્યામ સુવર્ણ જેહ ।
તે જિનવર સઘળાં હૃદય ધરી નમું નેહ ।।૨।।

જિનવાણી જગમાં ભવજલ તારણહારી ।
મિથ્યાતમ વારી સમકિત શુદ્ધિકારી ।।
સૂરિ રાજેન્દ્રશાસન નિશ્ચયથી જયકારી ।
સૂરિ યતીન્દ્ર ભાખે જયંતસેન હિતકારી ।।૩।।

—o—

* તાલનપુર તીર્થ સ્તુતિ *

અકલંકી જિન અક્ષય પદ ધર અજરામર અવિકારાજી ।
જ્ઞાતા દૃષ્ટા વિશ્વ વિધાયક ત્રિજગ ભવ્ય ઉદ્ધારાજી ।।
પ્રશમ રસભર આત્માનંદી, વંદત પાદ નિકંદાજી ।
તાલનપુર પ્રભુ પાર્શ્વ આદીશ્વર, સેવિત સુરનર ઇંદાજી ।।૧।।

સકલ કર્મકા છેદન કર કે, વેદન સર્વ નિવારાજી ।
અગમ અગોચર અકલ અવિકલ, તીર્થંકર પદ વિરાજી ।।
તત્વ સંવેદન જ્ઞાન પ્રદાતા, ચોવિશે જિન ચંદાજી ।
તીર્થ પ્રતિ પ્રભુ શાસનનાયક, દાયક સૌખ્ય અમંદાજી, ।।૨।।

સંસાર આ તપ તસ જીવોંકો, શાંતિપ્રદા જિનવાણીજી ।
સમ્યગ્ બોધિ આત્મ સમાધિ, કારક નિત્ય પ્રમાણીજી ।।
સૂરિરાજેન્દ્રને સત્ય બતાયા, ધર્મ નિશ્ચય વ્યવહારીજી ।
'જયન્તસેન' સૂરિ યતીન્દ્ર દાખો, જિનવાણી દિલ ધારીજી ।।૩।।

* પદ્મપ્રભુ સ્તુતિ *

(શાર્દૂલ વૃત્તમ.)

વિશ્વાનંદ પ્રદા સદા સુમતિદા નિઃશ્રેયકર્માંકુરા ।
ભવ્યાંભોજ વિકાસકા જયકરા મિથ્યાહરા ભાસ્કરા ॥
સેવા નિત્ય સુરા સુરેન્દ્ર કરતા દુઃખો હરા કર્મજા ।
શ્રીપદ્મપ્રભ વંદના ચરણમાં માતા સુસીમાંગજા ॥૧॥

વીસસ્થાનકની કરી જિનવરા સર્વે સમારાધના ।
ભાવી ભાવ સુભાવની રમણતા પામ્યા કરી સાધના ॥
ચોવીસે જિનરાજ આજ પ્રભુમું, ત્રિકાળમાં જે થયા ।
કર્મોન્મૂલન મૂળથી પ્રભુ કરી મુક્તિપુરીમાં ગયા ॥૨॥

વાણી જે હિતકારિણી જગતમાં પામી પરાપુણ્યથી ।
તરવા તત્ત્વ વિવેક યુક્ત સમજી સદ્‌ભાવ નૈણથી ॥
જૈનાકાશ પ્રકાશકા દિનમણી, રાજેન્દ્રસૂરીશ્વરા ।
ધ્યાવે નિત્ય 'જયન્તસેન' વસુધા, તીર્થંકરા ઇશ્વરા ॥૩॥

卐

* વાસુપૂજ્ય જિન સ્તુતિ *

ત્રણ કાળના ત્રણ લોકના સહુ ભાવને જે જાણતા ।
પરભાવથી રહ્યા દૂર જે નિજ આત્મ સુખને માણતા ॥
અજ્ઞાનતમ હારક પ્રભુ વસુરાય નંદન વંદિયે ।
પ્રભુ વાસુપૂજ્ય જિનેન્દ્ર જપતાં પાપકર્મ નિકંદીએ ॥૧॥

જે નામ આકૃતિ દ્રવ્ય ભાવે જિન થયા ભવહારકા ।
તે સર્વને મમ વંદના જે ત્રણ ભુવનના તારકા ॥
નહિ કોહ મોહ ન લોહ કિંચિત્ પરમ પદને પામીયા ।
પરમેષ્ઠિ પદધર વિશ્વવંદિત પાપ આશ્રવ તમીયા ॥૨॥

નિક્ષેપ નય પંચાંગી પાવન અજ્ઞાતમને વારકા ।
જિન વચનનો વિસ્તાર કરતા ગણધરા શ્રુતધારકા ॥
પ્રભુ સૂરવિર રાજેન્દ્ર ભાષિત, સત્યને જે મન ધરે ।
નિત્ જયન્તસેન જિન ચરણ સેવત શાશ્વતા સુખ સંચરે ॥૩॥

❋ સજજાય ❋

જીવનજી! જાગજો જગ કોઇ રે;
ખોલે ખોલે ઉમરિયા ખોઈ!! જીવનજી......॥૧॥

જગ સ્વારથ કા યહ મેલારે, મોહ મમતાકા જૂઠા જમેલારે;
સબ છોડકે જાય અકેલા!! જીવનજી......॥૨॥

કૌન દુનિયામાં સાચ્ચે તેરારે, કહતા તન-ધન પરિજન મેરારે;
આખિર જંગલમેં તેરા ડેરા !! જીવનજી......॥૩॥

મોડ મોડ કે જીવન ખોતારે, જીવન હારકે અન્તમેં રોતારે;
કર્મ મેલકો કયો નહીં ધોતા!! જીવનજી ...॥૪॥

મહલ-મન્દિર બંગલા બારિરે, પુત્ર માતા-પિતા પતિ નારિરે;
દુ:ખ સમયમેં દુનિયા ન તાહરી!! જીવનજી......॥૫॥

ખોટી પ્રીત સબકી કી બાઢરે, દેખા-દેખીકી સારિ સગાઈ રે;
કોઇ આપના નહીં હૈ સખાઈ!! જીવનજી......॥૬॥

દ્રષ્ટિ ખોલકે દેખો ભાયારે. ખોયા કિતના-કિતના વાયારે;
ધર્મધ્યાનમેં કિતના લગાયા !! જીવનજી......॥૭॥

મેરા-મેરાકી જપતાં માળા રે, કિતના ચલતા હૈ સોચ્યા ગોટાલારે;
આત્મ શુદ્ધિકા પીલોને પ્યાલા !! જીવનજી......॥૮॥

બે હજાર તર્યાસિ ચોમાસારે, વારાનગરમેં તપ-જપ ખાશારે;
ભવ ભ્રમણાકા ટાલોને પાશા !! જીવનજી......॥૯॥

॥ ॐ अर्हते नमः ॥

शान्तीशं शान्तिकर्तारं, नत्वा स्मृत्वा च मानसे ।
अष्टाह्निकाया व्याख्यानं, लिख्यते गद्यबन्धतः ॥ १ ॥

[हिन्दी] जन गण मानस में एवं विश्व में शान्ति स्थापित करने वाले श्री शान्तिनाथ प्रभु को नमस्कार करके उनका हृदय में स्मरण करके गद्यमय भाषा में मैं अष्टाह्निका व्याख्यान लिखता हूं ॥ १ ॥

पर्यूषण किसे कहते हैं ?

साधु (श्रमण) जन शरद् और ग्रीष्म ऋतु में ८ मास तक भ्रमण करते रहते हैं, वे वर्षाऋतु में आषाढ शुक्ला पूर्णिमा के पचास दिन पश्चात् सर्व प्रकार से एक स्थान पर रहें, उसे पर्यूषण (पज्जूसण) कहते हैं।

[गु०] વિશ્વમાં શાન્તિની સ્થાપના કરનારા શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુને નમસ્કાર કરીને અને તેમનું હૃદયમાં સ્મરણ કરીને ગદ્યમય ભાષામાં હું અષ્ટાહ્નિકા વ્યાખ્યાન લખી રહ્યો છું.

પર્યૂષણ કોને કહેવાય ?

જિનેન્દ્રશાસનના આરાધક અને જિનપ્રવચનના પ્રવાહક એવા શ્રમણો શરદઋતુથી ગ્રીષ્મ ઋતુ સુધી આઠ મહિના ગ્રામ-નગરમાં વિહાર (વિચરણ) કરતા રહે છે, ને વર્ષાઋતુમાં અષાઢ સુદ ૧૫ પછી સર્વ પ્રકારે એક સ્થાન પર રહે છે, તેને પર્યૂષણ કહેવાય છે.

[सं०] इह सकलदुष्कर्मनिवारिणी, विमल-धर्म-कर्म-कारिणी, इह परत्र च कृतप्रभूतशर्मणि श्रीपर्युषणादिपर्वणि समागते सति सकलसुरासुरेन्द्राः सम्भूय श्री-नन्दीश्वरनाम्नि अष्टमद्वीपे धर्महिमानं कर्तुं गच्छन्ति ।

[हिन्दी] सब प्रकार के दुष्कर्मों को दूर करनें वाले, निर्मल धर्म और कर्म को करने वाले, इस लोक और परलोक में भी कल्याण करने वाले ऐसे इस पर्युषण

पर्वके आने पर सभी ६४ इन्द्र देवी-देवता सहित मिलकर नन्दीश्वर नाम के आठवें द्वीप में धर्ममहिमा को करने के लिए जाते हैं ॥

[गु०] સર્વ પ્રકારના દુષ્કર્મોને દૂર કરનારા, આલોક અને પરલોકમાં પણ કલ્યાણ કરનારા પર્વાધિરાજ શ્રી પર્યુષણના આગમન સમયે ૬૪ ઇન્દ્રો પોતાના સર્વ દેવી-દેવતાના પરિવાર સાથે ધર્મની પ્રભાવના અને આરાધના માટે નંદીશ્વર નામના આઠમા દ્વીપમાં જાય છે.

[सं०] तत्र तावत् नन्दीश्वरद्वीपस्य मध्यभागे चतुर्दिक्षु चत्वारोऽञ्जनगिरयः सन्ति । अञ्जनवर्णाः पर्वता इत्यर्थः । तेषां प्रत्येकं चतुर्दिक्षु चतस्रो वाप्यः सन्ति तासां वापीनां मध्यभागेषु दधिमुखपर्वताः दधिवर्णाः श्वेताः सन्ति पुनर्द्वयोर्वाप्योरन्तरेषु द्वौ द्वौ रतिकरपर्वतौ वर्तेते सर्वे रक्तवर्णाः इत्यर्थः ॥

[हिन्दी] वहां (अष्टम द्वीप में) नन्दीश्वर द्वीप के मध्य भाग में चारों दिशाओं में अंजनगिरि नाम के कृष्णवर्ण वाले चार पर्वत हैं । उन पर्वतों में प्रत्येक पर्वत की चारों दिशाओं में चार वावडियां हैं । उनमें से प्रत्येक वापिका के मध्य भाग में दहीके समान श्वेत रंग के दधिमुख नाम के पर्वत हैं । प्रत्येक वापिकाओं के अन्तर में दो दो लाल रंग वाले रतिकर नामक पर्वत हैं ।

अष्ट द्वीप कौन २ से हैं?

इस तिर्यक् लोक में जो जंबूद्वीप प्रमुख असंख्याता द्वीप हैं, और लवण समुद्र प्रमुख असंख्याता समुद्र हैं । जिनमें से ८ ये हैं:—(१) जम्बूद्वीप (२) धातकीखण्ड (३) पुष्करवर द्वीप (४) वारूणीवर द्वीप (५) क्षीरवर द्वीप (६) घृतवर द्वीप (७) इक्षुवर द्वीप (८) नन्दीश्वर द्वीप.

[गु०] ત્યાં આઠમા નંદીશ્વર દ્વીપના મધ્ય ભાગમાં ચારે દિશાઓમાં અંજનગિરિ નામના કાળા વર્ણના ચાર પર્વતો છે. એ દરેકના ઉપર ચારે દિશાઓમાં ચાર વાવડીઓ છે. તેમાં પ્રત્યેક વાવડીની વચ્ચે દહીંના જેવા સફેદ રંગના દધિમુખ નામના પર્વતો છે. વળી પ્રત્યેક બબ્બે વાવડીઓ વચ્ચે લાલ રંગના રતિકર નામના બે બે પર્વતો છે.

આઠ દ્વીપ કયા કયા ?

આ તિર્છાલોકમાં જંબૂદ્વીપ પ્રમુખ અસંખ્યાતા દ્વીપો છે, અને લવણસમુદ્ર પ્રમુખ અસંખ્યાતા સમુદ્રો છે. જેમાં આઠ દ્વીપ આ પ્રમાણે છેઃ- (૧) જંબૂદ્વીપ, (૨) ધાતકીખંડ, (૩) પુષ્કરદ્વીપ, (૪) વારુણીવરદ્વીપ, (૫) ક્ષીરવરદ્વીપ. (૬) ઘૃતવરદ્વીપ, (૭) નંદીશ્વરદ્વીપ.

[સં૦] एवं चैकैकाञ्जनगिरेः समन्तात् चत्वारो दधिमुखा अष्टौ च रतिकराः सन्ति । मीलने जाता द्विपञ्चाशत् गिरयः ते च पृथक् २ नामसंख्यया चत्वारोऽञ्जनगिरयः (४) षोडश दधिमुखाः (१६) द्वात्रिंशद्रतिकराः (३२) तेषामुपर्येकैकं जिनभवनमस्तीति द्विपञ्चाशज्जिनचैत्यानि सन्ति तेषु जिनचैत्येषु प्रत्येकं चतुर्विंशत्यधिकशतं जिनबिम्बानि सन्ति, सर्वेषां मिलनेऽष्टचत्वारिंशदधिकचतुःषष्टिशतानि जिनबिम्बानि भवन्ति (६४४८) ॥

[हिन्दी] इस प्रकार एक एक अंजनगिरिनाम पर्वत के आसपास चार चार दधिमुख और आठ आठ रतिकर पर्वत हैं । अंजनगिरि समेत प्रत्येक दिशा में तेरह तेरह पर्वत हैं । चारों दिशाओं को मिलाने से (५२) पर्वत होते हैं । चार अंजनगिरि, सोलह दधिमुख और बत्तीस रतिकर पर्वत कुल संख्या (५२) हैं । इन बावन पर्वतो के ऊपर एक २ जिनमन्दिर है । इन मन्दिरों में प्रत्येक एक सौ चौबीस (१२४) ऋषभ, चन्द्रानन, वारिषेण, वर्द्धमान आदि तीर्थंकरों की प्रतिमाएं हैं । बावनों मन्दिरों में प्रतिमाजी की संख्या [६४४८] छ हजार चार सौ अडतालीस होती है ।

" प्रतिमाजी की अवगाहना उत्कृष्ट तो ५०० पांच सौ धनुष की है और छोटी सात हाथ की है । ये सब प्रतिमाएं रत्नमयी हैं । इनका विशेष वर्णन श्री ठाणांगजी सूत्र का चौथा ठाणां में बहुत किया हुआ है ।

[ગુ૦] આ પ્રમાણે એક એક અંજનગિરિ પર્વતની આસપાસ ચાર ચાર દધિમુખ અને આઠ આઠ રતિકર પર્વત છે. અંજનગિરિ સહિત પ્રત્યેક દિશાઓમાં તેર તેર પર્વતો છે. ચારે દિશાઓના બધાને કુલ બાવન પર્વતો છે. ચાર અંજનગિરિ, સોળ દધિમુખ અને બત્રીશ રતિકર પર્વત કુલ બાવન છે. આ બાવનમાં દરેકના ઉપર એક એક જિનાલય છે. પ્રત્યેક જિનાલયમાં ૧૨૪ (એકસો ચોવીસ) ઋષભ, ચંદ્રાનન, વારિષેણ, વર્દ્ધમાન

આદિ તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓ છે. બધાય જિનાલયોના જિનબિમ્બોની સંખ્યા છ હજાર, ચારસો અડતાલીસ થાય છે.

સૌથી મોટી પ્રતિમાની અવગાહના ૫૦૦ ધનુષ્યની છે અને સૌથી નાનીની સાત હાથની છે. બધીય પ્રતિમાઓ રત્નોની છે. જેનું વિશેષ વર્ણન શ્રી ઠાણાંગ સૂત્રના ચોથા ઠાણામાં કરવામાં આવેલ છે.

[सं०] तानि च सर्वाण्यपि चैत्यानि चतुर्द्वाराणि शाश्वतानि प्रवरतोरणादिभिरलंकृतानि अतिसुन्दराणि सन्ति, तत्र देवेन्द्रा बहुदेवदेवीपरिवृताः प्रवर्द्धमानभावेनाष्टाह्निकामहोत्सवं कुर्वन्ति। जल-चन्दन-पुष्प-धूपाद्यष्टविधद्रव्यैर्जिनबिम्बानि पूजयन्ति, जिनगुणान् गायन्ति, स्तुवन्ति नाटकं च विदधति। इत्थमष्टदिनावधि महोत्सवं समाप्य पुनः स्वस्थानं गच्छन्ति॥

[हिन्दी] वे सारे जिनचैत्य चार चार दरवाजों वाले हैं। प्रत्येक मन्दिर शाश्वत रहनेवाले प्रवर तोरणों आदि से अलंकृत हैं। ये शाश्वत जिनालय अत्यन्त भव्य एवं सुन्दर हैं। वहां चौसठों इन्द्र बहुत से देवी और देवताओं के साथ बढती हुई भावनाओं के साथ अष्टाह्निका महोत्सव करते हैं। इन दिनों में सब जल, चन्दन, पुष्प, धूप आदि अष्टविध द्रव्यों से जिनबिम्बों की पूजा करते हैं। जिनेश्वर भगवान के गुणों को गाते हैं, उनकी स्तुति करते हैं एवं वहां नाटक भी करते है। इस प्रकार आठ दिनों तक इस महोत्सव को करके फिर अपने अपने स्थान को चले जाते हैं॥

"इस प्रकार का उत्सव चौमासी तथा भगवान के कल्याणक प्रमुख का भी करते हैं। यह बात श्री जीवाभिगम सूत्र तथा ज्ञाताधर्मकथा सूत्र में कही है॥"

[गु०] દરેક જિનાલય ચાર ચાર દરવાજાવાળા છે. શાશ્વત રહેનારાં અને સુંદર તોરણોથી વિભૂષિત છે. એ શાશ્વત જિનભવનો ભવ્ય અને સુંદરતાથી યુક્ત છે. ત્યાં ચોસઠ ઇન્દ્રો દેવ-દેવીઓના પરિવાર સાથે ભાવના-ભક્તિથી ભરપૂર હૃદયથી અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કરે છે. અષ્ટ દ્રવ્યોથી જિનેન્દ્ર-પૂજન કરે છે. જિનેશ્વર ભગવાનના ગુણગાન કરે છે. ભાવભરી સ્તુતિ અને નૃત્ય પણ કરે છે. આ પ્રમાણે આઠે દિવસ ઉત્સવ કરીને દરેક પોતપોતાના સ્થાને જાય છે.

આવો ઉત્સવ ચૌમાસી અને તીર્થંકર ભગવંતોના કલ્યાણક પ્રમુખ પ્રસંગોમાં પણ કરે છે. આ વાત શ્રી જ્ઞાભિગમ સૂત્ર તથા જ્ઞાતાસૂત્રમાં પણ કહેલી છે.

[सं०] एवं श्रावकैरपि श्रीमत्तीर्थंकरप्रकाशितेऽस्मिन् पर्वणि समागते धर्मकर्मणि यत्नो विधेयः तथा चास्मिन् पर्वणि श्रावकाणां कृत्यान्याह :—

[हिन्दी] इस प्रकार से श्रावकों भी श्रीमत्तीर्थंकर द्वारा प्रकाशित इस पर्युषण पर्व के आने पर धर्म कर्म के सम्पादन करने में प्रयत्न करना चाहिये।

और इस पर्व में श्रावकों के क्या कर्तव्य कृत्य हैं, उन्हे बताते हैं:—

[गु०] આ રીતે શ્રાવકોએ પણ શ્રીમત્ તીર્થંકર દ્વારા કહેવાયેલ આ પર્યુષણ પર્વ આવે ત્યારે ધર્મ-કર્મના સંપાદનમાં વિશેષ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

આ પર્વમાં શ્રાવકોએ શું શું ધર્મ-કર્મ કરવાં જોઈએ તે કહું છું:-

पर्युषण पर्व :—

[हिन्दी] "यह पर्युषण पर्व सब पर्वों में बड़ा पर्व है। इसके बराबर दूसरा कोई भी पर्व नहीं हैं, इस लिये विशेष करके प्रमाद का त्याग कर धर्म तथा धर्म की उन्नति करना चाहिये, क्यों कि यह मनुष्य जन्म, उत्तम जाति, उत्तम कुल, उत्तम निर्गन्थों का बताया धर्म बारम्बार मिलना कठिन हैं। भले पुण्यों के योग से यह तन मिला है तो अब व्यर्थ के प्रमाद में यह जीवन नहीं बिताना चाहिये। इस दफे हार गये तो फिर चोरासी लक्ष जीवायोनियों में भ्रमण करते करते ठिकाना भी मालूम नहीं होगा।

इस लिये इस पर्व में तो अवश्य धर्म में चित्त लगाकर अपने मनुष्य अवतार को सफल कर लेना चाहिये ॥

[गु०] આ પર્યુષણ પર્વ બધા પર્વોમાં મોટું છે. આના જેવું મોટું બીજું એકે પર્વ નથી તેમાં વિશેષે કરીને પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને શ્રાવકોએ ધર્મ તથા ધર્મની ઉન્નતિ કરવી જોઈએ, કારણ કે આ મનુષ્ય જન્મ, ઉત્તમ જાતિ, ઉત્તમ કુળ અને ઉત્તમ નિર્ગ્રંથોનો કહેવાયેલો ધર્મ વારંવાર મળવો મુશ્કેલ છે. સારા પુણ્યોના યોગથી આ મનુષ્ય શરીર

મળ્યું છે તો હવે આળસમાં આ જીવન વિતાવી દેવું ન જોઈએ. આ વખતે હારી ગયા તો પછી ચોરાસી લાખ યોનિઓમાં ભટકતાં ભટકતાં ક્યાંય પત્તો પણ નહીં લાગે.

માટે, આ પર્વમાં જરૂર ધર્મમાં ચિત્ત પરોવીને આપણે મનુષ્ય અવતાર સફળ કરી લેવો જોઈએ.

[हिन्दी] इस संसार में सभी मानव, धर्म धर्म ऐसा कहते हैं परन्तु धर्म क्या वस्तु है? इसे पहिचानना व जानना बडा कठिन हैं। पेट भरने के लिए पाखंडी लोग धर्म की प्ररूपणा (अर्थ) करते हैं, किन्तु उन पाखंडियों का कथन सब असत्य हैं क्यों कि उन्हे धर्मका मार्ग भी नहीं मिला हैं। धर्म तो सच्चा वहीं कहला सकता हैं जिस में हिसादिक आश्रवों का त्याग हो, जो केवलियों के वचनो से विरुद्ध न हो।" देव अरिहंत, गुरु निर्गंथ, केवलिभाषित दयामूल धर्म, इन तीनों तत्त्वों को अन्तःकरण से पालन करनें वालें ही श्रावक, सही अर्थों में श्रावक है।"

[ગુ૦] દુનિયામાં સૌ ધર્મ, ધર્મ એમ કહે છે પણ ધર્મ શું ચીજ છે તેને ઓળખવો અને જાણવો એ બહુ મુશ્કેલ વસ્તુ છે. પાખંડી લોકો પોતાનું પેટ ભરવા માટે ધર્મના જુદી જુદી રીતે અર્થો કરે છે, પરંતુ આ પાખંડીઓનું કહેવું બધું અસત્ય છે; કારણ કે તેમને ધર્મનો માર્ગ પણ હાથ લાગ્યો નથી. સાચો ધર્મ એ કહેવાય જેમાં હિંસા વગેરે આશ્રવોનો ત્યાગ હોય અને જે કેવળીઓના વચનોથી વિરુદ્ધ ન હોય. "દેવ અરિહંત, ગુરુ-નિર્ગ્રંથ, અને કેવળીઓએ કહેલો દયા જેના મૂળમાં છે એવો ધર્મ-આ ત્રણે તત્ત્વોનું અંતઃકરણપૂર્વક પાલન કરનારા શ્રાવકો જ ખરા અર્થમાં શ્રાવકો છે."

आश्रव-कषाय-रोधः कर्तव्यः श्रावकैः शुभाचारैः ।
सामायिक-जिनपूजा-तपोविधानादि कृत्यपरैः ॥ १ ॥

[સં૦] तत्राश्रवाः पञ्च ते चामी,-प्राणातिपात-मृषावादाऽदत्तादान-मैथुन-परिग्रहास्तेषां रोधो निरोधः अर्थात्त्यागः कर्तव्यः ।

[हिन्दी] आश्रव कषायों को रोकना चाहिये। सामायिक, जिनपूजा, तप के विधानादि कृत्य करने में शुभ आचरण से युक्त श्रावकों को तत्पर रहना चाहिये।

आश्रव पांच हैं, वे हैं ....(१) प्राणातिपात (२) मृषावाद (३) अदत्तादान (४) मैथुन (५) परिग्रह; इन पांचो का रोध अर्थात् त्याग करना चाहिये।

[गु०] આશ્રવ–કષાયોને રોકવા જોઈએ. સામાયિક, જિનપૂજા, અને તપના વિધાનો વગેરે શુભકૃત્યોમાં સારા આચરણવાળા શ્રાવકોએ હંમેશાં તત્પર રહેવું જોઈએ. આશ્રવ પાંચ છે. (૧) પ્રાણાતિપાત, (૨) મૃષાવાદ, (૩) અદત્તાદાન, (૪) મૈથુન, (૫) પરિગ્રહ. આ પાંચેયનો રોધ એટલે ત્યાગ કરવો જોઈએ.

[सं०] एतावता प्रथमं द्वीन्द्रियादयो जीवास्तेषां विराधना श्रावकैर्वर्ज्या सर्वदानेषु अभयदानं श्रेष्ठमेव, "दाणाण सिट्ठमभयप्पहाणमिति" श्री सुयगडांगे उक्तम् ॥ अन्यत्राप्युक्तं च:—

[हिन्दी] इन सब में प्रथम द्वि इन्द्रिय आदि जीवों की विराधना (उन्हें उपयोग सहित मारना) श्रावकों को छोड देना चाहिए, कारण कि "सभी दानों में अभयदान ही श्रेष्ठ है, ऐसा "सुयगडांगजी सूत्र में कहा है" तथा अन्यत्र भी कहा है।

"प्राणातिपात के अन्तर्गत दो इन्द्रियों वाले, तीन इन्द्रियों वाले, चार इन्द्रियों वाले, पांच इन्द्रियों वाले व त्रस जीव, और एक इन्द्रिय वाले पृथिव्यादि स्फटिक-मणिरत्न प्रमुख जीव, इनको विना अपराध के मारने का श्रावकों को त्याग करना चाहिये। और फिर पर्यूषण महापर्व में तो विशेष करके उपयोग सहित जीव मारनें का त्याग करना चाहिये, क्योंकि दूसरे मतो में भी अभयदान को श्रेष्ठ माना है ॥

[ગુ૦] આ બધામાં સૌથી પહેલું દ્વિ-ઇન્દ્રિય વગેરે જીવોની વિરાધના (એને ઉપયોગ સાથે મારવા) શ્રાવકોએ છોડી દેવી જોઈએ. કારણ કે " બધા દાનોમાં અભયદાન જ શ્રેષ્ઠ છે" એવું સુયગડાંગજી સૂત્રમાં કહ્યું છે. તથા બીજે પણ કહ્યું છે.

" પ્રાણાતિપાતમાં બે ઇન્દ્રિયવાળા, ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા, ચાર ઇન્દ્રિયવાળા, પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા અને ત્રસ જીવો તથા એક ઇન્દ્રિયવાળા પૃથ્વી વગેરે સ્ફટિક મણિરત્ન પ્રમુખ જીવો–એમને વિના અપરાધ મારવાનો શ્રાવકોએ ત્યાગ કરવો જોઈએ. અને વળી પર્યુષણ મહાપર્વમાં

તો ખાસ કરીને ઉપયોગ સહિત જીવ મારવાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ; કારણ કે બીજા મતોમાં પણ અભયદાનને શ્રેષ્ઠ માન્યું છે.

[सं०] दीयते म्रियमाणस्य, कोटिर्जीवितमेव च ।
धनं कोटिं न गृह्णीयात्, सर्वो जीवितुमिच्छति ॥ १ ॥

अपि चः—

यो दद्यात्काञ्चनं मेरुं कृत्स्नां चापि वसुन्धराम् ।
एकस्य जीवितं दद्यान्नहि तुल्यमहिंसया ॥ २ ॥

[हिन्दी] मरने वाले मनुष्य को कोई व्यक्ति करोड़ रूपये की आजीविका दे देवें तो भी वह प्राणी उसे ग्रहण करना नहीं चाहेगा क्यों कि सब प्राणियों को अपना प्राण प्यारा हैं मरने के बाद वह धन किस काम आयेंगा ? । "

श्रीकृष्ण युधिष्ठिर को कहते हैं कि हे युधिष्ठिर ! एक मनुष्य मेरू पर्वत के बराबर सोना (सुवर्ण) किसी को दान में देवें और एक सम्पूर्ण पृथ्वी का दान देवें, और एक मनुष्य किसी भी प्राणी को अभयदान देवे तो भी प्रथम के दोनो दानी अभयदान देने वाले के आगे हीन हैं, क्यों कि इस संसार में अहिंसा के तुल्य कुछ भी नहीं हैं ॥ २ ॥

[ગુ૦] મરવાવાળા મનુષ્યને કોઈ કરોડ રૂપિયાની આજીવિકા આપી દે, તો પણ તે તેને લેવાની ઈચ્છા નહીં કરે; કેમ કે સૌને પોતાનો પ્રાણ સૌથી વહાલો છે. મર્યા પછી તે ધન શું કામમાં આવશે ? "

શ્રીકૃષ્ણ યુધિષ્ઠિરને કહે છે કે હે યુધિષ્ઠિર, ! કોઈ માણસ મેરુ પર્વત જેટલું સોનુ કોઈને દાનમાં દે, કોઈ આખી પૃથ્વી દાનમાં આપે અને એક માણસ કોઈ પ્રાણીને અભયદાન આપે તો પહેલા બન્ને દાની અભયદાન આપવાવાળા માણસ કરતાં નીચા છે. કારણ કે આ સંસારમાં અહિંસા જેવું શ્રેષ્ઠ કાંઈ પણ નથી. ૨.

[हिन्दी] " इस संसार में मरने (मृत्यु) के समान भय नहीं हैं, पैदल चलने के समान दुःख नहीं है, भूखों मरनें के समान तकलीफ (वेदना) नही हैं, दरिद्रता के समान मानहीनपना नही हैं तथा संसार के सभी प्राणी सुख के अभिलाषी हैं, कोई भी दुःख का अभिलाषी नहीं होता हैं ।

अतः श्रावकों को चाहिये कि वे कुव्यापार नहीं करें, विना छाने पानी को काम में न लें, इस पर्यूषण पर्व में तो खास करके हिंसा के कार्य न करें, केवल भोजन के बिना काम नहीं चलता अतः कार्य, उपयोगपूर्वक खाने जितना ही आरंभ करें। किन्तु ज्यादा आरंभ नहीं करें। उसमें भी कंडे (छाणा) लकडी देख के जीवजन्तु रहित काम में लेवें। चूल्हे को बर्तनो के स्थान को अच्छी तरह देख लेवें, जल के बर्तन खुले न रक्खें, चंदोवा (वितान) बांधे विना रसोई इत्यादि कार्य न करें, इस तरह जीवदया का पालन करते हुए इस भव में ही सुखप्रद हों तो परभव में सुखप्रद हों, इस में क्या आश्चर्य? अर्थात् दूसरें भव में तो सुख देने वाले होंगे ही।

[ગુ૦] આ સંસારમાં મૃત્યુ જેવો કોઇ ભય નથી, પગે ચાલવા જેવું કોઈ દુઃખ નથી, ભૂખે મરવા જેવી કોઈ વેદના નથી, અને ગરીબાઇ જેવું કોઈ અપમાનકારક નથી. સંસારમાં સૌ પ્રાણી સુખના અભિલાષી છે. કોઈ દુઃખ ઇચ્છતું નથી.

એટલા માટે શ્રાવકોએ કોઈ વિરુદ્ધ આચરણ ન કરવું જોઈએ; ગળ્યા વિનાના પાણીનો ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ. આ પર્યુષણ પર્વમાં તો ખાસ કરીને હિંસા થાય એવું કામ કોઈ ન કરે. માણસને ભોજન વિના ચાલતું નથી. તેથી ઉપયોગ જેટલું જ રાંધે પણ વધારે રાંધે નહીં. એમાં છાણાં, લાકડાં વગેરે ખાસ તપાસીને જીવજંતુ વગરનાંનો ઉપયોગ કરે. ચૂલો અને વાસણ રાખવાની જગ્યા બરાબર જોઇ લે. પાણીનાં વાસણ ઉઘાડાં ન રાખે. ચૂલાના ઉપરના ભાગમાં ઉલેચ (ચંદરવા) બાંધ્યા સિવાય રસોઈ ન કરે; આ રીતે જીવદયાનું પાલન કરતાં કરતાં આ ભવમાં સુખ મેળવે; તો પછી પરભવમાં સુખ મળે તેમાં શું આશ્ચર્ય? મતલબ કે જીવદયાનાં કામો પરભવમાં સુખ આપવાવાળાં અવશ્ય થશે જ.

अतोऽभयदानप्राधान्यख्यापनार्थं कथानकमुच्यते। तथाहि :—

[सं०] वसन्तपुरेऽरिदमनो राजा तस्य पञ्च राज्यस्तासु चैका दुर्भगा चतस्रोऽत्यन्तवल्लभाः। एकदा चतुर्वधूसमेतो राजा निजप्रासादगवाक्षस्थो नानाविधक्रीडाविलासं

कुर्वंस्तिष्ठति स्म। तस्मिन्नवसरे एकश्चौरो राजमार्गेण नीयमानो राज्ञा सपत्नी-केन दृष्टः।

[हिन्दी] अब अभयदान की प्रधानता बतानेवाला कथानक कहते हैं :— वसन्तपुर में अरिदमन नाम का एक राजा था। उसके पांच रानियां थीं। उनमें से एक राजा द्वारा मानित नहीं थी। चार रानियां राजा को खूब प्यारी थीं। एक दिन चारों रानियों सहित राजा अपने महेल में नाना प्रकार की क्रीडाएं करता हुआ अपने महल के झरोखे के पास बैठा था। उसी अवसर में राजमार्ग से जाते हुए एक चोर को राजाने अपनी पत्नियों के साथ देखा।

[गु०] हवे अभयदान श्रेष्ठ छे एवुं बतावती एक वात कहुं छुं.

वसन्तपुरमां अरिदमन नामनो एक राजा हतो. तेने पांच राणीओ हती. तेमांथी एक राणी अणमानीती हती. चार राणीओ राजाने खूब वहाली हती. एक दिवस राजा चारे राणीओ साथे पोताना महेलना झरूखामां बेठो बेठो आनंद-प्रमोद करतो हतो, तेवामां राजमार्ग उपरथी पसार थता एक चोरने जोयो.

[सं०] सच कीदृशः—कण्ठन्यस्त-रक्त-करवीरमालो रक्त-वस्त्र-परिधानो, रक्त चन्दनानुलिप्त-गात्रः पुरस्ताद्घात्यमान-वध्य-ढिंढिमः इत्थं विविध-विडम्बनाभिर्विड-म्ब्यमानं तं चौरं दृष्ट्वा राज्ञीभिः प्रष्टं, किमकार्यमनेनाकारीति ॥

[हिन्दी] उस चोर के कण्ठ में लाल कणेर के फूलों की माला थी, उस के वस्त्र भी लाल थे, उसके शरीर पर लाल चन्दन का लेप लगा हुआ था। वह कठिन रज्जुओं से बंधा हुआ था, उसके आगे एक राजपुरुष ढिंढोरा पीटता हुआ चल रहा था। (वह ढिंढोरेवाला उच्च स्वर में कह रहा था:—देखो रे लोकों! "जो कोई भी उस की तरह चोरी करेगा उसका यही हाल होगा।)"

इस तरह की तकलीफ व अपमान पाता हुआ वह चोर वध्य स्थल की ओर ले जाया रहा था। ऐसे चोर को देख कर राजा की इन चारों रानियोंने पूछा, हे महाराज! इसने क्या अकृत्य किया है?

[ગુ૦] એ ચોરના ગળામાં લાલ કણેરના ફુલની માળા હતી, એનાં વસ્ત્રો પણ લાલ હતાં અને એના શરીર ઉપર લાલ ચંદનનો લેપ કરેલો હતો. તેને કઠણ દોરડાઓથી બાંધ્યો હતો અને તેની આગળ એક રાજકર્મચારી ઢંઢેરો પીટતો ચાલતો હતો અને ઊંચે સ્વરે લોકોને કહેતો હતો કે "જે કોઇ આની જેમ ચોરી કરશે તેના આવા હાલ થશે."

આ પ્રમાણે તકલીફ અને અપમાન પામતા તે ચોરને વધ્યસ્થળે લઈ જવામાં આવતો હતો. આવા ચોરને જોઈને રાજાની એ ચારે રાણીઓએ પૂછયું "હે મહારાજ! આ માણસે શું ગુન્હો કર્યો છે?"

[सं०] तदा एकेन राजपुरुषेण तासां पुरः कथितं परद्रव्यापहारेण राजविरुद्धमनेन कृतमिति ततः सञ्जातकृपया एकया राज्ञ्या विज्ञप्तो राजा । स्वामिन् ! यो भवता मह्यं प्राग्वरः प्रतिपन्नः सोऽधुना दीयतां येनाहमेकदिनमुपकरोमि चौरम् । तदा कथंचिद्राज्ञा प्रतिपन्नं च तद्वचः ।

[हिन्दी] तब एक राजपुरुषनें बताया कि इस चोरने दूसरों के धन को चुराया है, इस तरह राजा के नियमों के विरुद्ध करनें से यह दण्डित हुआ है । (प्राणदण्ड के लिये ले जाया रहा है) तब एक रानी के मन में यह सुन कर दया उत्पन्न हुई। उसनें राजा से निवेदन किया कि हे स्वामी ! आपनें मुझे पहले जो एक वर देनें को कहा था वह अब आप मुझे दें, ताकि मैं इस चोर का एक दिन उपकार करूं । राजाने किसी तरह उस रानी का कहना मान लिया । (उस दिन वह चोर वधस्थल की ओर नहीं गया और राजा के वचन से पहली रानी के प्रासाद में उपस्थित हुआ) ॥

[ગુ૦] ત્યારે એક રાજપુરુષે કહ્યું કે "આ માણસે બીજાનું ધન ચોર્યું છે. આથી રાજ્યના નિયમોની વિરુદ્ધનું કામ કરવા માટે તેને સજા કરવામાં આવી છે, ને મૃત્યુદંડ દેવા માટે તેને વધસ્થળે લઈ જવામાં આવે છે." આ સાંભળીને એક રાણીના મનમાં દયા ઉત્પન્ન થઈ. તેણે રાજાને પ્રાર્થના કરી કે—હે સ્વામી! આપે મને પહેલાં એક વરદાન માગવાનું કહેલું તે આજે હું માંગું છું: "આ ચોરને આજનો દિવસ મુક્ત કરો, હું તેને કાંઇક આપવા માગું છું." રાજાએ તે રાણીનું

કહેલું માની લીધું અને રાજાની આજ્ઞાથી તે ચોરને વધસ્થળ પર ન લઇ જતાં રાણીના મહેલમાં હાજર કરવામાં આવ્યો.

[સં૦] ततस्तया स्नानादि-पुरस्सरं दीनार-सहस्र-व्ययेन विविध-वस्त्रालङ्कारैरलंकृतः स चौरः, ततो द्वितीयया द्वितीयदिने राजानं विज्ञप्य दीनार-दश-सहस्र-व्ययेन स सत्कृतः, ततस्तृतीयया तृतीयदिने दीनार-लक्ष-व्ययेन स च उपचरितः । ततश्चतुर्थ्या दीनार-कोटि-व्ययेन चतुर्थी दिवसोऽतिवाहितः ॥

[हिन्दी] उसके बाद पहली रानीनें स्नान आदि करवा के चोर को एक हजार स्वर्णमुद्रा प्रदान कर नाना प्रकार के वस्त्र और अलंकारों से सत्कृत किया। इसी तरह दूसरे दिन दूसरी रानीनें चोर को दश हजार स्वर्णमुद्रा प्रदान कर सत्कृत किया। ठीक इसी तरह तीसरे दिन तीसरी रानीनें एक लाख स्वर्णमुद्राएं व्यय कर उस चोर को उपकृत किया। फिर चौथे दिन चौथी रानीनें एक करोड़ स्वर्णमुद्राएँ खर्च कर उस चोर पर दया दिखाई।

[गु०] રાણીએ તે ચોરને સ્નાન વગેરે કરાવીને એક હજાર સોનામહોરોનું દાન કર્યું અને જુદી જુદી જાતનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારોથી તેનું સ્વાગત કર્યું. એ જ પ્રમાણે બીજે દિવસે બીજી રાણીએ ચોરને દસ હજાર સોનામહોરો આપીને તેનું સ્વાગત કર્યું. ત્રીજે દિવસે ત્રીજી રાણીએ તેને એક લાખ સોનામહોરો આપી. ચોથા દિવસે ચોથી રાણીએ એક કરોડ સોનામહોરો આપીને તે ચોર ઉપર દયા બતાવી.

[सं०] ततः पञ्चम्या दुर्भगया राज्ञ्या पञ्चमदिने राज्ञः समीपमागत्य विनय-नम्रतया दीनवचसा नृपो विज्ञप्तः । स्वामिन् ! मम दुर्भगाया उपरि भवदीया तादृशी कृपा नास्ति तेन मया कदापि भवन्तो न याचिताः । अधुनाऽस्य चौरस्य जीवितदानं मया त्वं याच्यसे तदा राज्ञापि जीवितप्रदानपूर्वकं चौरोऽस्यै प्रदत्तोऽनया च तं चौरं स्वगृहे नीत्वा सामान्यभोजनेन भोजयित्वा कथितं "मया तुभ्यं जीवितं प्रदत्तं पुनः चौर्यं मा कार्षीः ॥

[हिन्दी] तब पांचवी दुर्भगा रानीनें पांचवे दिन राजा के पास आकर सविनय कहा, "हे स्वामी ! मुझ अभागिन पर आपकी वैसी कृपा नहीं है, अतः मैंने कभी भी आप से वर नहीं प्राप्त किया। अब इस चोर को "जीवनदान" देने की मेरी प्रार्थना है। राजानें भी चोर को 'जीवनदान' देनें की उसकी प्रार्थना स्वीकार की। और वह चोर रानी को सौंप दिया। रानी उसे अपनें महल में ले गई, उसे उसने सामान्य भोजन कराकर कहा, हे चोर ! मैंने तुझे जीवन से अभयदान दिलाया है, अब तुम्हें मृत्यु का भय नही है, अब से तुम फिर कभी भी चोरी का काम मत करना।

[ગુ૦] પાંચમે દિવસે પેલી અભાગી પાંચમી રાણીએ રાજાની પાસે જઈને સવિનય પ્રાર્થના કરીઃ "હે સ્વામી! મારી અભાગણી પર આપની એવી કોઈ કૃપા થઈ નથી તેથી મને કોઈ વરદાન મળ્યું નથી. પણ આ ચોરને આપ "જીવનદાન" આપો એવી મારી પ્રાર્થના છે-તેને આપ છોડી મૂકો." રાજાએ તે ચોરને જીવનદાન દેવાની રાણીની પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કર્યો અને તે ચોરને રાણીને સોંપી દીધો. રાણી એને પોતાના મહેલમાં લઈ ગઈ. તેને તેણે સામાન્ય ભોજન કરાવીને પછી કહ્યું: "હે ચોર! મેં તને જીવનદાન અપાવ્યું છે. હવે તને મૃત્યુનો કોઈ ભય નથી, માટે હવેથી તું કદી ચોરી કરીશ નહિ."

[सं०] ततोऽसौ हृष्टस्तदा सपत्नीभिर्हसितं नास्य त्वया किञ्चित्सुखकारि कृतं तासां च परस्परं बहूपकारविषये विवादे संजाते राज्ञा स एव चौरः समाहूय पृष्टोऽहो कया तव बहूपकारः कृतः ? इति ।

[हिन्दी] इस से वह चोर प्रसन्न हो घर चला गया। इसके बाद उस रानी की सपत्नियोंनें पांचवी रानीं का मजाक उड़ाया। उन्होंने कहा कि तुमने हमारे बराबर उस चोर का कोई उपकार नहीं किया। हम से वह चोर ज्यादा उपकृत हुआ है। इस तरह सबसे ज्यादा उस चोर पर किसने उपकार किया ? इस विषय पर उन पांचो में वादविवाद हुआ। इस पर राजानें उस चोर को ही निर्णय के लिये बुलाया। राजाने चोर से पूछा, बताओ! इन पांचों रानियों में से सबसे अधिक तुम्हारा उपकार किसने किया ?

[ગુ૦] આથી તે ચોર પ્રસન્ન થઈને ઘેર ચાલ્યો ગયો. ત્યારપછી પાંચમી રાણીની શોકયોએ મળીને તેની મજાક ઉડાવી. તેમણે કહ્યું કે તેં ચોર ઉપર અમારા જેવો ઉપકાર નથી કર્યો, અમે જ તેની ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. આવી રીતે કોણે સૌથી મોટો ઉપકાર કર્યો તેની એ પાંચે રાણીઓ વચ્ચે ચર્ચા અને વાદવિવાદ ઉભો થયો. આથી રાજાએ તે ચોરને જ તેના નિર્ણય માટે બોલાવ્યો. રાજાએ ચોરને પૂછયું: "આ પાંચે રાણીઓમાં સૌથી વધારે ઉપકાર તારી ઉપર કોણે કર્યો છે?"

[सं०] तेनाप्यभाणि भो महाराज! चतुरो दिनान् यावन्मरणभयभीतेन मया न किञ्चित्स्नानभोजनादि सुखमज्ञायि, अद्य पञ्चमेऽहनि अस्याः पञ्चम्या राज्ञ्या मुखादभयदानार्कर्णनेन परसुखमनुभूयते। अत एतस्या उपकारः सर्वतो महान्। एतच्चौरवचः श्रुत्वा सा पट्टराज्ञी कृता सर्वैरपि सा प्रशंसितोऽतः सर्वदानानामभयदानं श्रेष्ठमिति ज्ञापितम् ॥ अन्यदप्युक्तम् :—

[हिन्दी] उस चोरने कहा, "हे महाराज! चार दिन तक तो मुझे मृत्यु का भय बना रहा, इस लिये मौत के डर से मैंने स्नान-भोजनादि के सुख को जाना तक नहीं, आज पांचवे दिन इस पांचवी रानी के मुख से 'अभयदान' के वचन सुनकर मुझे सबसे बड़े सुख का अनुभव हुआ, अतः मैं तो इस रानी का सब से बड़ा उपकार मानता हू।

चोर के वचन सुन कर राजा भी हर्षित हुआ और उसने उस पांचवी रानी को उस दिन से पटरानी निपुल किया। सब रानिओंने भी उनकी प्रशंसा की, इस लिये कहा जाता है कि सब दानों में 'अभयदान" ही प्रमुख है। और भी कहा है।

[ગુ૦] તે ચોરે કહ્યું: "મહારાજ! ચાર દિવસ સુધી તો મને મૃત્યુનો ભય રહ્યા કર્યો તેથી મોતના ડરથી સ્નાન, ભોજન વગેરેનું સુખ મને જે આપવામાં આવ્યું તે હું માણી શકયો નહીં. પાંચમે દિવસે જ્યારે પાંચમી રાણીને મુખેથી અભયદાનનું વચન સાંભળ્યું ત્યારે મને સૌથી વધારે સુખ થયું તેથી હું સૌથી વધારે તો આ પાંચમી રાણીનો ઉપકાર માનું છું."

ચોરનું વચન સાંભળીને રાજા પણ પ્રસન્ન થયો અને તે દિવસથી તેણે પાંચમી રાણીને પટરાણીપદે સ્થાપી. બીજી રાણીઓએ પણ તેની પ્રશંસા કરી. તેથી જ કહેવાય છે કે બધા દાનોમાં 'અભયદાન' શ્રેષ્ઠ છે.

વળી પણ કહ્યું છે કે—

[सं०] कथमुत्पद्यते धर्मः, कथं धर्मो विवर्धते ।
कथं संस्थाप्यते धर्मः, कथं धर्मो विनश्यति ॥ १ ॥
सत्येनोत्पद्यते धर्मो दया-दानेन वर्धते ।
क्षमायाः स्थाप्यते धर्मः क्रोधलोभाद्विनश्यति ॥ २ ॥
अहिंसा सत्यमस्तेय-त्यागो मैथुनवर्जनम् ।
पञ्चस्वेतेषु धर्मेषु, सर्वे धर्माः प्रतिष्ठिताः ॥ ३ ॥

[हिन्दी] श्री कृष्णजी से युधिष्ठिरनें प्रश्न किया कि धर्म कैसे उत्पन्न होता है? धर्म कैसे वृद्धि को प्राप्त होता है, और वह कैसे स्थापित किया जाता हैं, तथा वह कैसे नष्ट हो जाता है? ॥ १ ॥ इसके उत्तर में स्वयं श्री कृष्ण कहते हैं कि:-हे युधिष्ठिर! यह धर्म सत्य भाषण से उत्पन्न होता है, दया और दान आदि कर्मों के करनें से बढता है, क्षमा धर्म के धारण करनें से यह चिर स्थापित्व को प्राप्त होता है, क्रोध और लोभादि की अभिवृद्धि से नष्ट हो जाता है ॥ २ ॥ अहिंसा, सत्य, अस्तेय, त्याग और मैथुन का वर्जन इन पांच बातों में सारे धर्म प्रतिष्ठित होते हैं। अतः मनुष्यों को चाहिये कि वे (१) जीवदया का पालन करें। (२) सत्य का जीवन में आचरण व व्यवहार करें। (३) चोर कार्य कदापि न करें। (४) परस्त्रीसेवन कर्म का सर्वथा त्याग करें। और (५) परिग्रह की ममता न करें ॥

[गु०] યુધિષ્ઠિરે શ્રીકૃષ્ણને પ્રશ્ન પૂછ્યો કે "ધર્મ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે? ધર્મ કેમ વૃદ્ધિ પામે છે તથા તે કેવી રીતે સ્થાપિત થાય છે તથા કેવી રીતે નષ્ટ થાય છે?"

આના ઉત્તરમાં સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે, "હે યધિષ્ઠિર! ધર્મ સત્યભાષણથી ઉત્પન્ન થાય છે, દયા અને દાન વગેરે કર્મોથી વધે છે, ક્ષમાધર્મને ધારણ કરવાથી તે સ્થાયી થાય છે અને ક્રોધ, લોભ વગેરેની અભિવૃદ્ધિથી નષ્ટ થઈ જાય છે." ॥ ૨ ॥

અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, ભોગોનો ત્યાગ અને મૈથુનનો ત્યાગ આ પાંચ વાતોમાં બધા ધર્મ પ્રતિષ્ઠિત થયેલા છે. માટે મનુષ્યોએ (૧) જીવ-દયાનું પાલન કરવું (૨) સત્યનું જીવનમાં આચરણ અને વ્યવહાર કરવો (૩) ચોરી કદાપિ ન કરવી (૪) પરસ્ત્રીસેવનનો સર્વથા ત્યાગ કરવો, અને (૫) પરિગ્રહની મમતા ન કરવી.

[સં૦] जीवानां रक्षणं श्रेष्ठं, जीवा जीवितकांक्षिणः ।
तस्मात् समस्तदानेभ्योऽभयदान प्रशस्यते ॥ ४ ॥
अहिंसालक्षणो धर्मः, अधर्मः प्राणिनां वधः ।
तस्माद्धर्मार्थिभिर्लोकैः, कर्तव्या प्राणिनां दया ॥ ५ ॥

[हिन्दी] फिर मार्कण्डेय पुराण में कहा है कि :—

जीवों की रक्षा करना भला है, क्यों कि सब प्राणी जीने के अभिलाषी हैं, इससे अभयदान सब से श्रेष्ठ है ॥ ४ ॥ अहिंसा ही धर्म का लक्षण है जीव को मारना यही अधर्म है, इस लिये जिन्हें धर्म पालने की इच्छा हो, उन्हें जीवों की दया अवश्य पालना चाहिये ॥ ५ ॥

[ગુ૦] વળી, માર્કંડેય પુરાણમાં કહ્યું છે કે :—

"જીવોની રક્ષા કરવી એ સારું છે, કારણ કે બધા પ્રાણીઓ જીવવાની ઇચ્છાવાળા હોય છે. માટે જ અભયદાન સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. ॥ ૪ ॥

અહિંસા જ ધર્મનું લક્ષણ છે. જીવોને મારવા એ અધર્મ છે. એટલા માટે જેને ધર્મ પાળવાની ઇચ્છા છે તેમણે જીવો ઉપર દયા અવશ્ય કરવી જોઈએ. ॥ ૫ ॥

[સં૦] कपिलानां सहस्राणि, यो द्विजेभ्यः प्रयच्छति ।
एकस्य जीवितं दद्यान्न च तुल्यं युधिष्ठिर ! ॥ ६ ॥
यदभिष्टं तपस्तप्तं, तीर्थसेवा तथा श्रुतम् ।
सर्वेऽप्यभयदानस्य कला नार्हन्ति षोडशीम् ॥ ७ ॥

[हिन्दी) हे युधिष्ठिर ! हजारों कपिला गौएँ ब्राह्मणों को दान देने का फल इतना नहीं है, जितना कि कीसी भी एक भी प्राणी को जीवितदान देने का है ॥ ६ ॥ खूब इच्छानुसार किया गया तप, तीर्थभ्रमण व तीर्थसेवन, वेद आदि शास्त्रों का खूब पठन, ये सब वस्तुएँ अभयदान के पुण्य की सोलहवीं कलाकी भी बराबरी नहीं कर सकती है। अर्थात् इन तपादि कार्यों का फल अभयदान के पुण्य के आगे तुच्छ हैं ॥ ७ ॥

[ગુ૦] "હે યુધિષ્ઠિર ! હજારો કપિલા ગાયોનું બ્રાહ્મણોને દાન કરવાથી જેટલું ફળ મળતું નથી તેટલું કોઈ એક પ્રાણીને જીવનદાન દેવાથી મળે છે. ॥ ૬ ॥ ખૂબ ઇચ્છાનુસાર કરેલું તપ, તીર્થયાત્રા અને તીર્થસેવન, વેદ વગેરે શાસ્ત્રોનું અધ્યયન–આ બધી વસ્તુઓ અભયદાનના પુણ્યની સોળમી કળાની પણ બરોબરી કરી શકતાં નથી. એટલે કે આ બધાં તપોનું પુણ્ય અભયદાનના પુણ્ય આગળ તુચ્છ છે. ॥ ૭ ॥

[सं०] हेम–धेनु–धरादीनां, दातारः सुलभा भुवि ।
दुर्लभः पुरुषो लोके, यः प्राणिष्वभयप्रदः ॥ ८ ॥
सप्तद्वापां सरत्नां च, दद्यात् मेरुं च काञ्चनम् ।
यस्य जीवदया नास्ति, सर्वमेतन्निरर्थकम् ॥ ९ ॥

[हिन्दी] इस संसार में सुवर्ण, गाय और पृथ्वी को दान देने वाले लोग सरलता से मिल सकते हैं, किन्तु प्राणियों को अभयदान देने वाला व्यक्ति मिलना कठिन है ॥ ८ ॥

चाहे कोई सात द्वीप रत्नों से भर कर दान में दे दे, सोने का मेरूपर्वत दान में दे दे किन्तु जिसके चित्त में दया न हो, उसके ये सब दान निरर्थक है ॥ ९ ॥

विशेषः–भारत में भी कहा है। (यह शांति पर्व में कहा है) कि मनुष्य को त्याग, भोग और उसकी शोभा की वृद्धि इत्यादि सारे कार्य 'अभयदान' से ही सफल होते हैं ॥

[ગુ૦] આ સંસારમાં સોનું, ગાય અને પૃથ્વીનું દાન કરવાવાળા લોકો સરળતાથી મળી શકે છે, પણ પ્રાણીઓને અભયદાન દેનાર વ્યક્તિ મળવી કઠણ છે. ॥ ૮ ॥

ભલે કોઈ સાત પેટ રત્નોથી ભરીને દાનમાં દઈ દે, સોનાનો મેરુપર્વત દાનમાં દઈ દે, પણ જેના ચિત્તમાં દયા ન હોય એનાં એ બધાં દાન નિરર્થક છે. (આ શાન્તિપર્વમાં કહ્યું છે.)

મહાભારતમાં પણ કહ્યું છે કે–'મનુષ્યના ત્યાગ, ભોગ અને શોભાની વૃદ્ધિ વગેરે બધાં કાર્ય 'અભયદાન'થી જ સફળ થાય છે.

[सं०] अहिंसा परमो धर्म–स्तथाऽहिंसा परं तपः ।
अहिंसा परमं ज्ञानं, अहिंसा परमं पदम् ॥ १० ॥
अहिंसा परमं दानं, अहिंसा परमो दमः ।
अहिंसा परमो यज्ञ,–स्तथाऽहिंसा परं पदम् ॥ ११ ॥

[हिन्दी] अहिंसा उत्कृष्ट धर्म है, अहिंसा उत्कृष्ट तप है, अहिंसा उत्कृष्ट ज्ञान है। अहिंसा उत्कृष्ट स्थान है ॥ १० ॥ अहिंसा उत्कृष्ट दान है, अहिंसा उत्कृष्ट इन्द्रिय दमन है, अहिंसा उत्कृष्ट यज्ञ है और अहिंसाही सबसे बडा ठिकाना है ॥११॥

[गु०] "અહિંસા શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે, અહિંસા શ્રેષ્ઠ તપ છે, અહિંસા પરમ જ્ઞાન છે. અહિંસા જ ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન છે. ॥ ૧૦ ॥

અહિંસા ઉત્કૃષ્ટ દાન છે, અહિંસા ઉત્કૃષ્ટ ઇન્દ્રિયદમન છે. અહિંસા ઉત્કૃષ્ટ યજ્ઞ છે અને અહિંસા જ સૌથી મોટું પદ છે ॥ ૧૧ ॥

[सं०] उदकं नैव पातव्यं, रात्रौ च हे युधिष्ठिर ।
तपस्वीनां विशेषेण, गृहिणां च विवेकनाम् ॥१२॥
अस्तं गते दिवानाथे, आपो रुधिरमुच्यते ।
अन्नं मांससमं प्रोक्तं, मार्कण्डेन महर्षिणा ॥१३॥

[हिन्दी] हे युधिष्ठिर ! अहिंसा व्रतधारी मानवों को श्रावकों को और विवेकी पुरुषोंको तथा खासकर तपस्वी साधुओं को रात्रि में जल नहीं पीना चाहिये ॥१२॥ क्योंकि मार्कण्डेय ऋषिनें बताया है कि सूर्य अस्त हो जाने के बाद पानी खून के समान माना जाता है, और अन्न मांस के बराबर कहा गया है ॥१३॥

विशेषः–रात्रि को जल ढोलना भी नहीं चाहिये क्योंकि इससे अनेक जीवों का नाश होता है। त्यागी पुरुषों को भी अगर जल से काम पड़े तो थोड़े से जलसे काम निकाल लेना चाहिये। गृहस्थों को विवेकसे जल ढोलना चाहिये। इसी तरह रात्रि भोजन भी वर्जनीय हैं।

खासकर पर्युषण पर्वमें रात को भोजन का त्याग करना ही चाहिये। अगर हो सके तो चार महिना चौमासे में रात को नहीं खाना चाहिये, क्योंकि अगर खाने में कीड़ी आजाय तो मानव बुद्धिहीन होवे, जूँ (यूका) खानें में आवे तो जलोदर रोग हो, कोली (करोलिया) खाने में आवे तो रक्तपीतिया कोढ़ रोग हो, माखी खानें में आवे तो वमन (उलटी, कै) हो जाय।

और भी कहा है कि रात्रि को खाने वाले लोग मरनें के बाद प्रायः (घू घू) उल्लू, बागुल, चमगादड़, बिलाड़, गर्दभ इत्यादि योनियों को प्राप्त होते हैं। जो लोग इन दिनों में रात्रिभोजन का त्याग करते हैं, उन्हें एक पक्षकी तपस्या का लाभ होता है।

[ગુ૦] "હે યુધિષ્ઠિર! અહિંસા વ્રતધારી માણસોએ, શ્રાવકોએ અને વિવેકી પુરુષોએ તથા ખાસ કરીને તપસ્વી સાધુઓએ રાત્રે પાણી નહીં પીવું જોઈએ. ॥ ૧૨ ॥ કારણ કે માર્કંડેય ઋષિએ કહ્યું છે કે સૂર્યાસ્ત પછી પાણી લોહીની બરોબર અને અન્ન માંસની બરોબર ગણવામાં આવે છે. ॥ ૧૩ ॥

"રાત્રે પાણી ઢોળવું પણ ન જોઈએ. કારણ કે તેથી અનેક જીવોનો નાશ થાય છે. ત્યાગી પુરુષોને પણ જો પાણીની જરૂર પડે તો થોડામાં થોડા પાણીથી કામ પતાવી લેવું જોઈએ. ગૃહસ્થોએ વિવેકથી પાણી ઢોળવું જોઈએ. એ રીતે રાત્રિ–ભોજન પણ વર્જ્ય છે.

ખાસ કરીને પર્યુષણ પર્વમાં રાત્રિ–ભોજનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. બની શકે તો ચોમાસાના ચાર મહિના રાત્રે જમવું ન જોઈએ. કારણ કે જો ખાવામાં કીડી આવી જાય તો માણસ બુદ્ધિહીન થઈ જાય, જૂ આવી જાય તો જળોદરનો રોગ થાય, કરોળિયો ખાવામાં આવે તો રક્તપિતિયા કોઢ રોગ થાય, માખી ખાવામાં આવે તો ઉલટી થઈ જાય.

વળી એમ પણ કહ્યું છે કે રાત્રે ભોજન કરવાવાળા લોકો મર્યા પછી મોટે ભાગે ઘુવડ, બગલા, કાનકડિયાં, બિલાડા, ગધેડાં વગેરે યોનિમાં જન્મ પામે છે. જે માણસો આ દિવસોમાં રાત્રિ-ભોજનનો ત્યાગ કરે છે તેમને એક પખવાડિયાની તપસ્યાનો લાભ મળે છે."

[सं०] अतः सुश्रावकेणात्र पर्वणि खनन-पेषण-वस्त्रक्षालनाद्यारम्भो विवर्जनीयः। तैलिक-लोहकार-भाष्ट्र-कर्मकरादिषु वाचा, धनव्ययेन चारम्भो निवारणीयः, स्वशक्त्या बन्दिमोक्षश्च कार्यः, ग्राम-नगर-मध्येऽमारिघोषणा कारयितव्या येन केनापि प्रकारेण जीवरक्षा कार्या ॥

[हिन्दी] इसलिये सुश्रावक को इस पर्युषण पर्वमें खोदना, पीसना, वस्त्र धोना आदि कार्यों को नहीं करना चाहिये, और घाणी निकलवाना आदि तैल निकालने के कार्य, लोहार के कार्य, भाटी कर्म (चूडीगर-भडभूंजा के कर्म) इत्यादि कार्यों को वचन से अथवा धन खर्च करके भी बन्द कराने चाहिये। अपनी शक्ति के अनुसार बन्दी मोचन कार्य करना चाहिये, गाँव और शहर के मध्यमें अभयदान की घोषणा करानी चाहिये और किसी भी तरह से जीवो की रक्षा करनी चाहिये ॥ इस प्रकार पर्युषण पर्वमें विशेष करके प्रथम आश्रवका त्याग करना चाहिये।

[गु०] એટલા માટે સારા શ્રાવકોએ આ પર્યુષણ પર્વમાં ખોદવું, દળવું, વસ્ત્રો ધોવાં વગેરે કામો ન કરવાં જોઇએ. વળી ઘાણી કઢાવવી તથા ઘાણી ચલાવવી, લુહારની ભઠ્ઠી ચલાવવી, ભાડભૂંજાનું કામ વગેરે કાર્યો સમજાવીને અથવા પૈસા ખરચીને પણ બંધ કરાવવાં જોઇએ. પોતાની શક્તિ અનુસાર કેદીઓને છોડાવવાનું કામ પણ કરવું જોઇએ. ગામ અને શહેરમાં 'અભયદાન'ની ઘોષણા કરાવવી જોઇએ અને કોઇ પણ રીતે જીવોનું રક્ષણ કરવાનું કામ કરવું જોઇએ. આ રીતે પર્યુષણ પર્વમાં ખાસ કરીને પહેલા આશ્રવનો ત્યાગ કરવો જોઇએ.

[सं०] द्वितीयाश्रवपरित्यागे मृषावचनमत्र पर्वणि न वक्तव्यं गालिप्रदानादि- कंठिनवाणी न वाच्या सर्वथा वाक्शुद्धिः कार्या ।

[हिन्दी] द्वितीय आश्रव त्याग में निम्न बातों का ध्यान रखना चाहिये। पर्युषण पर्वके आने पर विशेषतः झूठ न बोलें, गाली नहीं देवें, कठोरवचन नहीं बोलें, सब तरह से वचनशुद्धि करें। झूठी साक्षी नहीं भरें, मिश्र वचन नहीं कहना।

विशेषः—वसुराजानें थोड़ा ही मिश्रवचन कहा था जिससे वह नरक में गया और अनन्तभव संसार बढ़ा लिया, जिसकी कथा आत्म प्रबोध—प्रमुख ग्रन्थों में प्रसिद्ध है, इसलिये यहां नहीं लिखी।

झूठ बोलनें वाला मृत्यु के उपरान्त नये जन्म में मूक (गूंगा) होता है, वह महा दुःख देखता है। कहा भी है :—

[गु०] બીજા આશ્રવના ત્યાગમાં નીચેની બાબતોનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ.

પર્યુષણ પર્વ આવે ત્યારે ખાસ કરીને જુઠું ન બોલે. ગાળ ન દે, કઠોર વચનો ન બોલે, ખોટી સાક્ષી ન દે, અને મિશ્રવચનો ન કહે એમ બધી રીતે વચનશુદ્ધિ કરે.

વસુ રાજાએ થોડાંક જ મિશ્ર વચનો કહ્યાં હતાં તેથી તે નરકમાં ગયો અને અનન્તભવ સંસાર વધારી લીધો જેની કથા આત્મપ્રબોધ વગેરે ગ્રંથોમાં પ્રસિદ્ધ છે તેથી અહીં લખી નથી.

ખોટું બોલવાવાળા મૃત્યુ પછી નવા જન્મમાં મુંગા થાય છે અને મહાદુઃખને પામે છે. કહ્યું છે કે-

[सं०] वयणाम्मि जस्स वयणं, निच्चमसच्चं वहइ वच्चरसो।
सुद्धीए जलसण्हं, कुणमाणं तह संति बुहा ॥ १ ॥
चित्तं राग रागादिभिः श्लिष्टमलीकवचनैर्मुखम्।
जीववधादिभिः कायो, गंगा तस्य पराङ्मुखी ॥ २ ॥

[हिन्दी] जिस मनुष्य के मुख में असत्य वचन रहता है, उसके मुंहसे निरन्तर वर्चरस (विष्ठा) बहती है। अतः वचनशुद्धि के लिये सत्य सम्भाषण करना चाहिये यही जल स्नान भी है, ऐसा पंडितजन कहते है ॥ १ ॥

अन्यमत के विद्वान् कहते हैं कि जिस मनुष्य का चित्त राग आदि मोहों से व्याप्त है, और जिसका मुख झूंठे वचनों से व्याप्त है व जिसका शरीर जीवों के घातआदि पाप कार्यों से व्याप्त है, उस से गंगा भी पराङ्मुख रहती है। अर्थात् ऐसा पातकी अगर गंगा स्नान करके पवित्र होना चाहे तो वह नहीं हो सकता, क्योंकि स्वयं गंगा भी ऐसे प्राणी से मुंह फेर लेती है ॥ २ ॥

इसलिये जैन श्रावकों को इस आश्रव का अवश्य त्याग करना चाहिये। ऐसा करनें से आत्मा को अत्यधिक सुख होता है।

[गु०] "જે મનુષ્યના મુખમાં અસત્ય વચન રહે છે તેના મોઢામાંથી હંમેશાં વર્ચરસ (વિષ્ઠા) વહે છે." વચનશુદ્ધિને માટે હંમેશા સાચું સંભાષણ કરવું જોઈએ. સાચું જલસ્નાન જ એ છે એમ પંડિતજન કહે છે. ॥ १ ॥

અન્ય મતના વિદ્વાનો કહે છે કે જે માણસનું ચિત્ત રાગ વગેરે મોહોથી વ્યાપ્ત છે, જેનું મોઢું જુઠા વચનોથી વ્યાપ્ત છે અને જેનું શરીર જીવોના ઘાત વગેરે પાપકર્મોથી વ્યાપ્ત છે, તેનાથી ગંગા પણ મોઢું ફેરવી જાય છે. અર્થાત્ એવો પાપી જો ગંગાસ્નાન કરીને પવિત્ર થવા ઇચ્છે તો પણ તે થઈ શકતો નથી. ખુદ ગંગા પણ એવા પ્રાણીઓથી પરાઙ્મુખ થઈ જાય છે. ॥ २ ॥

આથી જૈન શ્રાવકોએ આ આશ્રવનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ. એનું કરવાથી આત્માને ઘણું વધારે સુખ થાય છે.

[सं०] तृतीयाश्रवपरित्यागे पर–धन–ग्रहणं विवर्जनीयं, द्रव्यस्य हि जन्तूनां बाह्य-प्राण–रूपत्वाच्चदपहारकस्य च मरण–रूप–कष्ट–हेतुत्वात्।

[हिन्दी] तीसरे आश्रव के परित्याग में दूसरों का धन लेना आता है, अतः दूसरों का धन नहीं चुराना चाहिए "उसकी वस्तुए इधर उधर नहीं करना चाहिये, ओछे तोल या माप नहीं रखने चाहिएं। गिरवी रक्खी हुई या थापण धरोहर रक्खी हुई वस्तु नहीं दबाना चाहिए, किसी के विश्वासघात नहीं करना. दाण नहीं चुराना,

कोई भी वस्तु इधर उधर नहीं छिपाना, ये पांच मोटी चोरियों का त्याग तो अवश्य करना चाहिये" ।

विशेषः–मानवों का बाह्यप्राण धन में रहता है, अतः धन चुराने से उस प्राण को कष्ट पहुंचता है, अतः एक तरह की हिंसा होती है । इसलिये धन के अपहारक (चुरानेवाले को) नियम से फांसी आदि मरणप्रद कष्ट दिये जाते हैं. उसका विश्वास उठ जाता है इस सबका कारण चौर कर्म है, अतः विवेकी पुरुषों को इस तीसरे आश्रव का त्याग करना चाहिये ॥

[गु०] त्रीजा आश्रवना परित्यागमां बीजानुं धन नहीं लेवानुं आवे छे, एटले के बीजानुं धन नहीं चोरवुं जोईए, तेमनी वस्तुओ आडी अवळी नहीं करवी जोईए. ओछा तोल अथवा माप नहीं राखवा जोईए. गिरवी मुकेली अथवा थापण मूकेली कोइनी वस्तु नहीं दबावबी जोईए. कोइनी साथे विश्वासघात न करवो, दाणचोरी न करवी, कोइपण वस्तु ज्यां त्यां न छुपावबी–आ पांच मोटी चोरीओनो त्याग अवश्य करवो जोईए."

मनुष्योनो बाह्य प्राण धनमां रहे छे, तेथी धन चोरवाथी तेना प्राणने कष्ट पहोंचे छे अने तेथी एक जातनी हिंसा थाय छे. एटला माटे धननो चोरवावाळाने नियमथी फांसी वगेरे मरण निपजावे तेवां कष्टो आपवामां आवे छे. तेनी उपरनो विश्वास ऊठी जाय छे. आ बधानुं कारण चौरकर्म छे; माटे विवेकी पुरुषोओ आ त्रीजा आश्रवनो सर्वथा त्याग करवो जोईए.

[सं०] चतुर्थाश्रवपरित्यागेऽत्र पर्वणि ब्रह्मचर्यं पालनीयं स्त्रीसङ्गो विवर्ज्य इत्यर्थः । परस्त्रीसेवनं तु लोकद्वयविरुद्धत्वात् सुश्रावकेणावश्यमेव वर्ज्यम् ॥

[हिन्दी] चौथे आश्रव में परस्त्रीसेवन वर्ज्य है, परन्तु पर्युषण पर्व के दिनों में स्वस्त्रीसेवन भी वर्ज्य हैं । इन आठ दिनों में तो पूर्णतः ब्रह्मचर्यव्रत का पालन करना चाहिये । परस्त्रीगमन करनेवाले प्राणी इस लोक में विश्वास (परतीती) खो देते हैं, और उनकी इज्जत आबरू का सत्यानाश हो जाता है, तथा उनके धन का, कुल का

एवं शरीर का क्षय हो जाता है, ऐसा सोचकर परस्त्रीगमन को अवश्य छोडना चाहिये। उसका दूसराभव भी परस्त्रीगमन से नष्ट हो जाता है। अतः श्रावकों को इन दिनों में शीलपालनें में तत्पर रहना चाहिये।

शील के परिपालन से ही सीता, द्रौपदी, सुलसा, रेवती, चंदनबाला आदि स्त्रियां इस संसारमें शाश्वत प्रसिद्धि को प्राप्त हुई। उनके नाम आजभी चतुर्विध संघ द्वारा प्रातःकाल के प्रतिक्रमण आदि में निरन्तर जाते हैं।

[ગુ૰] ચોથા આશ્રવમાં પરસ્ત્રીસેવન વર્જ્ય છે, પરંતુ પર્યુષણ પર્વના દિવસમાં તો સ્વસ્ત્રીસેવન પણ વર્જ્ય છે. આ આઠ દિવસોમાં તો પૂર્ણ-પણે બ્રહ્મચર્યવ્રતનું પાલન કરવું જોઈએ. પરસ્ત્રીગમન કરવાવાળા લોકો આ લોકમાં વિશ્વાસ ખોઈ બેસે છે અને તેમની ઈજ્જત-આબરૂનો સર્વનાશ થઇ જાય છે. તથા તેમના ધનનો, કુળનો તેમ જ શરીરનો ક્ષય થઇ જાય છે. આવું વિચારીને પરસ્ત્રીગમનને અવશ્ય છોડી દેવું જોઇએ. પરસ્ત્રીગમન કરનારનો બીજો ભવ પણ નષ્ટ થઈ જાય છે એટલા માટે શ્રાવકોએ આ દિવસોમાં શીલ પાળવામાં તત્પર રહેવું જોઈએ.

શીલના પરિપાલનથી જ સીતા, દ્રૌપદી, સુલસા, રેવતી, ચંદનબાળા, વગેરે સ્ત્રીઓ આ સંસારમાં કાયમી પ્રસિદ્ધિ મેળવી ચૂકી છે. એમનાં નામ આજ પણ ચતુર્વિધ સંઘ પ્રાતઃકાળના પ્રતિક્રમણ વગેરેમાં નિરંતર લે છે.

[सं०] पञ्चमाश्रवपरित्यागे धन-धान्यादि-परिग्रह-प्रमाणं कार्यम्। परिग्रह-तृष्णा अपरिमिता न धार्या इच्छापरिमाणं विधेयमित्यर्थः।

तथा पुनरस्मिन् पर्वणि कषायरोधः कर्तव्यः। कषायाश्चत्वारः क्रोध-मान-माया-लोभाख्यास्तेषां परित्यागो विधेयः॥

[हिन्दी] पांचवे आश्रव के त्याग में अपरिमित परिग्रह का प्रमाण करना चाहिये। संसार में परिग्रह का थाह नहीं है, अतः बिना प्रमाण निश्चित किये कार्य नहीं चल सकता। *अप्रमाण हो तो लालच बहुत दौड़ता है।* अतः प्रमाण से परिग्रह करे, ताकि ज्यादा तृष्णा न दौड़े।

फिर इस-पर्युषण पर्वमें कषायरोध भी करना चाहिये। कषाय चार हैं:-क्रोध, मान, माया, और लोभ. इनका परित्याग करना चाहिये ॥

[गु०] पांचमां आश्रवना त्यागमां, श्रावकोए परिग्रहनुं प्रमाण नक्की करवुं जोईए. संसारमां परिग्रहनो छेडो नथी, माटे परिग्रह निश्चित कर्या विना चालतुं नथी, प्रमाण नक्की न होय तो बहु लालच थया करे छे. माटे प्रमाणपूर्वक परिग्रह करवो, जेथी तृष्णा वधारे न दोडे.

वळी पर्युषण पर्वमां कषायरोध पण करवो जोईए. कषाय चार छे. क्रोध, मान, माया अने लोभ. आ चारनो परित्याग करवो जोईए.

[सं०] क्रोधोदये हि कलहोत्पत्तिश्चिरन्तनप्रीतिनाशश्च, मानोदये विनयनाशश्च। तथा च सद्ध्यानवतामपि मुनीनां केवलाप्तौ अन्तरायः स्यात्, राजर्षि-बाहुबलिवत्, एवं मायोदये लोभोदयेऽपि च बहवो दोषा उत्पद्यन्ते. अतश्चत्वारोऽपि कषायास्त्याज्याः ॥ उक्तं च "कोहो पीइं पणासेइ, माणो विणयनासणो। माया मित्ताणि नासेइ, लोहो सव्वविणासणो ॥१॥ तस्माच्छुभ आचारो येषान्ते शुभाचारास्तैः श्रावकैराश्रव-कषाय-रोधः कर्तव्यः इत्युक्तम् ।

[हिन्दी] क्रोध के उदय होने पर प्रीति का नाश हो जाता हैं। मान (अहंकार) करने से विनय का नाश हो जाता है। कपट करने से मित्रता नष्ट हो जाती है, लोभ करने से सारी समृद्धि नष्ट हो जाती है। अत्यन्त ध्याननिमग्न मुनियों के केवलज्ञानादि प्राप्ति में भी ये क्रोधादि अन्तराय कर देते हैं।

अतः ज्यादातर कलह उठनें देना नहीं, अगर हो तो भी उसे उपशम कर देना चाहिये। उदाहरण के तौर पर दमसान मुनिको केवलज्ञान प्राप्त होने के समय में क्रोध आने से वह ज्ञान रुक गया। इसी तरह बाहुबलीजीको मान आजाने से वे १२ द्वादश मास तक काउस्सग्ग में रहे, कपट करनें से आषाढाभूति अणगार चारित्र भ्रष्ट होकर नटवी के यहां रहे, लोभ के उदयसे केसरियामुनि रात्रिभर भ्रमण करते रहे, तथा मम्मण शेठ वगैरह दुर्गति को प्राप्त हुए। ऐसा समझकर कषायाश्रव का परिहार करना चाहिये।

[ગુ૦] ક્રોધનો ઉદય થવાથી પ્રિતીનો નાશ થાય છે. અહંકાર કરવાથી વિનયનો નાશ થાય છે. કપટ કરવાથી મિત્રતાનો નાશ થાય છે. લોભ કરવાથી બધી સમૃદ્ધિ નષ્ટ થઈ જાય છે. અત્યંત ધ્યાનનિમગ્ન મુનિઓના કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્તિમાં પણ આ ક્રોધ વગેરે દુર્ગુણો આડા આવે છે.

માટે, મોટે ભાગે કંકાસ થવા દેવો નહીં, અને થાય તો પણ તેને શમાવી દેવો જોઈએ. દાખલા તરીકે દમસાર મુનિને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાના સમયમાં ક્રોધ આવવાથી તે જ્ઞાન થતું અટકી ગયું. એ જ પ્રમાણે બાહુબલિજીને અભિમાન આવી જવાથી તેઓ ૧૨ માસ સુધી કાઉસ્સગ્ગમાં રહ્યા. કપટ કરવાથી આષાઢાભૂતિ અણગાર ચારિત્રભ્રષ્ટ થઈને નટડીને ઘેર રહ્યા; લોભના ઉદયથી સિંહકેસરીયા મુનિ રાત્રિભર ભ્રમણ કરતા રહ્યા તથા મમ્મણ શેઠ વગેરે દુર્ગતિને પ્રાપ્ત થયા. એવું સમજીને કષાયાશ્રવનો પરિહાર કરવો જોઈએ.

[सं०] अत्र पुनरत्र पर्वणि यत्कर्तव्यं तदेव श्रावकविशेषणद्वारेणाह, कीदृशैः श्रावकैः सामायिक–जिनपूजा-तपोविधानादिकृत्यपरैः सामायिकं च जिनपूजा च तपश्च सामायिक–जिनपूजा–तपांसि तेषां विधानं करणं तदादीनि तत्प्रभृतीनि यानि कृत्यानि कार्याणि तेषु तत्परैरित्यर्थः। एतावता अत्र पर्वणि सुश्रावकैः सामायिकं कार्यम्। तत्स्वरूपश्चेदम् :—

समता सर्वभूतेषु, संयमः शुभभावना।
आर्तरौद्र–परित्याग–स्तद्धि सामायिकव्रतम् ॥१॥

दिवसे दिवसे लक्खं, देइ सुवण्णस्स खंडियं एगो।
एगो पुण सामाइयं, करेइ न पहुप्पए तस्स ॥ २ ॥

[हिन्दी] "और कहते हैं कि इस पर्व में शक्ति अनुसार अपना धन सुकृत मार्ग में लगाना चाहिये, अन्य कार्यों में अर्थव्यय निष्फल है. धर्म में कृपण नहीं होना चाहिये" इस पर्व में शुभाचारवाले श्रावकों को सामायिक करना और समभाव में वरतना चाहिये कहा है। सामायिक का क्या स्वरूप है:–सब जीवों पर समभाव रखना, शत्रु मित्र एक जैसे समझना, राग द्वेष की परिणति कम करना, पापारम्भ का काम नहीं करना, शुभ भावना रखना। इस तरह के व्यवहार का *नाम सामायिक है।"*

सामायिक करने से क्या फल होता है?-

कोई पुरुष निरन्तर लाख खंडी सोना दान में दे और एक व्यक्ति सामायिक करता है तो सामायिक की तुलना में वह दान तुच्छ ठहरता है।

अब इस के फल के बारे में एक कथा कहते है :—

[गु०] ઉપરાંત કહે છે કે "આ પર્વમાં શક્તિ અનુસાર પોતાનું ધન સારા કામમાં ખર્ચવું જોઈએ. બીજા કાર્યોમાં ખરચેલું ધન નિષ્ફળ છે. ધર્મમાં કૃપણ ન રહેવું જોઈએ." આ પર્વમાં સદાચારી શ્રાવકોએ સામાયિક કરવી જોઇએ તથા સમભાવથી વર્તવું જોઇએ.

સામાયિકનું શું સ્વરૂપ છે?

"બધા જીવો પર સમભાવ રાખવો, શત્રુ-મિત્રને એક જેવા માનવા, રાગ-દ્વેષ ઓછા કરવા, પાપ જેમાં થાય તેવાં કામો ન કરવાં, શુભ ભાવના રાખવી—આ જાતના વ્યવહારનું નામ સામાયિક છે."

સામાયિક કરવાથી શું ફળ મળે છે?

કોઈ માણસ હંમેશા લાખ ખાંડી સોનું દાનમાં આપે અને કોઈ વ્યક્તિ સામાયિક કરે તો સામાયિક કરનારની સરખામણીમાં એ દાન તુચ્છ ઠરે છે.

હવે તેના ફળને અંગે કથા કહું છું :-

कथा —

एक बार राजग्रही नगरी में श्रेणीक राजा श्री महावीरस्वामी को वन्दन करनें गया। वह वहां उनसें धर्मोख्यान सुन रहा था। इसी समय में एक कुष्ठ रोग से पीडित व्यक्ति वहां आया। वह भगवान से कहने लगा कि हे प्रभु! आप मर जाओं। इतना कह कर उसनें अपनें शरीर सें निकलनें वाली पीप का लेप भी भगवान के शरीर से लगाया। यह देख श्रेणिक राजा को क्रोध आया। उसनें विचार किया कि यह दुष्ट यहां से बाहर निकलें तो इसे मैं सजा दूं। राजा मन के

भीतर बात उस कोढ़ीने समझ ली। वह श्रेणीक राजा से बोला "तुम मत मरना" उसनें अभयकुमार से कहा, "मरो या जिन्दे रहो" इतना कह कर वह कोढ़ी समवसरण में बाहर निकला। श्रेणिक राजानें अपनें सैनिको को संकेत किया कि वे इसे पकड ले। जब सैनिक उसे पकडनें दौडे तब वह आकाश में उड गया।

[गु०] એક વાર રાજગૃહી નગરીમાં શ્રેણિક રાજા ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામીને વંદન કરવા ગયા. તે ત્યાં તેમની પાસેથી ધર્મદેશના સાંભળી રહ્યા હતા. એ વખતે એક કુષ્ઠ રોગથી પીડાતો માણસ ત્યાં આવ્યો. તે ભગવાનને કહેવા લાગ્યો કે "હે પ્રભુ! તમે મરી જાઓ." આટલું કહીને તેણે પોતાના શરીરમાંથી નીકળતા પાસ-પરુનો લેપ પણ ભગવાનના શરીરે કર્યો. આ જોઈને શ્રેણિક રાજાને ક્રોધ આવ્યો. તેણે વિચાર કર્યો કે આ દુષ્ટ અહિંથી બહાર નીકળે તો હું એને સજા કરું. રાજાના મનની વાત પેલો કોઢીયો સમજી ગયો અને તેણે શ્રેણિક રાજાને કહ્યું કે "તમે મરશો નહિ." વળી તેણે અભયકુમારને કહ્યું કે "મરો કે જીવતાં રહો." આટલું કહીને તે કોઢીયો સમવસરણમાંથી બહાર નીકળી ગયો શ્રેણિક રાજાએ પોતાના સૈનિકોને તેને પકડવાનો સંકેત કર્યો. જ્યારે સૈનિકો તેને પકડવા દોડયા ત્યારે તે આકાશમાં ઉડી ગયો.

[हिन्दी] यह देख श्रेणीक राजा को महान् विस्मय हुआ। उसनें भगवान से पूछा "यह कौन पुरूष हैं? भगवानने बताया कि यह एक देवता था। पूर्वभव में यह ब्राह्मण था। एक बार एक राजा इस पर प्रसन्न हुआ। राजाने कहा, "अरे ब्राह्मण! मांग, जो तुझे चाहिये वह मैं दूंगा। ब्राह्मण बोला "मैं अपनी पत्नी से पूछ कर याचना करूंगा। ब्राह्मणनें घर जाकर अपनी स्त्रीसे पूछा, कि राजा अपनें पर तुष्टमान हुआ हैं सो क्या मांगा जाय? तब स्त्रीने कहा कि उनसे मांगो कि अपन सब लोगों के घर में निरंतर अनुक्रम से प्रतिदिन भोजन करने जावे और उनसें दक्षिणा में एक २ सुवर्णमुद्रा प्राप्त करें। यह सुन ब्राह्मणने राजा से स्त्री के कथनानुसार याचना की। तत्काल राजाने ठीक ऐसा ही हो, कह कर इस बात का पट्टा (लिखित प्रमाण) कर दिया। बहुत दिनों के बाद ब्राह्मण के मन में लोभ ने घर कर लिया। उसनें सोचा कि अगर मैं नित्य बहुत से घरो में भोजन करूं तो ज्यादा सुवर्ण मुद्राएँ प्राप्त होगी। ऐसा विचार कर वह नित्य बीस घरो में भोजन करने लगा।

[ગુ૦] આ જોઈને શ્રેણિક રાજાને બહુ આશ્ચર્ય થયું. તેણે ભગવાનને પૂછયું : " આ માણસ કોણ છે ? " ભગવાને કહ્યું કે એ એક દેવ હતો. પૂર્વ ભવમાં એ બ્રાહ્મણ હતો. એકવાર એક રાજા તેની ઉપર પ્રસન્ન થયો અને તેની ઇચ્છામાં આવે તે માગવા કહ્યું. બ્રાહ્મણે કહ્યું કે તે પોતાની પત્નીને પૂછીને પછી માગશે. બ્રાહ્મણે ઘેર જઈને પોતાની સ્ત્રીને પૂછયું કે આપણા ઉપર રાજા પ્રસન્ન થયા છે અને માગવાનું કહ્યું છે, તો શું માગવું ? ત્યારે સ્ત્રીએ કહ્યું કે તમે એમ માગો કે આપણે લોકોને ઘેર રોજ વારાફરતી જમવા જઈએ અને તેમની પાસેથી આપણને રોજ એકેક સોનામહોર દક્ષિણામાં મળે. આ સાંભળી બ્રાહ્મણે સ્ત્રીના કહેવા પ્રમાણે રાજા પાસે માગણી કરી. તરત જ રાજાએ તમારા કહેવા પ્રમાણે જ થશે. એમ કહીને તેને એ અંગેનો પટ્ટો લખી દીધો. ઘણા દિવસો પછી પણ બ્રાહ્મણના મનમાં લોભે ઘર કર્યું. તેણે વિચાર્યું કે જો હું રોજ ઘણા ઘરોમાં ભોજન કરું તો મને ઘણી સોનામહોરો મળે. એમ વિચારીને તે હંમેશા વીશ ઘરોમાં ભોજન કરવા લાગ્યો.

[हिन्दी] इस तरह नित्य २० स्वर्णमुद्राएं अर्जित करनें लगा। ज्यादा खानेसे शरीर में रक्तपित्तिया कुष्ठ रोग हो गया। कुटुम्बियो ने उसें अलग कर दिया। वह कोढ़ी खिसियाना हो कर इस पर विचार करने लगा कि ये सारे कुटुम्बी जन स्वार्थी हैं। ऐसा जान कर एक दिन उसने न्याति को इकट्ठा किया। वह कहने लगा, मैं एक ज्ञातिभोजन कराना चाहता हूं और प्रत्येक को एक स्वर्णमुद्रा भी देना चाहता हूं। अतः आप सब मिल कर बाजार से सामान ला कर अलग से रसोई बना कर भोजन कर लें मैं हाथ नहीं लगाऊंगा। न्याति के लोगों ने इसे मंजूर किया। जब रसोई तैयार हो गयी तो उस कोढ़ी ने गुप्त रीति से उस में अपने शरीरकी पीप मिला दीं। इस से रसोई खाने वाले सब कोढी हो गये। यह बात लोगों में प्रगट हो गयीं। अब वह कोढी निन्दित हो कर तीर्थ यात्रा को चला गया। मार्ग के पर्वत में द्रह आया उस में मरनें हेतु गिरा।

[ગુ૦] આ પ્રમાણે તે રોજ વીશ સોનામહોરો કમાવા લાગ્યો. વધારે આવાથી તેના શરીરમાં રક્તપિત્તિયો કોઢ થયો. સગાં સંબંધીઓએ તેને જુદો કાઢયો. તે કોઢિયો ખસિયાણો પડી જઈને વિચારવા

લાગ્યો કે આ સગાંસંબંધીઓ સ્વાર્થી છે. તેથી તેણે એક દિવસ આખી જ્ઞાતિને એકઠી કરી અને તેને કહેવા લાગ્યો કે "હું એક જ્ઞાતિભોજન કરાવવા ચાહું છું. અને પ્રત્યેક જ્ઞાતિજનને એકેક સોનામહોર દાનમાં આપવા ઈચ્છું છું, માટે આપ સૌ બજારમાંથી સામાન લાવી જુદી રસોઈ બનાવો અને જમી લ્યો. હું રસોઇને હાથ પણ લગાડીશ નહિ."

જ્ઞાતિના માણસોએ તેની વાત મંજૂર રાખી. જ્યારે રસોઇ તૈયાર થઈ ગઇ ત્યારે તે કોઢિયાએ છાની રીતે પોતાનું પડ તેમાં ભેળવી દીધું; આથી જમવાવાળા બધા કોઢિયા થઈ ગયા. આ વાત પ્રગટ થઈ ગઈ. હવે તે કોઢિયો નિશ્ચિંત થઈને જત્રા કરવા ચાલ્યો ગયો. રસ્તામાં એક પર્વતની તળેટીમાં સરોવર આવ્યું તેમાં તે મરવાની ઈચ્છાથી પડયો.

[हिन्दी] सौभाग्य से पानी का स्पर्श होते ही उसका कुष्ठ रोग चला गया। शरीर स्वच्छ निर्मल बन गया। अनन्तर साधु महाराज की संगति से समकित को प्राप्त हुआ। कालधर्मानुसार देवलोक में देव बना। वही यह देवता पूर्व भव के रूप से मुझे वन्दन करने आया व मेरे शरीर से चन्दन लगाया। हे श्रेणीक! तुम्हें वह पीप नजर आई मुझे मरनें का कहा, उसका तात्पर्य यह है कि "अब आप मोक्ष पधारो यहां कुछ नहीं है।" फिर तुम्हें जीवित रहनें का कहा, इन का तात्पर्य यह हैं कि परलोक में तुम्हें सुख नहीं हैं अतः तुम मृत्युलोक में ही रहो। अभयकुमार को यहां तथा वहां (परलोक) दोनों में सुख हैं, इससे उसें "जियो अथवा मरो" ऐसा कहा।

भगवान की यह बात सुनकर श्रेणीक बोला "हे भगवान। मुझे परलोक में क्या दुःख हैं?" भगवान बोले कि तूं मर के नरक में जायगा वहां, "चौरासी हजार वर्ष तक दुःख देखेगा।

[ગુ૦] સદ્‌ભાગ્યે પાણીનો સ્પર્શ થતાં જ તેનો કોઢ ચાલ્યો ગયો. શરીર સ્વચ્છ અને નિર્મળ થઈ ગયું. પછી સાધુ મહારાજોની સંગતિથી તેને સમકિત પ્રાપ્ત થયું અને દેવ બની ગયો. એ આ દેવ પૂર્વભવના રૂપે મને વંદન કરવા આવ્યો અને મારે શરીરે તેણે ચંદન લગાવ્યું. હે શ્રેણિક! તને તે ચંદન પડ લાગ્યું. તેણે મને મરવાનુ કહ્યું તેનું

તાત્પર્ય એ છે કે "હવે આપ મોક્ષે જાઓ; અહિં હવે કાંઈ નથી" એમ તે કહેવા માગતો હતો. વળી તમને જીવતા રહેવાનું કહ્યું તેનું તાત્પર્ય એ છે કે 'પરલોકમાં તમને સુખ નથી માટે તમે મૃત્યુલોકમાં જ રહો' અભયકુમારને અહીં તથા પરલોકમાં બન્નેમાં સુખ છે તેથી તેને, "જીવો અથવા મરો" એમ કહ્યું.

ભગવાનની આ વાત સાંભળીને શ્રેણિકે કહ્યું: 'હે ભગવાન! મને પરલોકમાં શું દુઃખ છે?" ભગવાને કહ્યું: 'તું મરીને નર્કમા જઈશ અને ચોરાશી હજાર વર્ષ સુધી દુઃખ દેખીશ."

[हिन्दी] यह बात सुनते ही श्रेणिक राजा विलाप करता हुआ बोला, कि आपके चरण सेते हुए भी मुझे नरक होंगा? अब तो कोई उपाय बताईये, जिससें नरक में न जाउं। भगवानने कहा कि "तप कर" राजा बोला "मेरी शक्ति नहिं तो कपिला दासी से दान दीला, प्रभुने कहा, यह सुन राजाने दासी को दान देने कहा। दासी बोलि, मैं नियम नहीं तोड सकती। इस पर राजाने क्रोधित हो दासी के हाथ सें चाटु बांध दिया। इस पर दासी कहने लगि कि मैं दान नहीं देती हूं यह दान राजा का चाटु देता हैं। यह बात भी राजा से नहीं बनी। तब राजानें दूसरा उपाय पूछा। भगवानने बताया कि कालकसूरिया कसाई को जीवहत्या से मना कियाँ, पर वह माना नहीं। तब राजानें उसे एक खड्डे में डाल दिया। वह कसाइ मिट्टी के भैंसे बनाकर मारने लगा।

[ગુ૦] આ વાત સાંભળતાં જ શ્રેણિક રાજા વિલાપ કરતો બોલ્યો: "આપના ચરણ સેવવા છતાં મને નરક મળશે? તો પછી આવો કોઈ ઉપાય બતાવો જેથી મને નરક ન મળે." ભગવાને કહ્યું: "તપ કર" રાજાએ કહ્યું: "મારી શકિત નથી." ભગવાને કહ્યું "તો કપિલાદાસી પાસે દાન અપાવ." આ સાભળી રાજાએ દાસીને દાન દેવાનું કહ્યું. દાસીએ કહ્યું: "હું નિયમ નહીં તોડી શકું." આથી રાજાએ ક્રોધિત થઈને દાસીના હાથ સાથે દાન દેવાનો ચાટવો બાંધી દીધો. આથી દાસી કહેવા લાગી કે "હું દાન દેતી નથી પણ દાન રાજાનો ચાટવો દે છે." આ વાત પણ રાજાથી બની નહીં તેથી રાજાએ બીજો ઉપાય પૂછ્યો. ભગવાને કહ્યું કે "કાલકસૂરિયા કસાઈને ભેંસો મારતાં તું રોકી શકે તો

તું નરકમાં નહિ જા.' રાજાએ કાલકસૂરિયા કસાઇને જીવહત્યા કરવાની મનાઈ કરી, પણ તે માન્યો નહિ. ત્યારે રાજાએ તેને એક ઊંડા ખાડામાં નખાવ્યો તો તે કસાઈ ત્યાં પણ ગારાની ભેંસો બનાવીને તેને મારવા લાગ્યો.

[हिन्दी] तब राजाने उसे कुए में लटका दिया। इस पर वह अपने शरीरका मैल उतार कर भैंसे बना कर मारने लगा। इतना दण्ड देने पर भी वह कसाई माना नहीं। अब राजाने भगवान से तीसरा उपाय पूछा। इसे भगवानने कहा कि पुण्याश्रावक की सामायक जो ले लेवे तो नरक में नहीं जावेगा। राजा पुण्याश्रावक के पास गया और बोला, " जो तुम्हारे धन लेना हो सो मुज से ले लें, और मुझे एक सामायक दे दें।" तब पुण्याश्रावकने कहा कि जिस एक सामायक के फल का भगवान् आदेश देंगे वही मैं दूंगा। दोनो तब भगवान के पास जाकर फल पूछने लगें, भगवाननने उत्तर दिया. " कोइ एक लाख खंडी एक वर्ष तक निरन्तर दान में देवे, तो वह भी एक सामायक के फल के तुल्य नहीं होता हैं।"

[ગુ૦] ત્યારે રાજાએ તેને કુવામાં લટકાવ્યો. તો તે ત્યાં પણ પોતાના શરીરનો મેલ ઉખાડીને તેની ભેંસો બનાવીને તેને મારવા લાગ્યો. આટલો દંડ દેવા છતાં પણ તે કસાઇ માન્યો નહીં, ત્યારે રાજાએ ભગવાનને ત્રીજો ઉપાય પૂછ્યો. ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે " પુણ્યાશ્રાવકની એક સામાયિકનું ફળ તું લઈ લે તો તું નરકમાં નહિ જાય." રાજા પુણ્યાશ્રાવકની પાસે ગયો અને બોલ્યોઃ " તારે જેટલું ધન મારી પાસેથી લેવું હોય તેટલું લે, પણ મને તારી એક સામાયિકના ફળ આપ. ત્યારે પુણ્યાશ્રાવકે કહ્યું કે " જે એક સામાયિકના ફળ માટે ભગવાન આદેશ દેશે તે હું તમને આપીશ." બન્ને પછી ભગવાનની પાસે ગયા અને પૂછવા લાગ્યા, ત્યારે ભગવાને જવાબ આપ્યોઃ " કોઈ પુરુષ એક લાખ ખાંડી સોનું એક વર્ષ સુધી રોજ દાનમાં આપે તો પણ તે એક સામાયિકના ફળની બરોબર થતું નથી."

[हिन्दी] यह सुन राजा बोला कि महाराज! इतना धन तो मेरे घर में भी नहीं है, फिर सामायिक कैसे आवे? इतना कह कर वह विलाप करनें लगा। तब भगवाननें कहा " अरे! तूं क्यों विलाप करता है, आने वाली चौबीसी में तुम भी मेरे जैसे ही तीर्थंकर बनोंगे।" यह बात सुनकर राजा हर्षित हुआ।

अतः भव्यो! सामायिक का ईतना फल जानकर पर्युषणा पर्व में विशेष करके सामायिक करना चाहिये ॥

[गु०] આ સાંભળી રાજા બોલ્યો કે 'મહારાજ! આટલું ધન તો મારા ઘરમાં પણ નથી, તો પછી સામાયિકનું ફળ કેમ આવે? એમ કહીને તે વિલાપ કરવા લાગ્યો. ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે "તું શા માટે વિલાપ કરે છે? હવે પછી આવવાવાળી ચોવીશીમાં તું પણ મારા જેવો જ તીર્થંકર થઇશ." આ સાંભળીને રાજા આનંદ પામ્યો.

માટે હે ભવ્ય લોકો! સામાયિકનું આવું ફળ જાણીને વિશેષે કરીને પર્યુષણ પર્વમાં સામાયિક કરવી જોઇએ.

[सं०] आदिपदात्पौषधः कार्यः पौषधफलमिदम् :—

"पोसहि य सुहे भावे, असुहाइं खवेइ नत्थि संदेहो।
छिंदई निरय-तिरियगइ, पोसह-विहि-अप्पमत्तेण ॥"

[हिन्दी] और पौषधव्रत भी करना चाहिये पौषध का फल निम्न हैं:—जो धर्म को पुष्ट करे उसका नाम पोसह है। इस व्रत करने से मनुष्य नरक तिर्यंच की गति में नहीं जावे, दुःख प्राप्त नहीं करे। वह महापुण्य उपार्जन (इकट्ठा) करता है ॥

[गु०] વળી પૌષધવ્રત પણ કરવું જોઇએ.

પૌષધવ્રતનું ફળ નીચે મુજબ છે :—

જે વ્રત ધર્મને પુષ્ટ કરે તે વ્રતનું નામ પૌષધવ્રત છે. આ વ્રતને કરવાથી મનુષ્ય નરકમાં અથવા તિર્યંચની ગતિમાં જતો નથી. દુઃખ પણ પ્રાપ્ત કરતો નથી અને મહાપુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે."

[सं] तत्करणसामर्थ्याऽभावेऽस्मिन् पर्वणि सुश्रावकैर्यथाशक्ति जिनानां द्रव्यपूजा भावपूजा च कर्तव्या ॥ पूजाफलमिदम् :—

"सयं पमज्जणे पुन्नं, सहस्सं च विलेवणे।
सयसहस्सिया माला, अणंतं गीय-वाइए ॥ १ ॥

मनोवाक्कायशुद्धयात्र पर्वणि पूजा स्नात्रादिकं विधेयं तदवसरे च भगवतः छद्मस्थत्व-केवलित्व-सिद्धत्वरूप-मवस्थात्रयं भावनीयम्।

[हिन्दी] पर्युषण महापर्व में जिन भगवान की पूजा करना चाहिये। इससे मानवों के रोग, शोक, आपत्तियां, दौर्भाग्य आदि दोष नष्ट हो जाते हैं। यह पूजा स्वर्ग और अपवर्ग (मोक्ष) सुख को देनें वाली है। पूजा करने से कई प्राणियों को केवलज्ञान हो गया हैं। कहा भी हैं कि-भगवान से मोरपिच्छ से पूजनें से (१००) शत गुणित पुण्य होता और उन पर विलेपन करनें से हजार गुणित पुण्य होता है। तथा पुष्पमाला पहिनाने से लाख गुणित, और गीत नाटक आदि भक्ति करनें से अनन्तगुणा पुण्य होता है।

[गु०] પર્યુષણ મહાપર્વમાં જિન ભગવાનની પૂજા કરવી જોઈએ. આનાથી લોકોના રોગ, શોક, આપત્તિયો, દુર્ભાગ્ય વગેરે દોષોનો નાશ થાય છે. આ પૂજા સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખને આપવાવાળી છે. આ પૂજા કરવાથી કેટલાયે પ્રાણીઓને કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું છે. વળી એમ પણ કહ્યું છે કે ભગવાનનું મોરપીંછથી પૂજન કરવાથી સોગણું પુણ્ય મળે છે અને તેમની પ્રતિમા ઉપર ચંદનનું વિલેપન કરવાથી હજારગણું પુણ્ય મળે છે. વળી ભગવાનને પુષ્પમાળા પહેરાવવાથી લાખગણું અને ગીત નાટક વગેરેથી ભક્તિ કરવાથી તો અનંતગણું પુણ્ય મળે છે.

[हिन्दी] भगवान की प्रतिमा का स्नान कराते वक्त और उनकी पूजा करते वक्त 'छद्मस्थावस्था' का ध्यान करना चाहिये और वस्त्र चढाते समय प्रातिहार्य युक्त "केवली" तथा काउस्सग्ग और पद्मासन के समय भगवान की "सिद्धावस्था" का ध्यान करना चाहिये। इस तरह भगवान की द्रव्यपूजा करना चाहिये यदि ऐसा न बन पड़े तो प्रभात समय जिनमंदिरमें जा कर शुद्ध भावसे भगवान के दर्शन करना चाहियें। भगवान की मुद्रा देखकर चैत्यवन्दन-स्तुति-स्तवनादि कहना, क्यों कि दर्शन करने से पापों का नाश होता हैं, नमस्कार करनें से

मनोकामना सिद्ध होती हैं, विधि से पूजन करने से तो मानवो और स्त्रियों के लिए भगवान साक्षात् कल्पवृक्ष के समान फल देते हैं। इस तरह पूजन करना चाहिये।

"पहवणच्चगेहिं छउमत्थ,-वत्थ पडिहारगेहिं केवलियं।
पलियंकुस्सग्गेहिं य, जिणस्स भाविज्ज सिद्धत्तं॥"

[ગુ૦] ભગવાનની પ્રતિમાને સ્નાન કરાવતી વખતે તથા તેમની પૂજા કરતી વખતે ભગવાનની 'છદ્મસ્થાવસ્થા"નું ધ્યાન કરવું જોઇએ. અને વસ્ત્ર ચડાવતી વખતે પ્રતિહારયુક્ત 'કેવળી અવસ્થા'નું તથા કાઉસગ્ગ અને પદ્માસન વખતે ભગવાનની "સિદ્ધાવસ્થા" નું ધ્યાન કરવું જોઇએ. આ પ્રમાણે દ્રવ્યોથી ભગવાનની પૂજા કરવી જોઈએ. જો આ પ્રમાણે ન બની શકે તો વહેલી સવારે જિનમંદિરમાં જઇને શુદ્ધ ભાવથી ભગવાનનું દર્શન કરવું જોઇએ. ભગવાનનાં દર્શન કરીને ચૈત્યવંદન, સ્તુતિ, સ્તવન વગેરે બોલવાં. કારણ કે દર્શન કરવાથી પાપોનો નાશ થાય છે, નમસ્કાર કરવાથી મનોકામનાની સિદ્ધિ થાય છે અને વિધિપૂર્વક પૂજન કરવાથી તો સ્ત્રીઓ અને પુરૂષોને ભગવાન સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષની સમાન ફળ આપે છે.

[सं०] द्रव्यपूजासामर्थ्याभावे तु भावपूजैव कर्तव्या सा चेत्थं-प्रातः श्री जिन गृहं गत्वा शुद्धभावेन भगवद्दर्शनं कार्यं भगवन्मूर्त्तिं विलोक्य च तद्गुणगणस्मरणं विधेयं तत्फलं यथा—

"दर्शनाद्दुरितध्वंसी वन्दनाद्वाञ्छितप्रदः।
पूजनात्पूरकः श्रीणां जिनः साक्षात्सुरद्रुमः॥"

पुनः श्री-जिन-दर्शनादेव बहुनां भव्यानां बोधिबीजावाप्तिर्भवत्यार्द्रकुमारवत्-तद्वृत्तान्तस्तु इत्थम्। अस्मिन् भरतक्षेत्रे समुद्रतीरे आर्द्रको नाम यवनदेशोऽस्ति। तत्रार्द्रकपुरं नाम नगरम्। तत्रार्द्रकनामा राजा बभूव। तस्य चार्द्रिका नाम्नी पट्टराज्ञी तयोरार्द्रकुमारो नाम पुत्रोऽभूत्।

[हिन्दी] फिर श्री जिनदर्शन से ही बहुत से भव्य लोगों को बोध की प्राप्ति आर्द्रकुमारकी तरह हुई तथा बहुत से जीव मोक्ष को भी प्राप्त हुए। आर्द्रकुमार कैसे सुखी हुए इसकी कथा इस प्रकार हैं।

मगध देशमें बहुत सुन्दर राजगृही नगरी हैं। उसमे श्रेणिक राजा राज्य करता था। उसके चारों बुद्धियो में प्रवीण अभयकुमार नामका पुत्र था। यह पांचसौ प्रधानों के उपर स्वामी था। जितने भी राजे रजवाडे थे वे सब अभयकुमार को पूछ के काम करते हैं। उसी भरतक्षेत्रमें समुद्र के तट के पास एक "आर्द्रकनाम" का अनार्य देश था। उसमें "आर्द्रकनाम" का एक शहर था। उसके राजाका नाम 'आर्द्रक' था। यह राजा म्लेच्छ था। इसकी पटरानी का नाम आर्द्रिका था। उनके 'आर्द्रककुमार नामका एक पुत्र हुआ।

[गु०] વળી શ્રી જિનદર્શનથી જ ઘણા ભવ્ય લોકોને બોધિબીજની પ્રાપ્તિ આર્દ્રકુમારની જેમ થઈ છે, તથા ઘણા જીવોને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઇ છે. આર્દ્રકુમાર કેવી રીતે સુખી થયા તેની વાત નીચે પ્રમાણે છે.

મગધ દેશમાં રાજગૃહિ નામે એક ખુબ સુંદર નગર હતું. તેમાં શ્રેણિક રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેને ચારે બુદ્ધિઓમાં પ્રવીણ અભયકુમાર નામે પુત્ર હતો. તે પાંચસો પ્રધાનોનો ઉપરી હતો. બીજા બધા રાજારજવાડા અભયકુમારની સલાહ લઈને રાજ્ય કરતા હતા. ભરતક્ષેત્રમાં સમુદ્રના કિનારાની પાસે એક આર્દ્રક નામે અનાર્ય દેશ હતો. તેમાં આર્દ્રક નામનું એક શહેર હતું. તેના રાજાનું નામ આર્દ્રક હતું. તે રાજા મ્લેચ્છ હતો. તેની પટરાણીનું નામ આર્દ્રિકા હતું. તેને આર્દ્રકકુમાર નામે એક પુત્ર થયો.

[सं०] स च क्रमेण सम्प्राप्तयौवनः स्वेच्छया मनोज्ञान् भोगान् भुञ्जानः सुखेन तिष्ठति स्म। तस्य चार्द्रकराजस्य श्रेणिकराजेन सह परम्परागता परमप्रीतिरभूत्। एकदा श्रेणिको नृपः प्रचुरं प्राभृतं प्रगुणीकृत्य आर्द्रकराजसमीपे निजामात्यं प्रेषीत्, सोऽमात्योऽपि कियद्भिर्दिनैस्तत्र गत आर्द्रकनृपेण बहुवादरेण सम्भाष्य तेन मंत्रिणा उपनीतानि प्राभृतानि गृहीतानि दृष्ट्वा तस्मै मद्बन्धोः *श्रेणिकस्य कुशलं वर्तते ततस्तेनापि* तत्रत्य- सकल-कुशलोदन्तनिवेदनेन राज्ञो मनसि परमानन्दः सम्पादितः॥

[हिन्दी] वह पुत्र अनुक्रम से पालन पोषण से संवर्धित जवानी को प्राप्त होकर अनेकः प्रकारके सुखो का उपभोग करता हुआ सुख से रहता था। उस आर्द्रक राजाकी श्रेणिक राजा के साथ परम्परागत परम प्रीती थी। एक बार श्रेणिक राजाने खूब उपहार देकर अपने मुख्य अमात्यको आर्द्रक राजा के पास भेजा। वह अमात्य वहां पहुंचा। म्लेच्छ राजा आर्द्रनें उसका खूब आदर सत्कार कीया। उसनें भी सारे उपहार राजा को भेंट किये। तब आर्द्रकनें श्रेणिक राजा के कुशल समाचार पूछे। प्रधाननें भी सारा कुशल वृत्तान्त कहकर राजा श्रेणिक के समाचार उसे सुनाये, जिससे वह आर्द्रक राजा बहुत आनन्दित हुआ।

[ગુ૦] તે પુત્ર ક્રમેક્રમે પાલન પોષણથી વધતો વધતો જુવાન થયો અને અનેક પ્રકારના ભોગો ભોગવતો સુખથી રહેતો હતો. આર્દ્રક રાજાની શ્રેણિક રાજાની સાથે વંશપરંપરાથી મૈત્રી હતી. એકવાર શ્રેણિક રાજાએ ખુબ ભેટો સાથે પોતાના મુખ્ય પ્રધાનને આર્દ્રક રાજાની પાસે મોકલ્યો. પ્રધાન ત્યાં પહોંચ્યો ત્યારે મ્લેચ્છ રાજા આર્દ્રકે તેનો ખુબ આદર-સત્કાર કર્યો. પ્રધાને બધી ભેટ-સોગાદો રાજાને અર્પણ કરી. પછી આર્દ્રક રાજાએ શ્રેણિક રાજાના કુશળ સમાચાર પૂછ્યા. પ્રધાનો બધા કુશળ સમાચાર તથા રાજા શ્રેણિકના સમાચાર પણ તેને કહ્યા, જે સાંભળીને આર્દ્રક રાજા ઘણો આનંદ પામ્યો.

[सं०] तस्मिन्नवसरे आर्द्रकुमारो नृपं पप्रच्छ, भो तात! कः श्रेणिको येन सह तवेदृशी प्रीतिः प्रवर्तते। राजा प्रोवाच-मगधदेशस्वामी श्रेणिकनृपो विद्यते तत्कुलस्य मत्कुलस्य च परम्परयागता प्रीतिरस्ति एतत्पितृवचः श्रुत्वा चार्द्रकुमारोऽपि मंत्रिणमुवाच, भो मंत्रिन्! त्वत्स्वामिनः कश्चित्सम्पूर्णगुणोपेतः पुत्रोऽस्ति? तेन सह अहमपि मैत्र्यं कर्तुमिच्छामि। मन्त्र्युवाच, "श्रेणिकस्य अभयकुमारो नाम पुत्रोऽस्ति, स च सर्वकलानिधिः सर्वबुद्धिसमुद्रो मंत्रिपञ्चशताविधो महादयावान महादाता अतिदक्षो निर्भयो धर्मज्ञः कृतज्ञश्च विद्यते। किं बहुना ते केऽपि जगति गुणा न सन्ति येऽभयकुमारे निवासं न कृतवन्तः॥

[हिन्दी] उस अवसर पर आर्द्रकुमारनें अपने पिता से पूछा "हे तात! यह श्रेणिक राजा कौन है? जिसके साथ आपकी ऐसी प्रीति है"। राजा बोला, "मगध

देशका स्वामी श्रेणिक राजा है। उसके कुल की और मेरे कुल की परम्परा से प्रीति चली आ रही है"। पिता के ये वचन सुनकर आर्द्रकुमारने भी मंत्री से कहा, "हे अमात्य! क्या तुम्हारे स्वामी के भी कोई सम्पूर्ण गुणों से युक्त पुत्र है? उसके साथ मैं भी मित्रता करना चाहता हूं।" मंत्री ने कहा "श्रेणिक राजा के अभयकुमार नामका पुत्र है। वह सब कलाओं की खान है, सब बुद्धियों का समुद्र है, पांचसौ प्रधानों के ऊपर स्वामी है, , महादयावान् है, महादाता है, निर्भय है, धर्मज्ञ है, और कृतज्ञ है. और ज्यादा क्या कहें, संसारमें जितने भी गुण हैं, वे सब अभयकुमार में निवास करते हैं।"

(गु) એ વખતે આર્દ્રકકુમારે પોતાના પિતાને પૂછ્યું: " હે પિતાજી આ શ્રેણિક રાજા કોણ છે, કે જેની સાથે આપની મિત્રતા છે?" રાજાએ કહ્યું: " શ્રેણિક રાજા મગધદેશના સ્વામી છે તેના કુંટુમ્બની સાથે આપણી વંશપરંપરાથી મૈત્રી ચાલી આવે છે." પિતાનાં આ વચનો સાંભળીને આર્દ્રકકુમારે મંત્રીને પૂછ્યું: 'હે અમાત્ય! શું તમારા રાજાને કોઈ સંપૂર્ણ ગુણોથી યુક્ત પુત્ર છે? હું પણ તેની સાથે મૈત્રી કરવા ઇચ્છું છું.' મંત્રીએ કહ્યું: 'શ્રેણિક રાજાને અભયકુમાર નામના પુત્ર છે. તે બધી કળાઓના જાણકાર છે, બુદ્ધિઓનો જાણે કે સમુદ્ર છે. પાંચસો પ્રધાનોના તે ઉપરી છે. મહા દયાવાન છે, મહાદાતા છે, અત્યંત દક્ષ છે, નિર્ભય છે, ધર્મજ્ઞ છે કૃતજ્ઞ છે. વધુ તો શું કહું, સંસારમાં જેટલાં ગુણો કહેવાય છે તે બધા અમારા અભયકુમારમાં છે."

[सं०] इत्थं मंत्रिवचनादभयकुमारगुणान् श्रुत्वा आर्द्रकुमारः पितुराज्ञां समादाय मंत्रिणं प्रत्युवाच, मामनापृच्छ्य त्वं स्वदेशं मा यासीः। तत्र गच्छता त्वयाभयं प्रति स्नेहद्रुमबीजतुल्यं मद्वचः श्रोतव्यमिति। ततो मंत्र्यपि तद्वचनमङ्गीकृत्य राज्ञा विसृष्टः सन् वेत्रिणा दर्शितं निवासस्थानं ययौ। अथान्यदार्द्रकनृपः प्रवरमौक्तिकादीनि प्राभृतान्यर्पयित्वा तथा स्वपुरुषं तं मन्त्रिणञ्च श्रेणिकपार्श्वे प्रैषीत्।

[हिन्दी] इस प्रकार अमात्य के वचन सुनकर आर्द्रकुमारनें पिता से आज्ञा लेकर मंत्री को प्रत्युत्तर दिया, हे अमात्य! तुम मुझसे बिना पूछे अपनें देश मत जाना। वहां जब आप जाओ तब महाराजकुमार अभयकुमार के प्रति मेरे प्रेम के

बीज रूप वचनों को सुनकर जाना। तब उस मंत्रीने भी उनके वचनों को स्वीकार करके ऐसा ही करूंगा, ऐसा कहा, फिर राजा आर्द्रक के नौकरों द्वारा प्रदर्शित अपनें निवासस्थान में चला गया। अब कुछ दिनों के बाद आर्द्रक राजानें मोतियों आदि से युक्त उपहार सामग्री को देकर उसके साथ अपनें पुरुषों को रक्षार्थ देकर श्रेणिक राजा के पास भेजा। तब आर्द्रकुमारनें भी अभयकुमार के लिये उपहार सामग्री प्रवाल, मौक्तिक आदि अनुपम वस्तुएं भेजी।

(ગુ૦) આ પ્રમાણે અમાત્યનાં વચનો સાંભળીને આર્દ્રકકુમારે પિતાની આજ્ઞા લઈને મંત્રીને જવાબ આપ્યો કે 'હે મંત્રીજી, તમે મને મળ્યાં વગર તમારા દેશમાં જશો નહિ. તમે જ્યારે જાઓ ત્યારે મહારાજકુમાર તરફનો મારો પ્રેમનો સંદેશો સાંભળીને જજો." મંત્રીએ તેનાં વચનો માન્ય રાખી 'એમ જ કરીશ' એમ કહ્યું અને પછી રાજાના નોકરોએ બતાવેલા પોતાના નિવાસસ્થાનમાં ચાલ્યો ગયો.

થોડા દિવસો પછી આર્દ્રક રાજાએ સાચાં મોતી સાથેની ભેટની સામગ્રી શ્રેણિક રાજા માટે તે મંત્રીને આપી, અને તેની સાથે પોતાનાં માણસો તેનું રક્ષણ કરવા માટે મોકલ્યાં. આર્દ્રકકુમારે પણ અભયકુમારને માટે ભેટ રૂપે પ્રવાલ, મોતી વગેરે અનુપમ વસ્તુઓ મંત્રી સાથે મોકલી.

[सं०] अथ स पुमान् मंत्रिणा सार्द्धं राजगृहपुरं गत्वा श्रेणिकाय अभयाय च प्राभृतान्यर्पयामास। तथा नृपपुत्र आर्द्रकुमारस्त्वया सह मैत्र्यं कर्तुमिच्छति इत्यभयाय मंत्री संदेशमुवाच। तदा जिनशासने कुशलोऽभयः स्वचेतसि इत्यचिन्तयत्, निश्चितं स कुमारो विराधितश्रामण्यत्वादनार्येषु जातोऽस्ति। परं स राजपुत्रो महात्मा नियमादासन्नभव्योऽस्ति यतोऽभव्य–दूरभव्यानां तु कदापि मया सह मैत्र्यभिलाषो न भवेत्।

[हिन्दी] इसके बाद मंत्रीनें उन पुरुषों के साथ राजगृही नगरी में जाकर राजा श्रेणिक को व राजकुमार अभयकुमार को सारी भेट में प्राप्त उपहार सामग्री भेट की तदन्तर कुशल समाचारों के साथ अभयकुमार को "आर्द्रककुमार तुम्हारे साथ मित्रता करना चाहता है" यह सन्देश सुनाया। अभयकुमार जिनमत के अन्दर अत्यंत कुशल था उसनें यह सन्देश सुनकर अपने मनमें विचार किया। निश्चय से यह आर्द्रकुमार भव्य है, परन्तु पूर्वजन्म में इसने कीसी चारित्र्य में विराधना है,

इससे यह अनार्यजाति में उत्पन्न हुआ है। मालूम होता है कि निश्चय से यह राजपुत्र महात्मा है, और निकट भवि है, क्योंकि अभव्य और दूरभव्य इन दोनों को मेरे साथ मित्रता की अभिलाषा न हो सकती है।

[ગુ०] ત્યાર પછી મંત્રી તે રક્ષકો સાથે પોતાના રાજગૃહી નગરમાં ગયો અને રાજા શ્રેણિકને તથા રાજકુમાર અભયકુમારને બધી ભેટોને જે જે તેને મળી હતી, એક એક કરીને આપી અને કુશળ સમાચાર સંભળાવ્યા. પછી અભયકુમારને, આર્દ્રકકુમાર તમારી સાથે મિત્રતા ઇચ્છે છે એમ કહ્યું. અભયકુમાર જિનમતમાં અત્યંત કુશળ હતા, તેમણે આ સંદેશો સાંભળીને પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે નક્કી આ આર્દ્રકકુમાર ભવ્ય છે, પરંતુ પૂર્વજન્મમાં તેણે કોઈ ચારિત્ર્યમાં વિરાધના કરી છે તેથી તેનો અનાર્યજાતિમાં જન્મ થયો છે. લાગે છે કે નક્કી આ રાજપુત્ર મહાત્મા છે અને નિકટભવિ છે, કારણ કે અભવ્ય અને દુરભવ્ય એ બેને મારી સાથે મિત્રતા કરવાની અભિલાષા ન થાય."

[सं०] तस्मात्केनाप्युपायेन तं जिनधर्मानुरक्तं विधाय धर्ममार्गे प्रवर्तयिष्यामि। तत्र चायमुपायोऽस्ति प्राभृतच्छलेन यदि तत्रार्हत्प्रतिमां प्रेषयामि, तद्दर्शनाद्यदि तस्य जातिस्मरणज्ञानमुत्पद्यते तदेष्टसिद्धिः स्यात्। इत्युपायं विचिन्त्य छत्रसिंहासनादिप्रातिहार्यविराजितां रत्नमयीं प्रथमजिनेन्द्रप्रतिमां मञ्जूषामध्ये धृत्वा तदग्रे सकलानि धूपघंटिकादिदेवपूजोपकरणानि मुमोच ततस्तद्द्वारे तालकं दत्त्वाऽभयो निजमुद्रया तां मञ्जूषां मुद्रयामास। अथ कियद्भिर्वासरैः श्रेणिको नृपस्तमार्द्रकं सत्पुरुषं प्रियालापपूर्वकं प्रभूतैः प्राभृतैः सह विसर्जयत्।

[हिन्दी] इसलिये किसी भी उपाय से उसे जिन धर्म में अनुरक्त करूं और जिन मार्ग में प्रवृत्त करूंगा। फिर उसनें सोचा कि मैं भेंट के बहाने उसे अरिहंत की प्रतिमा भेजूं जिसके दर्शन करनें से उसे पूर्वजन्म का जातिस्मरण ज्ञान उत्पन्न हो जायगा। जातिस्मरण ज्ञान से प्रतिबोध मिलेगा। ऐसा विचार कर उसनें *रत्नमयी श्री आदीश्वर भगवान की प्रतिमा छत्रभामंडल* प्रमुख आठ प्रातिहार्य युक्त पेटी में सिंहासन पर बैठाकर उसमें उनके आगे धूपबत्ती, केसर, आरती, घंटिका आदि पूजा के उपकरण रखकर पेटी बन्द करके ताला बन्द कर दिया। तदनन्तर

उसके उपर अपनी मोहर छाप लगा दी। अब कुछ दिनों बाद श्रेणिक राजानें आर्द्रक के पुरुषों को खूब सत्कार पूर्वक भेंट आदि देकर विदा किये।

(गु०) माटे कोईपण उपाये हुं तेने जिनधर्मनां प्रीतिवाळो करुं तथा जिनमार्गमां प्रवृत्त करुं. पछी तेणे विचार्युं के हुं भेटने बहाने तेने अरिहंतनी प्रतिमा मोकलुं, जेना दर्शन करवाथी तेने पूर्वजन्मनुं जातिस्मरण ज्ञान उत्पन्न थशे. जातिस्मरण थई जवाथी तेने प्रतिबोध मळशे. एवो विचार करीने तेणे रत्नमयी श्री आदीश्वर भगवाननी मूर्ति छत्र-भामंडल प्रमुख आठ प्रातिहार्यवाळी पेटीमा सिंहासन उपर बेसाडीने अने तेमनी सामे धुपसळी, केसर, आरती, घंटडी वगेरे पूजनो सामान राखीने पेटीने ताळुं मारी सील करी, तेनी उपर पोतानी मोहरनी छाप लगावी दीधी. थोडा दिवसो पछी श्रेणिक राजाए आर्द्रक राजना माणसोने खुब सत्कार पूर्वक भेट वगेरे आपीने विदाय कर्या.

[सं०] अभयोऽपि तां पेटी तस्य हस्ते समर्प्य तं सत्कृत्य अमृत-तुल्य-वाण्या इत्युवाच, "एषां पेटी आर्द्रकुमारस्य पुरस्तादुपढौक्यतां तथा तस्य मद्बन्धोरिदं वक्तव्यं त्वया एकान्तप्रदेशे एकाकिना स्थित्वा इयं पेटी स्वयमुद्घाट्य तदन्तर्गतं वस्तु स्वयं द्रष्टव्यमन्यस्य कस्यचिन्न दर्शनीयम्। ततोऽभयोक्तं वचोङ्गीकृत्य स पुमान् स्वपुरं ययौ, तथा तानि च प्राभृतानि स्वस्वामिपुत्राय चार्पयामास। तथार्द्रकुमारायाभयोक्तसंदेशमाचख्यौ।

[हिन्दी] अभयकुमार ने भी आर्द्रक के राजपुरुषों में प्रधान पुरुष का खूब सत्कार कर उसें वह पेटी देकर अमृत तुल्य वाणीसें आर्द्रककुमार के लिए सन्देश दिया। वह पेटी आप आर्द्रकुमार कों दें दें और उन्हे मेरा यह सन्देश कहें कि हे मेरे मित्र! तुम इस पेटी को स्वयं ही अकेलें और एकान्त प्रदेश में खोलना इसके भीतरकी वस्तु का दर्शन करना पर इसे किसी को दिखाना नहीं। इसके बाद वह राजपुरुष अभयकुमार का वचन स्वीकार कर अपनें नगरको गया। जो जो भी वस्तुऐं भेट स्वरूप श्रेणिक राजानें भेजी थी। उन सब को उसने स्वामी और स्वामीपुत्र को दे दी तत्पश्चात् उसने आर्द्रकुमार से अभयकुमारका सन्देश कह सुनाया।

[गु०] અભયકુમારે પણ આર્દ્રક રાજાના માણસોમાંના મુખ્ય માણસનો ખૂબ સત્કાર કરીને તેને તે પેટી આપી, અમૃતતુલ્ય વાણીથી આર્દ્રકકુમાર માટેનો સંદેશો આપ્યો. અને કહ્યું કે આપ આ પેટી આર્દ્રકકુમારને દેજો અને તેમને મારો સંદેશો કહેજો કે "હે મિત્ર! તું આ પેટી પોતે એકલો એકાન્તમાં ખોલજે, તેની અંદરની વસ્તુનું દર્શન કરજે પણ એ કોઈને બતાવીશ નહિ." પછી તે રાજપુરુષ અભયકુમારનો સંદેશો લઈને પોતાના શહેરમાં ગયો. જે જે વસ્તુઓ શ્રેણિક રાજાએ તેની સાથે ભેટ સ્વરૂપે મોકલી હતી તે બધી તેણે પોતાના રાજા તથા રાજકુમારને આપી દીધી. ત્યારપછી તેણે આર્દ્રકકુમારને અભયકુમારનો સંદેશો કહી સંભળાવ્યો.

[सं०] ततः कुमारः एकान्ते स्थित्वा तां पेटीमुद्घाट्य तन्मध्यस्थात्तमस्युद्योतकारिणीं तां श्री-ऋषभस्वामि-प्रतिमां दृष्ट्वा स्वचित्ते चिन्तयामास, किमिदं किञ्चिदुत्तमं देहाभरणमस्ति तद् किं मूर्द्धिन समारोप्यं कण्ठे वा हृदये वान्यत्र वा कुत्रचिदारोप्यं, क्वापीदं दृष्टपूर्वमिव मां प्रतिभासते परं स्मृतिपथं नायाति, इत्थमत्यर्थं चिन्तयत आर्द्रकुमारस्य जातिस्मरणजनिका मूर्छा समजनिष्ट तदुत्पन्नजातिस्मरणः स कुमारः संप्राप्तचेतनः सन् स्वयमेव एवं निजपूर्वभवकथां चिन्तयामास । तथाहि—

[हिन्दी] आर्द्रकुमारने एकान्त में जाकर उस पेटी को अभयकुमार के कथनानुसार खोली। पेटी के मध्यमें प्रकाशमान श्री ऋषभस्वामी की उस प्रतिमाका दर्शनकर अपनें मनमें विचारने लगा। अरे! यह क्या हैं? यह तो कोई उत्तम गहना हैं, जिसें मस्तक पर, कण्ठ पर या हृदय पर पहिनना चाहिये। यह तो ऐसा लगता हैं कि मैंने पहिले कहीं देखा हो। अब मुझे याद नहीं आ रहा हैं कि इसें पहलीं बार कहां देखा था। इस तरह वह मनमें विकल्पकर उसें याद करने लगा। उसी समय पूर्वभव को स्मरण दिलानेवाली मूर्छा उसे आ गयीं और वह बेसुध होकर जमीन पर गिर पड़ा। जब उसकी मूर्छा हटी, उसें चेतनता प्राप्त हुई तब उसें अपनें पूर्वजन्म का जातिस्मरण हो गया। तब वह स्वयं ही अपनें पूर्वभव की कथा इस प्रकार कहनें लगा।

[गु०] પછી આર્દ્રકકુમારે અભયકુમારના સંદેશા મુજબ તે પેટી એકાન્તમાં જઈને ખોલી. પેટીની અંદની પ્રકાશમાન શ્રી ઋષભસ્વામીની

તે પ્રતિમાનું દર્શન કરીને તે પોતાના મનમાં વિચારવા લાગ્યો : 'અરે, આ શું ? આ તો કોઈ ઉત્તમ ઘરેણું છે, જેને માથા ઉપર, ગળામાં કે હૃદય ઉપર ધારણ કરવું જોઈએ. આ તો જાણે એવું લાગે છે કે મેં પહેલાં ક્યાંક જોયું હોય. મને અત્યારે યાદ નથી આવતું કે આને મેં પહેલાં ક્યાં જોયેલ છે. આ રીતે તે મનમાં સંકલ્પ-વિકલ્પ કરતો તેને સંભારવા લાગ્યો. એજ વખતે તેને પૂર્વભવનું સ્મરણ કરાવવા-વાળી મૂર્છા આવી ગઈ અને તે બેશુદ્ધ થઈને જમીન ઉપર પડી ગયો. જ્યારે તેની મૂર્છા હટી અને તેને શુદ્ધિ આવી ત્યારે તેને પોતાના પૂર્વભવનું જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું, હવે તે પોતે જ પોતાના પૂર્વભવની કથા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

आर्द्रकुमार के पूर्वभव की कथा :—

[सं०] इतो भवात्तृतीये भवे मगधदेशे वसन्तपुरेऽहं 'सामायिको नाम' कुटुम्ब्यभूवं। मम बन्धुमती भार्याऽभूत्। एकदा सुस्थिताचार्यसमीपे तया सह अर्हद्धर्ममश्रौषं। ततः सभार्योऽपि अहं प्रतिबुद्धो गृहवासविरक्तः सन् तत्पार्श्वे प्रव्रज्यां गृहीतवान्। क्रमेण गुरुणा सह विहरन् एकस्मिन् पत्तनेऽगां बन्धुमती साध्व्यपि अपरसाध्वीसङ्गता तत्रागात्। एकस्मिन ता पश्यन् पूर्वभोगान् स्मरन् अहं तस्यामनुरक्तोऽभूवं।

[हिन्दी] इस भव से तीसरे भव पूर्व में मगध देशके वसन्तपुर में सामायिक नामका कुटुम्बी था। मेरे बन्धुमती नामकी पत्नी थी। एक बार "बहुश्रुत सुस्थिताचार्य" विहार करते २ वहां आये। तब हम दोनों ने उनसे व्याख्यान और अरिहंतो का मार्ग सुना। इस धर्मको सुनकर हम प्रतिबुद्ध हुए। दोनों नें आचार्यश्री से विनती की और दीक्षा अंगीकार की। मेरी स्त्री तो साध्वीओं के साथ साध्वी बनी। और मैं गुरुजी के साथ रहा। पढ़लिखकर गीतार्थ हुआ। इस तरह क्रमसें विहार करते करते एक बार मैं किसी शहर में गया। देवयोग से बन्धुमती साध्वी भी दुसरी साध्वियों के साथ उसी नगर में आ गयी। मैंने अपनी पत्नी को देखा। मुझे पूर्व भोग याद आयें। मैं उससे अनुरक्त हो गया। मैंने उसे कामचेष्टएं दिखायी।

[ગુ૦] આ ભવથી પહેલાંના ત્રીજા ભવમાં હું મગધ દેશમાં વસંતપુર નામના નગરમાં સામાયિક નામનો ગૃહસ્થ હતો. મારે બન્ધુમતી નામની પત્ની હતી. એક વાર "બહુશ્રુત સુસ્થિતાચાર્ય" ત્યાં વિહાર કરતા કરતા આવ્યા. ત્યારે અમે બન્નેએ તેમની પાસે વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું અને અરિહંતોના માર્ગ વિષે જાણ્યું. આ ધર્મને સાંભળીને અમે પ્રભાવિત થયાં. અમે બન્નેએ આચાર્યશ્રીને વિનંતી કરી અને બન્નેએ દીક્ષા અંગીકાર કરી. મારી સ્ત્રી સાધ્વીઓની સાથે સાધ્વી બની અને હું ગુરૂજીની સાથે રહ્યો, અને ભણી ગણીને (હુશિયાર) "ગીતાર્થ" થયો. આ પ્રમાણે ક્રમે ક્રમે વિહાર કરતાં કરતાં એક વાર હું કોઈ શહેરમાં ગયો. દૈવયોગથી બંધુમતી પણ બીજી સાધ્વીઓની સાથે તે જ શહેરમાં આવી. મેં મારી પત્નીને જોઈ. મને પહેલાં ભોગવેલા ભોગો યાદ આવ્યા અને મને મારી પત્નીમાં મોહ થયો. મેં તેને ઈશારા કર્યા.

[सं०] तच्चान्यसाध्व्यौ आख्यत् । साऽपि प्रवर्त्तिन्यै आचरव्यौ सा पुनर्बन्धुमत्यै आचारव्यौ । तदा बंधुमती विषण्णा सती प्रवर्त्तिनीं प्रोवाच "एष गीतार्थोऽपि यदि मर्यादां लङ्घेत तदा का गतिः ? " असौ मां देशान्तरमपि यावच्छ्रोष्यति तावन्मोहप्रभावान्मयि रागं न त्यक्ष्यति तस्मात् हे भगवति ! अहं निश्चितं मरणं प्रपत्स्ये येन नास्य नापि मे शीलस्खलनं जायेत । इत्युक्त्वा साध्वी अनशनं कृत्वा शुद्धभावतया प्राणांस्तत्याज देवत्वं च प्राप ।

[हिन्दी] उसनें किसी अन्य साध्वी से यह वृत्तान्त कहा, साध्वीनें प्रवर्तिनी को यह बात बताई, प्रवर्तिनी ने बन्धुमती को सुनाया । तब बन्धुमती बडी दुःखी हुई । उसने प्रवर्तिनीसे कहा, " यह गीतार्थ होकर भी अगर पर्यादा का उल्लंघन करे तो क्या उपाय हैं ? " मैं अगर देशान्तर मे भी चली जाऊंगी तो भी मोह प्रभाव से मुझमें अनुरक्त यह अपनें चारित्र को छोड़ देंगा, अतः हे भगवती ! मैंने मृत्यु का वरण करना निश्चित किया हैं । जिस से इसका और मेरा शील खंडित न हो । इतना कहकर उस साध्वीनें अनशन करके शुद्ध भावना से प्राणों को छोड़ दिया और वह देवत्वको प्राप्त हो गयी ।

(ગુ૦) આ વાત તેણે બીજી સાધ્વીને કહી. તે સાધ્વીએ પ્રવર્તિનીને આહકીકત કહી. તેણે બંધુમતીને કહ્યું ત્યારે બંધુમતી બહુ દુઃખી થઈ

અને તેણે પ્રવર્તિનીને કહ્યું કે, "ગીતાર્થ હોવા છતાં પણ જો એ મર્યાદાનું ઉલ્લઘંન કરે તો તેનો શું ઉપાય? હું અગર બીજા દેશમાં ચાલી જઉં તો પણ મોહથી મારામાં અનુરક્ત થયેલ તે પોતાનું ચારિત્ર છોડી દેશે. માટે હે ભગવતી. મેં મૃત્યુનું શરણ લેવાનો નિશ્ચયે કર્યો છે જેથી તેનું તથા મારું શીલ ખંડિત ન થાય." આટલું કહીને તે સાધ્વીએ અનશન કરીને શુદ્ધ ભાવનાથી પોતાના દેહને છોડી દીધો અને દેવત્વ પ્રાપ્ત કર્યું.

[सं०] ततस्तां मृतां श्रुत्वा मया व्यचिन्तितं सा महानुभावा निश्चितं व्रतभङ्गभयान्मृता अहं पुनर्मग्नस्ततो ममापि जीवितेन अलं तदाहमप्यनशनं कृत्वा विपद्य देवोऽभूवं ततश्च्युत्वाहत्रार्य देशे धर्महीनः समुत्पन्नोऽस्मि । साम्प्रतं यो मम प्रतिबोधकः स मे बन्धुः स एव च गुरुरस्ति केनापि भाग्योदयेनाभयकुमारमंत्रिणाऽहं बोधितः परमद्यापि मंदभाग्योऽस्मि यतस्तं द्रष्टुमसमर्थः तस्मात्पितरमनुज्ञाप्यार्यदेशे गमिष्यामि यत्र मे गुरुरभयकुमारोऽस्ति ।

[हिन्दी] इसके पश्चात् मैंने उस साध्वी को मरा हुआ सुनकर विचार किया, अहो! वह महानुभावा अपने व्रत भंग के भय से मर गई और मैं चरित्र से विचलित हो गया. अतः अब मेरे जीने से क्या? ऐसा विचारकर मैंने भी अनशन करके मरकर देव बना। देवत्व पूर्ण करने के बाद अब मैं धर्म हीन अनार्य देश में पैदा हुआ हूं। अब मुझे प्रतिबोध देनेवाले अभयकुमार मेरे मित्र और गुरू हैं, किसी भाग्योदय से मैं अभयकुमार से प्रतिबोधित हुआ हूं। पर अभी भी मैं मन्द भाग्यवाला हू क्योंकि उनका दर्शन नहीं कर सका हूं। अतः पिताजी से आज्ञा लेकर मैं आर्यदेश में जाऊंगा, जहां मेरे गुरु अभयकुमार हैं।

[ગુ૦] પછી તે સાધ્વીના મરણના સમાચાર સાંભળીને મેં વિચાર કર્યો: 'અહો! તે મહાસાધ્વી પોતાના વ્રતભંગના ભયથી મરી ગઈ અને હું ચારિત્રથી વિચલિત થઈ ગયો. હવે મારે પણ જીવીને શું કરવું છે? એવો વિચાર કરીને હું પણ અનશન કરીને મરી ગયો અને દેવત્વને પામ્યો. દેવપણું પૂરું કર્યા પછી હવે હું ધર્મહીન અનાર્ય દેશમાં જન્મ પામ્યો છું. હવે મને પ્રતિબોધ આપવાવાળા અભયકુમાર મારા મિત્ર

તથા ગુરુ છે. કોઇક મારા ભાગ્યોદયથી જ મને અભયકુમારે પ્રતિબોધ આપ્યો છે પણ હજીએ હું દુર્ભાગી છું. કેમકે મને તેમનાં દર્શન નથી થઈ શકયાં. માટે પિતાજીની આજ્ઞા લઈને હું મગધદેશમાં જઈશ જ્યાં મારા ગુરુ અભયકુમાર છે.

[सं०] इत्थं मनोरथं कुर्वन् आदिमार्हतः प्रतिमां पूजयन्नार्द्रकुमारो दिवसान्नति-वाहयति स्म । एकदा कुमारो नृपमेवं व्यजिज्ञपत् ! हे तात ! स्वमित्रमभयकुमारं द्रष्टु-मिच्छामि । आर्द्रकनृपोऽवादीत्, हे वत्स ! त्वया तत्र गमनेच्छा न कर्तव्यास्माकमपि स्थानस्थितानामेव श्रेणिकेन सह मैत्र्यमस्ति । तदा मित्रक्षया निवद्धोऽभयसंसर्ग प्रत्यु-त्कंठितश्चार्द्रकुमारोऽपि न तस्थौ न च जगाम । तथा स आसने शयने याने भोजने-ऽन्यक्रियासु चाभयकुमारेणाश्रितां दिशं नेत्रयोरग्रे चकार, पुनः किदृशो मगधदेशो राज-गृहपुरं च किदृक् तात्रगमने कस्को मार्ग इत्थं पार्श्ववर्तिनो जनान् पप्रच्छ ।

[हिन्दी] इस तरह मनोरथ करके आदिनाथ भगवान की प्रतिमा का पूजन करता हुआ, आर्द्रकुमार अपने दिन बिता रहा था । एक बार कुमारने राजा से निवेदन किया, कि हे महाराज ! मैं अपने मित्र अभयकुमार को देखना चाहता हूं । आर्द्रक राजा बोला, "हे वत्स" तुम्हें वहां जाने की इच्छा नहीं करनी चाहिये । हमारी भी इसी स्थान पर रहकर ही श्रेणिक राजा से मित्रता है । तब पिता द्वारा निबद्ध वह आर्द्रकुमार विचलित हो गया । न तो वह वहां जा सका और न वह ठहर ही सका । अर्थात् अब उसका मन नहीं लग सका । सोते, बैठते, खाते-पीते और कोई भी काम करते वक्त वह अभयकुमार को याद करने लगा । वह राजगृही के मार्गकी तरफ उत्कण्ठित दृष्टि से देखता रहे, जो भी लोग मिलें उनसे मगध-देशमें राजगृहपुर कैसा है ? वहां जाने का कौनसा मार्ग है ? यह पूछता रहे ।

[ગુ૦] આ પ્રમાણે મનોરથ કરીને આદિનાથ ભગવાનની પ્રતિમાનું પૂજન કરતો આર્દ્રકકુમાર પોતાના દિવસો વિતાવી રહ્યો હતો. એકવાર કુમારે રાજાને નિવેદન કર્યું, કે "મહારાજ! હું મારા મિત્ર અભયકુમારને મળવા ચાહું છું." આર્દ્રક રાજાએ કહ્યું: 'હે વત્સ! તારે ત્યાં જવાની ઇચ્છા નહીં કરવી જોઈએ. મારી પણ અહીં રહ્યાં રહ્યાં જ શ્રેણિક રાજા સાથે મિત્રતા છે.' પિતાએ ના પાડવાથી આર્દ્રકકુમાર વિચલિત થઈ

ગયો. ન તો તે ત્યાં જઈ શકયો કે ન ત્યાં ને ત્યાં રહી શકયો. મન કામમાં ચોંટયું નહીં. સૂતાં બેસતાં, ખાતા, પીતા અને કોઈ પણ કામ કરતી વખતે તે અભયકુમારને યાદ કરવા લાગ્યો. તે રાજગૃહીના રસ્તા તરફ ઉત્કંઠિત દૃષ્ટિથી જોતો રહેતો અને જે કોઈ માણસ મળે તેને મગધદેશમાં રાજગૃહી શહેર કેવું છે? ત્યા જવાનો કયો માર્ગ છે, વગેરે પૂછતો રહેતો.

[सं] तस्मिन्नवसरे आर्द्रकनृपो दध्यौ कदापि कुमारो मामकथयित्वैव निश्चितमभयसमीपे यास्यत्यतो यत्नः कर्तव्यस्ततो नृपः पञ्चसामन्तशतानि इत्यादिशत् अहो अयं कुमारो देशान्तरं गच्छन् भवद्भी रक्षणीयः। तदा ते सामन्ता देहे छायेव तत्पार्श्वं न त्यजन्ति स्म। कुमारोऽप्यात्मानं देहधृतमिवामंस्त। ततः सोऽभयसमीपगमनं मनसि अवधार्य प्रत्यहमश्वलाहनभूमौ अश्ववाहनं कर्तुमारेभे ते सामान्ताश्च अश्ववारूढा अंगरक्षकाः सन्तः पार्श्वे तस्थुः, कुमारोऽश्वं वाहयन् तेभ्यः किञ्चिदग्रे गत्वा न्यवर्त्तत।

[हिन्दी] उसकी ऐसी चेष्टाएं देखकर आर्द्रक राजा को चिन्ता हुई। कहीं यह कुमार मुझे बिना कहे ही अभयकुमार से मिलनें के लिये न चला जावे, इसलिये कोशीस करना चाहिवे। ऐसा सोचकर राजानें पांचसौ सामन्तों को आज्ञा दी कि आप ध्यान रखिये कि कहीं आद्रकुमार राजगृही तरफ न चला जाय। ईसे अपनी ही सीमा में खेलनें रमाने देना है। यह आज्ञा सुन पांचसौ सामन्त जिस तरह शरीर के पास छाया रहती है, उसी तरह उसके पास से नहीं हटते थे। कुमारनें भी अपने को बन्दी सा ही समझ लिया। उसके बाद कुमारनें सोचा कि मुझे अब अभयकुमार के समीप जाने का उपाय करना चाहिये। ऐसा विचार करके वह घुड़ दौड़ में मन लगाने लगा। कुमार जब घोड़े पर बैठकर उसे दौड़ाता तो ५०० सामन्त भी घोड़ों पर साथ रहते। तब कुमार भी उनसे आगे निकलकर लौट जाता।

[ગુ૦] તેની આવી વર્તણુંક જોઈને આર્દ્રક રાજાને ચિંતા થઈ કે કયાંક આર્દ્રકકુમાર મને કહ્યા વિના જ અભયકુમારને મળવા ચાલ્યો ન જાય. એ માટે કાંઇક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આવો વિચાર કરીને રાજાએ પોતાના પાંચસો સામંતોને આજ્ઞા કરી કે આર્દ્રકકુમાર રાજગૃહી ચાલ્યો ન જાય તેનું ધ્યાન રાખજો. તેને આપણી હદમાં જ રહેવા દેવા છે. આવી

આજ્ઞા સાંભળીને એ પાંચસો જેવી રીતે શરીરની સાથે પડછાયો રહે તેમ તેની આસપાસ રહેવા લાગ્યા. કુમારે પણ પોતાની જાતને કેદી જેવી અનુભવી. ત્યાર પછી કુમારે વિચાર કર્યો કે- મારે હવે અભયકુમારની પાસે જવા માટે નો કોઇક ઉપાય કરવો. વિચાર કરીને તે ઘોડા દોડાવવામાં પોતાનું મન પરોવવા લાગ્યો. કુમાર જ્યારે ઘોડા પર બેસીને તેને દોડાવતો ત્યારે એ પાંચસો સામંતો પણ ઘોડા પર તેની સાથે રહેતા. આર્દ્રકકુમાર સૌની આગળ નીકળી જતો અને પછી પાછો ચાલ્યો આવતો.

[सं०] एवं चाश्वं वाहयन् सोऽधिकाधिकं ययौ पुनः पुनर्व्याघुट्यायययौ चेत्थं तेषां विश्वासमुत्पाद्यान्यदार्द्रकुमारो निजैः प्रतीतिमत्पुरुषैः समुद्रे यानपात्रं प्रगुणं कारयित्वा तच्च रत्नादिभिः प्रपूर्य जिनप्रतिमां च तत्रारोप्य तथैवाश्वं वाहयन् दूरगमनाददृश्यीभूय तद्यानपात्रमारुह्य आर्यदेशं ययौ, ततो यानपात्रादुत्तीर्य तां प्रतिमामभयकुमाराय संप्रेष्य सप्तक्षेत्रं धनान्युप्त्वा यतिलिङ्गं गृहीतवान् ।

[हिन्दी] इस तरह वह नित्य प्रति घोडे पर घूमने लगा। यह देख सामंतोंने सोचा। राजा भ्रम में पड़ गया है। यह कुमार तो नहीं जायगा। इस तरह ५०० सामन्तों के हृदय में कुमार के प्रति विश्वास उत्पन्न हो गया। वे लापरवाह हो गये। तब एक दिन समुद्र के किनारे स्थित जहाजवालों से कुमार बात करके आया। दूसरे दिन वह प्रतिमाजी की पेटी रत्नों से भरकर लेकर के जहाज में बैठे आर्य देशमें गया।

वह मनमें सोचने लगा कि मैं राजगृही कब पहुंचूंगा, चारित्र के बिना दिन व्यर्थ जा रहे हैं, ऐसा जानकर उसने प्रतिमाजी को तो अभयकुमार के पास भेजी और अपने धन को सात क्षेत्रोमें लगा दिया तब वह स्वयं चारित्र लेने को तैयार हो गये।

[ગુ०] આ પ્રમાણે તે રોજ ઘોડા ઉપર ફરવા જવા લાગ્યો આ જોઈને સામંતોએ વિચાર્યું: રાજા ભ્રમમાં પડી ગયા છે. કુમાર તો ક્યાંય જાય તેવુ લાગતું નથી. આ પ્રમાણે પાંચસોયે સામંતોના મનમાં કુમારની ઉપર વિશ્વાસ બેસી ગયો અને તેથી તેઓ બેપરવા બની ગયા. પછી એક દિવસ કુમાર સમુદ્રને કિનારે નાંગરેલા વહાણવાળા સાથે વાતો કરવા ગયા અને બીજે દિવસ પ્રતિમાજીવાળી પેટીમા રત્નો ભરી લઈને વહાણમાં બેસીને આર્યદેશમાં ચાલ્યો ગયો. તે મનમાં વિચારવા

લાગ્યો કે હું ક્યારે રાજગૃહી પહોંચીશ? દીક્ષા લીધા વગરના દિવસો નકામા જાય છે એમ સમજીને તેણે પ્રતિમાજીને અભયકુમારની પાસે મોકલી દીધી, પોતે સાથે લાવેલા ધનને સાતે ક્ષેત્રમાં વહેંચી દીધું અને પોતે દીક્ષા લેવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો.

[सं०] स च यावत्सामायिकमुच्चारयितुमारेभे तावदाऽऽकाशस्थितया देवतया उच्चैः स्वरेणोचे, यद्यपि त्वं महासत्त्वस्तथापि सांप्रतं दीक्षां मा ग्रहीः। अद्यापि ते भोगफलं कर्मास्ति तद् भुक्त्वावसरे व्रतं गृहाण, यतो भोग्यं कर्म तीर्थकृतामप्यवश्यं भोक्तव्यं, तस्माद्धे महन्! तेन व्रतेनालं, यद्गृहीतमपि त्यक्ष्यते, यथा तेन भोजनेन किं यद् भुक्तमपि वम्यते, इत्थं बहुधा निषिद्धोऽप्यार्द्रकुमारः स्वपौरुषमङ्गीकृत्य देवीवाचमनादृत्य स्वयं दीक्षामाददे।

[हिन्दी] वह जब तक सामायिक उच्चारण करे तब आकाशमें स्थित देवतानें उच्च स्वर में कहा, यद्यपि तुम महासत्त्व हो तो भी इस समय दीक्षा मत लो। अभी भी तुम्हारे भोग्य कर्म अवशिष्ट हैं। पहले उन्हें भोग लो फिर व्रत लेना, क्योंकि भोग्य कर्म तो तीर्थंकरों को भी अवश्य ही भोगने पड़ते हैं। अतः हे महान्! दीक्षा मत लो। जिस दीक्षा को लेकर फिर तोडना पड़े वह दीक्षा किस काम की। जिस भोजन को खाकर आहार पचे नहीं वह आहार क्या काम का? किन्तु आर्द्रकुमार को इस समय जोश चढ़ा हुआ था, बार बार मना करने पर भी देवी के वचनों का अनादर कर उसनें दीक्षा ग्रहण करली। उस आर्द्रकुमारनें मुनियों के योग्य तीक्ष्ण व्रत का पालन प्रारम्भ कर दिया।

(गु०) તે સામાયિકનું ઉચ્ચારણ કરે તે પહેલા આકાશમાં રહેલા દેવાએ તેને ઊંચે સ્વરે કહ્યું: "જો કે તું મહાસત્ત્વ છે, તો પણ હમણાં દીક્ષા ન લે. હજી પણ તારા ભોગ્યકર્મ બાકી છે. પહેલાં તેને ભોગવી લે, પછી દીક્ષા લેજે; કારણકે ભોગ્યકર્મ તીર્થંકરોને પણ અવશ્ય ભોગવવાં પડે છે, માટે હે મહાન જીવ, તું દીક્ષા ન લે. જે દીક્ષાને લઇને પછી તેને તોડવી પડે, તે દીક્ષા શા કામની? જે ભોજન ખાવાથી આહાર પચે નહીં તે ભોજન કર્યું શા કામનું? પણ આર્દ્રકકુમારને તો અત્યારે જોશ

ચડ્યું હતું. એટલે વારંવાર ના પાડવા છતાં દેવોના વચનોની અવગણના કરીને તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી લીધી. અને મુનિઓને યોગ્ય તીક્ષ્ણ વ્રતનું પાલન કરવાનું શરૂ કરી દીધું.

[सं०] स प्रत्येकबुद्धो मुनिस्तीक्ष्णं व्रतं पालयन् भूमंडले विचरन् अन्यदा वसन्तपुरपत्तनं प्राप्य कस्मिंश्चिद्देवकुले कायोत्सर्गेण च तस्थौ । इतश्च तस्मिन्नगरे देवदत्तो नाम महाश्रेष्ठ्यभूत् तस्य धनवती नाम पत्नी आसीत् । अथ स बन्धुमतीजीवो देवलोकाच्च्युत्वा श्रीमती नाम अद्भुतरूपा तयोः पुत्री समजनि । सा च धात्रीभिर्लाल्यमाना क्रमेण रजःक्रीडोचितं वयं प्राप ।

[हिन्दी] एक बार वह विहार करता करता वसन्तपुर नामक शहर में आया । वहां किसी देव मन्दिर में कायोत्सर्ग ध्यान में बैठा । इस अवसर में बन्धुमती का जीव देवलोक से च्युत होकर उसी नगरमें देवदत्त शेठ के घर में लड़की के रूप में उत्पन्न हुआ । शेठनें उसका नाम श्रीमती दिया । अनुक्रम से धाय द्वारा लालित पालित होकर सात बरस की हो गई । एक बार यह अपनी सहेलियों का साथ लेकर खेलती हुई उसी मन्दिर के पास गई, जहा आर्द्रकुमार तपस्वी वेशमें काउस्सग्ग ध्यानमें स्थित थे ।

[ગુ૦] એક વાર તે વિહાર કરતો કરતો વસંતપુર નામે શહેરમાં આવ્યો. ત્યાં કોઈ દેવમંદિરમાં કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં બેઠો. આ વખતે બંધુમતીનો જીવ દેવલોકથી ચ્યુત થઈને તે જ શહેરમાં દેવદત્ત શેઠના ઘરમાં દીકરી તરીકે જન્મ પામ્યો. શેઠે તેનું નામ શ્રીમતી પાડયું. કાલક્રમે ધાઇ દ્વારા પાલન-પોષણ પામેલી તે પોતાની સખીઓને સાથે લઈને રમતી રમતી તે જ મંદિરના પાસે ગઇ કે જ્યાં આર્દ્રકુમાર કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાનમાં બેઠો હતો.

[सं०] एकदा तत्र देवकुले पौरकन्याभिर्युक्ता श्रीमती कन्या पतिवरणक्रीडया रन्तुमाययौ । तदा सर्वाः कन्या भर्तारं वृणुतेत्यूचुस्ततः कयाऽपि कोऽपीत्येवं स्वरुचिवरा वृताः श्रीमत्योक्तं हे सख्यो ! मया तु अयं पूर्णो वृतः । [इति प्रथमव्याख्यानम्]

[हिन्दी] वहां एक बार ये सहेलियां और श्रीमती मिलकर "पतिवरण" का खेल खेलने लगी। तब सब कन्याओंनें अपनी रुचि के अनुकूल 'पतिवरण' किया। जैसे किसीनें यक्ष को वरा, किसीनें वृक्ष को वरा, किसीनें स्तंभ को वरा, किसीनें कुछ, किसीनें कुछ वरा। इस पर श्रीमती नामकी कन्या बोली हे सखियों! मैंने तो इन पूज्य साधुजी को ही वर लिया हैं।

नोटः—[यहां प्रथम व्याख्यान समाप्त हुआ।]

[ગુ૦] ત્યાં એક દિવસ શ્રીમતી અને તેની સાહેલીઓ 'સ્વયંવર' ની રમત રમવા લાગી. બધી કન્યાઓએ પોતપોતાની રુચિ પ્રમાણે પતિ પસંદ કર્યા. જેમકે કોઈએ યક્ષને, કોઇએ વૃક્ષને, કોઇએ સ્તંભને, કોઇએ કોઈ, કોઇએ કાંઈ એમ સૌએ પોતપોતાના પતિ પસંદ કર્યા. એટલે શ્રીમતી નામની કન્યા બોલી કે હું તો આ પૂજ્ય સાધુ મહારાજને જ પતિ તરીકે પસંદ કરું છું.

[પહેલા દિવસનું વ્યાખ્યાન સમાપ્ત]

अथ द्वितीय-व्याख्यान-प्रारम्भ।

[सं०] अथ साधु वृत्तं साधु वृत्तमिति देवता प्रोवाच। पुनर्गर्जितं तन्त्राना सा एव देवी तत्र रत्नान्यवर्षत श्रीमती गर्जितार्दिता तस्य मुनेः पादेऽलगत्, स मुनिः क्षणमात्रं स्थित्वाचिन्तयत्, इह तस्थुषो ममानुकूल उपसर्गोऽभूत्, अतोऽत्र न स्थेयमिति विचिन्त्य सोऽन्यत्रागात्। तदा अस्वामिकं धनं राज्ञ एवेति निश्चयं कृत्वा तानि रत्नान्यादातुं राजा तत्राजगाम। राजपुरुषास्तद् द्रव्यस्थानं नागसंकुलं ददृशुः, देवतया चोक्तं एतद् द्रव्यं तस्यै कन्यायै मया वरके प्रदत्तमस्ति।

[हिन्दी] ठीक ही वरण किया। ठीक ही वरण किया। इस तरह आकाश-मार्ग से देववाणी हुई और रत्नों की वर्षा हुई। श्रीमती इस गर्जन से डरकर मुनि-राज के पांव पकड़कर बैठी। मुनिनें मनमें विचार किया कि यह सुखकारी उपसर्ग हुआ है। यह चरित्र में विघ्न डालनें वाला है। अतः यहां रहना उचित नहीं, ऐसा विचार करके उसनें वहां से विहार किया, क्योंकि मुनि के प्रतिबन्धन नहीं होता है। रत्नों की वर्षा से प्राप्त धन को लेने के लिये वहां का राजा वहां आया, राजपुरुषोंनें देखा धन के सांप लिपटा हुआ है। यह देख उस धन को लेने की उनकी शक्ति नहीं चली। तब राजानें कहा कि यह धन किसका है? तब आकाश से देववाणीनें उत्तर दिया कि वह धन मैंने श्रीमती के विवाह के वास्ते दिया है।

વ્યાખ્યાન બીજું

[ગુ૦] " પસંદગી બરોબર છે " " પસંદગી બરોબર છે " આ પ્રમાણે આકાશવાણી થઇ અને આકાશમાંથી રત્નોની વર્ષા થઈ. શ્રીમતી આ ગર્જનાથી ડરીને મુનિરાજના પગ પકડીને બેસી ગઈ. મુનીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે આ સુખકારી ઉપસર્ગ થયો છે અને તે ચરિત્રમાં વિઘ્ન-કર્તા છે, તેથી હવે અહીં રહેવું યોગ્ય નથી. એવો વિચાર કરીને તેણે ત્યાંથી વિહાર કર્યો. કારણ કે મુનીઓએ કોઈ બંધનમાં રહેવું ઉચિત નથી. રત્નોની વર્ષાથી મળેલું ધન લેવા માટે ત્યાં શહેરોનો રાજા આવ્યો. રાજપુરુષોએ જોયું કે તે ધનને સાપ વીંટળાયેલા છે. આથી તે ધન લેવાની

તેમની હિંમત ચાલી નહીં. રાજાએ કહ્યું કે આ ધન કોનું છે? ત્યારે આકાશવાણી થઈ કે "આ ધન મેં શ્રીમતીના વિવાહ માટે આપ્યું છે"

। सं०] इति श्रुत्वा नृपो विलक्षस्सन् स्वस्थानं ययौ । ततस्तत्सर्वं धनं श्रीमती-पिता श्रेष्ठी जग्राह । अथ कियता कालेन श्रीमतीं परिणेतुं बहवो वरा अढौकन्त । तत्स्वरूपं पित्रा पुत्र्यै उक्तं तदा श्रीमती जगाद, हे तात ! यो महर्षिर्मया वृतः स एव मम वरः तद्वरणे देवता यद् द्रव्यमदात् तद् द्रव्यं गृह्णता त्वयापि तदनुमतमेव ततस्तस्मै मां कल्पयित्वान्यस्मै दातुं नार्हसि उक्तं च :—

"सकृज्जल्पन्ति राजानः, सकृज्जल्पन्ति साधवः ।
सकृत्कन्या प्रदीयन्ते, त्रीण्येतानि सकृत् सकृत् ॥"

[हिन्दी] यह सुन कर राजा अपने निवास स्थान में चला गया, और वह सारा धन श्रीमती का पिता ले गया । तदनन्तर कितने समय बाद श्रीमती जब विवाह योग्य हुई तो सैंकड़ो स्थानों पर कन्या के योग्य वर की तलाश सेठ नें प्रारम्भ की। यह देख कन्या श्रीमती नें अपने पिता से कहा "हे पिताजी ! जिस महर्षि का मैंनें खेल खेलते वरण किया था वही मेरा पति होगा, क्योंकि उसी के वरण में देवी जो द्रव्य दिया हैं वह आप लाये है । उस समय आपकी भी इसमें स्वीकृति थी। इस तरह एक बार कन्यादान की कल्पना करके अब आप दूसरे वर को मुझे देना चाहते हैं, यह योग्य नहीं है, क्यों कि कहा है :—

राजा एक बार कहते हैं, साधु एक बार ही आदेश देते हैं। इसी तरह कन्यादान भी एक ही बार किया जाता है, क्यों कि ये तीनों एक ही बार होते हैं।"

[गु०] આ સાંભળીને રાજા પોતાના મહેલે ચાલ્યો ગયો અને તે બધું ધન શ્રીમતીનો પિતા લઈ ગયો. ત્યાર પછી ઘણે વખતે જ્યારે શ્રીમતી વિવાહને યોગ્ય થઈ ત્યારે ઘણી જગ્યાએ શ્રીમતીના પિતાએ તેને લાયક વરની તપાસ ચલાવી. આ જાણી શ્રીમતીએ પોતાના પિતાને કહ્યું: પિતાજી જે મહર્ષિને હું રમત રમવામાં વરી ચૂકી છું તે જ મારા પતિ થશે, કારણ કે તેને વરવા માટે દેવતાએ ધન આપ્યું છે અને તે તમે લાવ્યા છો, તે વખતે આપની પણ આમાં સંમતિ હતી. આવી રીતે એકવાર એકને

કન્યાદાન કરવાની કલ્પના કરીને હવે આપ બીજા વરને મને આંપવા ઇચ્છો છો તે યોગ્ય નથી કહ્યું છે કે -

"રાજા એક વાર જ આજ્ઞા આપે છે. સાધુ એકવાર જ ઉપદેશ આપે છે અને એ પ્રમાણે કન્યાદાન પણ એક જ વાર દેવાય છે. આ ત્રણે એક જ વાર થાય છે."

[सं] एतत् श्रुत्वा श्रेष्ठ्यूचे स तु भ्रमर इव एकत्र नावतिष्ठतेऽतः कथं प्राप्यते पुनस्त्वत्रायास्यति न वा आयातोऽपि कथं ज्ञायते, किं तस्याभिज्ञानं ? तदा श्रीमत्या उक्तं हे तात ! मया तद्दिने गर्जितभीतया तच्चरणे विलग्नमयाभिज्ञानं दृष्टमस्ति तस्मादतः परं तथा कुरु यथा प्रतिदिनं आयातश्च सर्वानपि साधून् पश्यामि । श्रेष्ठ्युवाच, इह पत्तने केऽपि महर्षयः समायान्ति तेभ्यस्त्वं प्रत्यहं स्वयं भिक्षां देहि येन सर्वेषां दर्शनं स्यात् । ततः सापि प्रत्यहं तथैव चक्रे । तल्लक्षणं दिदृक्षणमाणा च मुनिनां चरणानवन्दत ।

[हिन्दी] यह सुनकर सेठने कहा, साधु तो भ्रमर की तरह एक स्थान पर ठहरता नहीं है, सो वह मुनि वापसि यहां आवे या न आवे इसका पता कैसे चले ? उसकी पहिचान भी क्या हैं ? तब श्रीमती नें कहा हे पिताजी ! उस दिन गर्जन के साथ जब बिजली चमकी तब उस मुनि के चरणों में लग्न और डरी हुई मैंनें बिजली के प्रकाश में कुछ पहिचान के चिन्ह देखे हैं । अतः से ऐसा करो कि मैं प्रतिदिन आने जाने वाले साधुओं का दर्शन करूं । सेठ नें कहा "इस शहर में जो कोई भी महर्षि आवे उनको प्रतिदिन भिक्षा दो जिससे सब के दर्शन हो । अब श्रीमतीनें प्रतिदिन सेठ के कहने के अनुसार साधुओं को वहेराना शुरू किया । वह प्रत्येक साधु में उन लक्षणों को देखनें की इच्छा से चरण वन्दन करती थी ।

[गु०] આ સાંભળીને શેઠે કહ્યું : "સાધુઓ તો ભ્રમરની જેમ એક ઠેકાણે રહેતા નથી તેથી તે મુનિ હવે અહીં આવે કે ન પણ આવે. તેનો પત્તો કેવી રીતે લાગે ? તેની ઓળખાણ પણ શુ ?" ત્યારે શ્રીમતીએ કહ્યું કે 'પિતાજી ! તે દિવસે ગર્જનાની સાથે જ્યારે વીજળીનો ચમત્કાર થયો અને હું ડરની મારી મુનિના . ચરણોને વળગી પડી ત્યારે વીજળીના પ્રકાશમાં મેં તેમને ઓળખી શકાય તેવાં ચિન્હો જોયાં છે.

तेथी हवे એવું કરો કે રોજ જે જે સાધુઓ આવે તેનાં હું દર્શન કરું." શેઠે કહ્યું : 'આ શહેરમાં જે કોઈ પણ મહર્ષિ આવે તેને રોજ તું ભિક્ષા આપ, જેથી તેનાં દર્શન થાય."

હવે શ્રીમતીએ શેઠના કહેવાથી રોજ સાધુઓને વહોરાવવાનું શરુ કર્યું. તે પ્રત્યેક સાધુને તેનાં ચરણોમાં તે ચિન્હો જોવાની ઇચ્છાથી વંદન કરતી હતી.

[सं०] अथ द्वादशवर्षे स महामुनिर्दिग्भूढः सन् तत्रागतस्तच्छ्रवणदर्शनात्तयोपलक्षितश्च तदा श्रीमती तमृषिमुवाच । तत्र देवकुले तदा यो मया वृतः स मम वरस्त्वमेवासि मद्भाग्यैरेवाधुनागतोऽसि । अथ मां मुग्धां त्यक्त्वा क्व यास्यसि । यदा त्वं दृष्टनष्टोभूत् तद्दिनादारभ्य मम हा दुःखेन कालोऽगमत् तत्मात्प्रसादं विधाय मामंगीकुरु । एवं स्थितेऽपि मामवमन्यसे तर्हि अग्निप्रवेशं कृत्वा तुभ्यं स्त्रीहत्यापातकं दास्ये ।

[हिन्दी] इस तरह साधुओं की सेवा करते हुए श्रीमती को १२ वर्ष लग गये । इसी अवसर में आर्द्रककुमार मुनि विहार करते मार्ग भूल जाने से अथवा भाग्ययोग से वसन्तपुर नगर में आये । भूख और प्यास से पीड़ीत होने से नगर में गोचरी को गये । "करम भोग कहीं छिपते नहीं हैं" अतः श्रीमती के भाग्योदय से वे मुनि श्रीमती के घर ही गोचरी हेतु गये । श्रीमतीनें आदर सत्कार से उनके चरण पकड कर कहा, 'हे महाराज ! आप कहां जा रहा हैं ? बहुत दिनों से मैं भी आपकी राह देख रही हुं । आज आपको देखकर प्रसन्नता हुइ है । अब मैं आप को जाने न दुंगी । उस दिन देव मन्दिर में देव वाणी के समक्ष आपका-मेरा वरण हुआ था । तब आप पांव छुड़ा कर चले गये थे । अब मेरे भाग्य से ही पुनः आपके दर्शन हुए हैं । इस लिए मुज मुग्धा को छोड कर आप न जावें । । और मेरे साथ विवाह कर मुझे स्वीकार करें । अगर आप ऐसा नहीं करेंगे तो मैं अग्नि में जल कर मर जाऊंगी और आपको स्त्री हत्या का पातक लगेगा ।

[गु०] આ પ્રમાણે સાધુઓની સેવા કરતાં કરતાં બાર વર્ષ વહી ગયા. આ સમયે આર્દ્રકકુમાર મુનિ વિહાર કરતા કરતા માર્ગ ભૂલી જવાથી અથવા તો ભાગ્યયોગથી વસંતપુર નગરમાં આવી ગયા. ભૂખ અને તરસથી વ્યાકુળ થયેલા તે શહેરમાં ગોચરી માટે ગયા. "કર્મભોગ છાનાં

રહેતાં નથી." માટે શ્રીમતીના ભાગ્યોદયથી તે મુનિ તેના ઘરે જ ગોચરી માટે ગયા. શ્રીમતીએ આદર-સત્કારથી તેમને વહોરાવ્યું. છેવટે પાછા ફરતી વખતે મુનિને ઓળખી પણ લીધા. તેથી શ્રીમતીએ તેમનાં ચરણ પકડીને કહ્યું: 'હે મહારાજ! આપ કયાં જાઓ છો? ઘણા દિવસોથી હું તમારી વાટ જોઈ રહી છું. આજ આપને જોઇને પ્રસન્નતા થઈ. હવે હું આપને જવા નહીં દઉં. તે દિવસે દેવમંદિરમાં દેવવાણીની સાક્ષીએ મારું-તમારું વરણ થયું હતું. તે દિવસે તમે પગ છોડાવીને ચાલ્યા ગયા હતા. હવે મારા સદ્ભાગ્યે જ ફરીવાર આપના દર્શન થયાં છે. માટે હવે મને મુગ્ધાને છોડીને આપ ચાલ્યા ન જાઓ. મારી સાથે વિવાહ કરીને મારો સ્વીકાર કરો, જો આપ એમ નહીં કરો તો હું અગ્નિમાં પડીને બળી મરીશ અને આપને સ્ત્રીહત્યાનું પાપ લાગશે."

[સં૰] તદાન્યૈરપિ તત્પિત્રાદિભિર્મહાજનૈર્વિવાહાય અભ્યર્થિતઃ સ સાધુર્વ્રતારંભનિષેધકં તદ્દેવીવચનં સસ્માર। ततस्तद्भोग्यकर्मोदयादृणमोक्षमिव कर्तुं तां श्रीमतीं पर्यणैषीत्। अथ श्रीमत्या सह चिरं भोगान् भुंजानस्य तस्य क्रमेण पुत्रः सञ्जातः। स च क्रमेण वर्धमानो राजशुक इव वक्तुमुल्लसज्जिह्वोऽभवत्। तत्पुत्रे संजाते सति स आर्द्रकुमारो हर्षितः सन् श्रीमतीं प्रोवाच अतः परं ते पुत्रः सहायोऽस्तु अहं प्रव्रजामि। तदा बुद्धिनिधिः श्रीमती सुतं प्रत्यवसरं ज्ञापयिं तूलपूणिकासहितं तर्कुमादायोपाविशत्।

[हिन्दी] तब दूसरे महाजन व (श्रीमती के) पिता आदि नें मुनि से विवाह के लिये प्रार्थना की। आर्द्रककुमार को देवी वचन स्मरण हो आये जो प्रव्रज्या लेने के पूर्व उसनें निषेध रुपसे कहे थे। उन्होंनें विचारा कि भोग्यकर्म अवशिष्ट हैं, उन्हें भोगे विना ऋणमोक्ष नहीं होगा। अतः उन्होंने विवाह की स्वीकृति दे दी। साधु वेश और ओघा मुहपत्ती आदि बांधकर खूंटी पर (टांग दिये) रख दिये।"

अब श्रीमती से विवाह कर वे विषय सुखका आनन्द लेने लगे। इस तरह समय बीत गया कालक्रम से श्रीमती के एक पुत्र हुआ। वह पुत्र भी क्रम से बढ़ता हुआ राजशुक की तरह मधुर वाणी से वार्तालाप करने लगा। जब पुत्र ५ वर्ष का हो गया, तब आर्द्रककुमार नें विचार किया कि श्रीमती को पुत्र का आधार हो गया है, और मैंने भोगावली कर्म भी भोग लिये हैं, अतः अब दीक्षा लेना ठीक हैं। ऐसा विचार कर श्रीमती से कहा कि अब मैं दीक्षा लूंगा, तुम्हारे भी पुत्र का

आधार हो गया है। तब बुद्धि के निधान वह श्रीमती अपने पुत्र को यह बात बताने के लिये रूई की पुनिया ले कर चरखा कातने बैठी।

(गु०) પછી બીજા સજ્જનો અને શ્રીમતીના પિતા વગેરેએ મુનિને વિવાહ કરી લેવાની પ્રાર્થના કરી. આર્દ્રકુમારને દીક્ષા લેતી વખતે દેવીએ નિષેધના રૂપમાં જે વચનો કહ્યાં હતાં તે યાદ આવ્યા. તેમણે વિચાર્યું કે ભોગકર્મ જે બાકી છે, તે ભોગવ્યા વિના ઋણમોક્ષ નહીં થાય, માટે તેમણે વિવાહની સંમતિ આપી અને સાધુવેશ, ઓઘો અને મુહપત્તિ વગેરે બાંધીને ખીલી પર ટાંગી દીધાં.

હવે શ્રીમતી સાથે વિવાહ કરીને તે સુખો ભોગવવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે ઘણો વખત વીતી ગયો. જતે દિવસે શ્રીમતીને એક પુત્ર થયો. તે છોકરો પણ મોટો થતાં મધુર વાણીથી વાર્તાલાપ કરવા લાગ્યો. જ્યારે પુત્ર પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે આર્દ્રકુમારે વિચાર કર્યો કે હવે શ્રીમતીને પુત્રનો આધાર થઇ ગયો છે, અને મેં પણ ભોગવવાનાં કર્મો ભોગવી લીધાં છે, માટે હવે દીક્ષા લેવી જોઈએ એવો વિચાર કરીને શ્રીમતીને તેણે કહ્યું કે "હવે હું દીક્ષા લઇશ. તમારે પણ પુત્રનો આધાર થઈ ગયો છે."

ત્યારે બુદ્ધિશાળી એવી શ્રીમતી પોતાના પુત્રને આ હકીકત ઠસાવવાને માટે રૂની પૂણીઓ લઈને કાંતવા બેસી ગઈ

[सं०] तदा तूलकर्तनक्रियां कुर्वाणां तां विलोक्य स बालकः पप्रच्छ, हे अम्ब! एतत्त्वामरलोकोचितं कर्म किं प्रारब्धं? सा प्रोचे हे पुत्र! तव पिता त्वां मां च त्यक्त्वा प्रव्रज्यार्थं गन्तुमना वर्तते। गते चास्मिन् पतिहीनाया मे तर्कुरेव शरणं तदा बालको बाल्यान्मन्मनाक्षरैरुवाच अहं बदुध्वा धारयिष्यामि कथं मे पिता यास्यति? आर्द्रकुमारोऽपि तन्मधुरं बालवचोवृन्दं श्रुत्वा सुतस्नेहादेवमुवाच, हे पुत्र! यावद्भिस्तन्तुभिर्मे पादौ नद्धौ तावन्ति वर्षाणि पुनर्गृहेस्थास्यामि। गणयित्वा बंधनानि आच्छोटय।

[हिन्दी] तब माँ को चरखा कांतती देखकर बालकने पूछा : "हे माता यह पामर जातियो के योग्य कर्म तूंने क्यों शुरू किया हैं ?" वह बोली "हे पुत्र ! तुम्हारे पिता मुझे छोड़ कर दीक्षा लेने का विचार करते हैं। इनके चले जाने पर पति हीन मेरे लिए चरखा कांतना ही अवशेष रहेगा। तब पुत्रने कहा माँ मुझे कोकडी दे सो मैं अपने पिताजी को ऐसा बांध दूँ कि वे कहीं भी न जावेंगे।" आर्द्रकुमारनें भी ऐसे मधुर वचनो को सुना और उन्हे मोह उत्पन्न हो गया। वह विचारने लगा "अहो ! मोह की गति कैसी अद्भुत हैं जिसका कहीं पार नहीं हैं।" उसने बालक से कहा, "हे पुत्र ! जितने तन्तुओं से तुम मेरे पैर बांधोगे उतने वर्ष मैं फिर घर मे रहूंगा अतः गिन कर आँटे देना।"

(ગુ૦) માને રેંટિયો કાંતતી જોઇને બાળકે પૂછ્યુઃ 'માતા ! આ હલકી જાતિઓને યોગ્ય કામ કરવાનું તેં કેમ શરુ કર્યું છે ?' ત્યારે તે બોલીઃ "હે પુત્ર ! તારા પિતા તને અને મને છોડીને દીક્ષા લેવાનો વિચાર કરે છે. તેમના ચાલ્યા ગયા પછી પતિ વિનાની એવી મારે માટે રેંટિયો કાંતવાનું જ બાકી રહેશે." ત્યારે પુત્રે કહ્યુઃ "મા, તું મને કાંતેલા સુતરની કોકડી દે, જેથી હું એનાથી મારા પિતાજીને એવાં બાંધી લઉં કે તે ક્યાંય જઈ ન શકે." આર્દ્રકુમારને પણ બાળકનાં આવાં વચનો સાંભળીને મોહ ઉત્પન્ન થઈ ગયો. તે વિચારવા લાગ્યોઃ "અહો મોહની ગતિ એવી અદ્ભુત છે કે જેનો પાર નથી." તેણે બાળકને કહ્યું : "હે પુત્ર ! જેટલા તારથી તું મારા પગ બાંધીશ એટલા વર્ષ હું ઘર બહાર નહીં જાઉં; માટે ગણીને આંટા દેજે."

[सं०] ततो गणिता द्वादश वंधा अभवन्। तेन स द्वादश वर्षाणि पुनर्गृहे स्थास्ये इत्युक्त्वा अवाहयत्। अथ प्रतिज्ञापूर्णीभवनानन्तरं स वैराग्यपूर्णमानसो रात्रेः पश्चिमे प्रहरे इत्यचिन्तयत् मया प्राग्भवे मनसैव व्रतं भग्नं तेनाहमनार्यत्वं प्राप्तोस्मि अत्र भवे पुनर्व्रतं गृहीत्वा मुक्तमतः का गतिर्मे भविष्यति इदानीमपि प्रव्रज्यां गृहीत्वा तपसा आत्मानं शोधयामि इति विचिन्त्य प्रातःकाले श्रीमतीं पत्नीं स्वसुतं च संभाष्य तदनुमतिं च लात्वा साधुलिङ्गं समादाय निर्ममत्वो गृहान्निर्ययौ।

[हिन्दी] अब बालक ने आर्द्रकुमार के पैरो में आंटे देने शुरू किये तब आँटे देते देते दो आंटे छूट गये। आर्द्रकुमार ने आँटे गिने तो बारह निकले इससे बारह वर्ष तक घर में फिर रहूंगा ऐसा कहकर उस बालक को विदा किया [किसी २ पुस्तक में लिखा हैं कि वह बालक सूत की [कोकडी] गुंडी लेकर वहाँ गया जहां आर्द्रकुमार सोये हुए थे। उसने वहां जा कर आर्द्रकुमार के दोनों पाँव शामिल कर बांधे और वह बोला, माँ! किसी तरह की चिन्ता मत करना। मैंने इनको इतना मजबूत बांधा हैं कि अब ये कहीं भी नही जावेंगे। यह वचन सुनकर आर्द्र-कुमार ने विचारा कि जितने आंटे यह बालक बांधता जाय बीच में न टुटें उतने वर्ष मैं फिर घर में रहूंगा। ऐसा विचार किया ही था कि तार टुट गया। तब वह लड़का दोडकर माता के पास गया और आर्द्रकुमार ने तार गिनें तो वे बारह थें। अतः बारह वर्ष तक घर में रहकर गृहस्थ धर्म चलाया।]

अब प्रतिज्ञा पूर्ण हुई यह जानकर एक बार रात्री के अंतिम प्रहर में निद्रा भंग होनें से आर्द्रकुमार के मन में विचार उठा कि देखों। मैंने चारित्ररूपी नाव को संसाररूपी समुद्र में छोड दिया, अतः मैंने पूर्व भव में अपने चारित्र व्रत में मनसा दोष लगाया जिसके फल स्वरूप मेरा जन्म अनार्यदेश में हुआ। और अब भी इस भव में व्रत लेकर तपस्या भंग की इससे कोन जाने मेरी कैसी गति होगी।

अब मैं पुनः दीक्षा अंगीकार करके निरतिचार चारित्र का पालन करूंगा तभी मेरी आत्मा का कल्याण होगा। अगर इस बात फिर चूक गया तो मेरा पता लगाना भी मुश्किल होगा। ऐसा विचार कर प्रातःकाल होते ही तत्काल स्व स्त्री श्रीमती की तथा पुत्र की आज्ञा लेकर साधुपणा का महाव्रत अंगीकार कर के विहार किया।

[ગુ૦] હવે બાળકે આર્દ્રકુમારના પગ ફરતા સુતરના આંટા દેવા શરૂ કર્યા. આર્દ્રકુમારે આંટા ગણ્યા તો તે બાર નીકળ્યા. આથી 'બાર વર્ષ સુધી ઘરમાં હજી રહીશ' એમ કહીને બાળકને વિદાય કર્યો. (કોઈ કોઈ પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે તે બાળક સુતરની કોકડી લઈને તેના પિતા સૂતા હતા ત્યાં ગયો. તેણે ત્યાં જઈને આર્દ્રકુમારના બન્ને પગ ભેગા કરીને બાંધ્યા અને બોલ્યોઃ 'મા, હવે કોઈ જાતની ચિંતા કરીશ નહીં. મેં એમના

પગ એવા મજબૂત બાંધ્યા છે કે તેઓ હવે કયાંય પણ જઈ શકશે નહીં.' આ વચનો સાંભળીને આર્દ્રકુમારે વિચાર્યું કે, 'આ બાળક દોરો છે તે આંટા વચ્ચે ન તૂટે ત્યાં સુધી હું ઘરમાં રહીશ. એવો વિચાર જ્યાં કર્યો ત્યાં જ તાર તુટી ગયો. ત્યારે તે છોકરો દોડીને તેની માતા પાસે જતો રહ્યો. આર્દ્રકુમારે તાર ગણ્યા તો બાર હતા. આથી બાર વર્ષ સુધી ઘરમાં રહીને તેણે ગૃહસ્થધર્મ ચલાવ્યો.

હવે પ્રતિજ્ઞા પૂરી થઈ એવું જાણીને એકવાર રાતના છેલ્લા પ્રહરમાં નિદ્રાભંગ થતાં આર્દ્રકુમારના મનમાં વિચાર ઊઠયો: "મેં મારી ચારિત્રરૂપી નાવને સંસારરૂપી સમુદ્રમાં છોડી દીધી, તેથી મારા જેવો મૂર્ખ કોણ હશે ? હાય ! હાય ! મેં પૂર્વભવમાં મારા ચારિત્રવ્રતમાં મનથી દોષ કર્યો જેના ફળ રૂપે મારો જન્મ અનાર્યદેશમાં થયો. વળી આ ભવમાં પણ વ્રત લઈને તપસ્યાનો ભંગ કર્યો: હવે કોણ જાણે મારી કેવીયે ગતિ થશે ! હવે હું ફરીવાર દીક્ષા ગ્રહણ કરીને નિરતિચાર ચારિત્રનું પાલન કરીશ: તો જ મારા આત્માનું કલ્યાણ થશે. જો આ વખતે પણ ચૂકી જઈશ તો મારો પત્તો લાગવો પણ કઠણ થઈ પડશે."

આવો વિચાર કરીને પ્રાતઃકાળ થતાં તરત જ પોતાની સ્ત્રી શ્રીમતી તથા પુત્રની રજા લઈને તથા ઓઘો, મુહપત્તિ વગેરે સામાન લઈ સાધુપણાનું મહાવ્રત અંગીકાર કરીને વિહાર કરી ગયા.

[सं] अथ राजगृहं व्रजन् अन्तराले चौर्यवृत्तिं कुर्वाणां स्व सामन्त-पञ्चशतीं ददर्श । तैरप्युपलक्ष्य भक्त्या वन्दितः, स साधुस्तानवादीत् युष्माभिर्महापापहेतुरेषाजीविका किमाहता: ? तैरुक्तं हे प्रभो ! अस्मान् वञ्चयित्वा यदा त्वं पलायिष्टास्तदादितो लज्जया भूपतेर्मुखं न दर्शयामः । तवैवान्वेषणे लग्नाः पृथ्वीं भ्रमन्तश्चौर्यवृत्त्यैव जीवामः । मुनिरुवाच अयुक्ता वृत्तिर्भवद्भिराहता, केनापि पुण्ययोगेनेदं मानुष्यकं प्राप्य स्वर्गापवर्गप्रदो धर्म एव सेव्यो, हिंसासत्यचौर्याब्रह्मपरीग्रहपरित्यागः कर्तव्यः ॥

[हिन्दी] इस तरह ग्राम से ग्राम विहार करते २ वह आर्द्रकुमार राजगृही में पहुंचे । इसी बीच रास्ते में उन्हें चौर्यवृत्ति करके जीवन यापन करते हुए अपने पांचसौ सामन्त दिखाई दिये । सामन्तों ने भी आर्द्रकुमार को पहचानकर भक्ति से

वन्दना की। तब साधु रूप आर्द्रकुमारनें उनसे कहा, तुम लोग महापाप कर आजीविका क्यों स्वीकारा? उसने कहा "हे प्रभो! आप तो हमें ठगकर भग गये तब से लेकर आज तक हम लज्जा के कारण राजाको मुख न दिखा सकें और आपको पृथ्वीतल पर ढुंढते हुए इस चौर्यवृत्ति से जीविका चला रहे हैं।" यह सुन मुनीने कहा, हे देवप्रियो! उदर पूर्ति के निमित्त ऐसे कृत्य करने तुम्हारे लिए शोभाजनक नहीं हैं। किसी अपूर्व पुण्य के योग से मनुष्य जन्म मिलता हैं। वह जन्म प्राप्त कर मानव को स्वर्ग एवं मोक्ष के देने वाले धर्म की सेवना करना चाहिये। अतः हिंसा, असत्य, चोरी, अब्रह्म-परीग्रहका परित्याग करना चाहिये।

(ગુ૦) આ પ્રમાણે ગામોગામ વિહાર કરતા કરતા તે આર્દ્રકુમાર રાજગૃહી પહોંચ્યા. રસ્તામાં તેને ચોરી કરીને જીવન વીતાવતા પોતાના પાંચસો સામંતો મળ્યા. સામંતોએ આર્દ્રકુમારને ઓળખ્યા અને તેમને ભક્તિભાવથી પ્રણામ કર્યા. ત્યારે સાધુ રૂપ આર્દ્રકુમારે તેમને કહ્યું: તમે મહાપાપના હેતુભૂત આજીવિકા કેમ સ્વીકારી? આર્દ્રકુમારને તેમણે કહ્યું; 'પ્રભો! આપ તો અમને છેતરીને ચાલ્યા ગયા. ત્યારથી આજ સુધી શરમના માર્યા અમે રાજાને મોઢું બતાવી શકયા નથી. આપને આખી દુનિયામાં શોધતા શોધતા ચોરી કરીને આજીવિકા ચલાવીએ છીએ."

આ સાંભળીને મુનિએ કહ્યું: 'હે દેવપ્રિયો! પેટ ભરવા માટે આવાં કૃત્યો કરવા એ તમને શોભારૂપ નથી. કોઇ અપૂર્વ પુણ્યના યોગથી આપણને આ મનુષ્યજન્મ મળ્યો છે. આ જન્મ પ્રાપ્ત કરીને માણસે સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપવાવાળા ધર્મનું સેવન કરવું જોઈએ. અને હિંસા, અસત્ય, ચોરી અબ્રહ્મ અને પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો જોઇએ.'

[सं०] हे भद्रा! यूयं स्वामिभक्ताः स्थ। प्राग्वदहं युष्माकं स्वामी, अतो ममैव मार्गं प्रपद्यध्वं। ततस्ते प्रोचुः पूर्वं त्वमस्माकं स्वाम्येवाभूः सांप्रतं तु गुरुरप्यसि यतस्त्वयास्मभ्यं धर्मो ज्ञापितोऽधास्मान् दीक्षयानुगृह्णाण। तत आर्द्रकुमारस्तान् प्रव्रज्य तैः सहितः श्री महावीरं वन्दितुं राजगृहाभिमुखं ययौ। मार्गे गच्छतस्तस्य गोशालोऽभिमुखो मिलितो विवादं कर्तुं प्रवृत्तः। भूचराः खेचराश्चापि सहस्रशः आयाताः कौतुकार्थिनस्तस्थुः।

[हिन्दी] हे भद्रा ! तुम स्वामी भक्त हो । पहिले की तरह मैं तुम्हारा स्वामी हुं, अतः मेरे ही मार्ग पर चलो, " दीक्षा अंगीकार करो इससे तुम्हारा यह भव और परभव दोनो सुधर जायेंगे " । तब वे बोले " पहिले आप ही हमारें स्वामी थे और अब गुरू हैं अतः आपनें हमें धर्म का प्रतिबोध दिया है कृपा करके हमें दीक्षित किजिये । " तब आर्द्रकुमारने उन सबकों दीक्षा दी । फिर उन सबके साथ श्री महावीर स्वामी की वन्दना करने के लिए राजगृही की तरफ चले । रास्ते में उन्हें मंखली पुत्र गोशाल मिला । वह विवाद करनें को तत्पर हुआ, " गोशाल ने सोचा कि अगर में विवाद करके इनको मेरे मत में ले लूं तो मेरे धर्म की वृद्धि होंगी । " विवाद प्रवृत्त हुआ तब वहां आसपास के लोग, भूचर-खेचर आदि हजारों मानव कौतुक देखने को इकट्ठे हो गये ।

(ગુ૦) "હે ભદ્ર લોકો ! તમે સ્વામીભક્ત છો. પહેલાંની જેમ હું તમારો સ્વામી છું. માટે તમે મારા જ બતાવેલા માર્ગ પર ચાલો. દીક્ષા અંગીકાર કરો. એનાથી તમારો આ ભવ તથા પરભવ બંન્ને સુધરી જશે." ત્યારે તેઓ બોલ્યા: " પહેલાં આપ જ અમારા સ્વામી હતા, હવે અમારા ગુરુ છો, તમે અમને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો છે તો હવે કૃપા કરીને અમને દીક્ષા આપો " ત્યારે આર્દ્રકુમારે તે સૌને દીક્ષા આપી. પછી તે સૌની સાથે મહાવીરસ્વામીને વંદના કરવા માટે રાજગૃહી તરફ ચાલ્યા. તેમને મંખલીપુત્ર ગોશાલક મળ્યો. તે વિવાદ કરવા તૈયાર થયો. ગોશાલે વિચાર્યું કે જો હું વિવાદ કરી તેને મારા મતમાં લઈ લઉં તો મારા ધર્મની વૃદ્ધિ થાય. આ વિવાદ થવાની તૈયારી થઈ ત્યારે ત્યાં આસપાસના લોકો અને ભૂચર-ખેચર પ્રાણીઓ વગેરે સૌ કોઇ જોવા માટે એકઠાં થઈ ગયાં.

[सं०] गोशालोऽवदत् ' भवतां तपःकष्टं वृथैव, यतः शुभाशुभफलनां कारणं नियतिरेवास्ति ! ततो मुनिरवादीत् पौरुषमपि कारणं मन्यस्व । यदि सर्वत्र नियतिमेव कारणं मन्यसे तर्हि अभीष्टसिद्धयर्थं सर्वाः क्रियाः वृथाः प्रसज्येरन् । तथाहि हे नियतिवादन् ! सर्वदा स्वस्थाने एव किं न तिष्ठसि ? भोजनावसरे च भोजनाद्यर्थं च *कथमुद्यमं करोषि ? एवं स्वार्थसिद्धये नियतिवत्पौरुषमपि साध्यास्ति । अर्थसिद्धौ नियतेरपि पौरूषमाधिक्यं भजते ।*

[हिन्दी] तब गोशाले ने कहा, हे आर्द्रककुमार ! [" महावीर स्वामी में क्या रक्खा है, पहिले तो वे साधु धर्म को ठीक से पालते थे अब तो ढोंगी हो गये हैं पहिले वे अकेले रहते थे, किसी से बोलते नहीं थे, अब तो परिषद (सभाएं) इकट्ठी करते हैं। " यह सुनकर मुनिने कहा, " अरे गोशाल ! ऐसा मत कहो, पहिले तो भगवान छद्मस्थ थें और अब केवली हो गये हैं, तीर्थंकर नामकर्म उदय हुए हैं, अतः सभा में बैठकर देशना देते हैं, और महान् उपकार करते हैं, भाव से तो वे अब भी अकेले ही हैं। तूँ बडे पुरूषोंके लिए अवर्णवाद मत बोल। "] तब गोशाल ने कहा कि अरे ! आर्द्रकुमार ! तुम वृथा ही तपस्या का कष्ट उठाते हो क्योंकि शुभाशुभ फल के देने वाली नियति (होनहार) ही हैं। अतः होनहार को मान कर चलो तो सारी क्रियाओं के कष्ट से मुक्त हो जाओंगे। उद्यम का क्या काम है। तब मुनि ने कहा कि हे नियतिवादी ! अगर तुम उद्यम को नहीं मानकर सर्वत्र नियति को ही मानते हो तो अपनी अभीष्ट सिद्धि के लिए सारी क्रियाएँ फालतूं ही करते हों " तुम गाँव में गोचरी को क्यों जाते हों " सर्वदा एक ही स्थान पर क्यों नहीं ठहरते ! भोजन के समय मुख में रोटी पहुंचाने का उद्यम क्यों करते हों, रोटी का कौर मुख से क्यों चबाते हो, अपने आप बिना उ म के पेट भर जायगा; फिर तुमने यह मस्तक में मुंड़न क्यों कराया हैं क्योंकि होनहार तो होगीही।

[ગુ૦] ગોશાલે કહ્યું: હે આર્દ્રકુમાર ! [મહાવીર સ્વામીમાં હવે શું છે ? પહેલાં તો તેઓ સાધુ ધર્મને બરાબર પાળતા હતા અને હવે તો ઢોંગી થઈ ગયા છે. પહેલાં તેઓ એકલા રહેતા હતા, કોઇની સાથે બોલતા નહોતા અને હવે તો સભાઓ ભરે છે. આ સાભળીને મુનિએ કહ્યું: 'અરે ગોશાલ, એવું ન કહો. પહેલાં તો ભગવાન છદ્મસ્થ હતા અને હવે તો કેવળી થઈ ગયા છે. તીર્થંકર નામકર્મ ઉદય થયું છે માટે તેઓ સભામાં બેસીને ઉપદેશ આપે છે, અને લોકો ઉપર મહાન ઉપકાર કરે છે. ભાવથી તો હજી પણ તેઓ એકલા જ છે. તું મહા-પુરુષોને માટે અવર્ણવાદ ન બોલ']

ત્યારે ગોશાલે કહ્યું: 'આર્દ્રકુમાર, તમે નકામા તપસ્યાનું કષ્ટ ઉઠાવો છો; કારણ કે શુભાશુભ ફળને દેવાવાળી નિયતિ જ છે. માટે નિયતિને

માનીને જ ચાલો તો બધાં દુઃખોથી મુક્ત થઈ જશો. ઉદ્યમ કરવાનું શું પ્રયોજન છે?'

ત્યારે મુનિએ કહ્યું કે હે નિયતિવાદી! તમે ઉદ્યમને ન માનતાં બધે ભાગ્યને જ માનો છો તો પછી તમારી ઇચ્છેલી વસ્તુઓ મેળવવા માટે પ્રયત્નો નકામા જ કરો છો. તમે ગામમાં ગોચરી માટે શા માટે જાઓ છો? હંમેશાં એક જ સ્થાન પર કેમ બેઠા રહેતા નથી! ભોજન કરતી વખતે મોઢામાં રોટલી પહોંચાડવાનો પ્રયત્ન શા માટે કરો છો? રોટલીનો કોળિયો મોઢામાં શા માટે આવો છો? પોતાની મેળે જ પ્રયત્ન કર્યા સિવાય પેટ ભરાઈ જશે. વળી તમે આ તમારું માથું શા માટે મુંડાવ્યું છે? થવાનું છે તે તો થશે જ.

[हिन्दी] अतः स्वार्थसिद्धि के लिए नियति की अपेक्षा उद्यम करना ठीक है। बिना महेनत के कोई काम नहीं बनता, जिस काम को हम कर ले उसका फल ही नियति हैं। वह कार्य भी उद्योग से उत्पन्न होता हैं। जैसा २ शुभाशुभ कर्म बन्धन होता है उसी के अनुसार पाप और पुण्य का उदय होता हैं। ये कर्म ही आश्रव तथा संवर के कारण बनकर बन्धते हैं, अगर ऐसा नहीं तो ' सो जाना, बैठना, चलना, हंसना ' इत्यादि क्रियाओं का नाश हो जावेगा। अतः नियति से भी उद्यम बलवान हैं ऐसा मानना चाहिये।"

[ગુ૦] માટે, સ્વાર્થસિદ્ધિને માટે ભાગ્યની ઉપર આધાર રાખવા કરતાં ઉદ્યમ કરવો જ ઠીક છે. વિના પ્રયત્ન કોઇ કામ થતું નથી. આપણે જે કામ કરીએ તેનું ફળ, એ જ ભાગ્ય છે. તે કામ પણ ઉદ્યોગથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. જેમ જેમ શુભાશુભ કર્મનું બંધન થતું જાય છે તેમ તેમ પાપ અને પુણ્યનો ઉદય થાય છે. આ કર્મો જ આશ્રવ અને સંવરના કારણ થઈને બંધન બાંધે છે. જો એમ ન હોય તો સૂવું, બેસવું, ચાલવું, હસવું વગેરે ક્રિયાઓનો નાશ થઈ જાય. માટે ભાગ્ય કરતાં પણ ઉદ્યમ બળવાન છે, એમ માનવું જોઇએ.

[सं०] *तथाहि आकाशात्पानीयं पतति परं भूखननादपि तद्भवेत् / यतो नियति बलीयसी परं नियतेरपि पौरुष बलीयः एवं स मुनिर्गोशालं निरुत्तरीचक्रे तदा जय जय*

शब्दं कुर्वद्भिर्लोकैः एवं खेचराद्यैश्च तस्य महामुनेर्बह्वी प्रशंसा कृता। तत आर्द्र-ऋषिर्हस्ति–तापसाश्रमसमीपे आययौ तत्रस्थास्तापसा एकं महान्तं हस्तिनं हत्वा तन्मांसं-भुञ्जाना ब न् दिवसान् व्यतीयान्त। ते चैवमूचुः एकस्यैव हस्तिनो हननं वरम्, यत एकजीवघातेन भूयान् कालोऽतिगम्यते। मृगतित्तिरमत्स्याद्यैर्धान्यैश्च बहुरपि न तथा 'तस्मात्तद्भक्षणं न युक्तं बहुपापसद्भावात्'

[हिन्दी] देखो ! आकाश से भी जल गिरता हैं परन्तु पृथ्वी खोदने के उद्यम से भी जल प्राप्त होता हैं, यह ठीक हैं कि नियति बलवान हैं फिर भी नियति से पौरुष बलवान हैं, इस तरह की अनेकानेक युक्तियों से आर्द्रऋषि ने गोशाल को निरूत्तर कर दिया तब आकाश से जय जयकार हुआ और सुनायी दिया कि " आर्द्रकुमार मुनि जीते और गोशाल हारा " तब वहां उपस्थित सभी लोगोंनें मुनि की खूब प्रशंसा की। इस तरह गोशालें को हरा कर मुनि हस्ति तापस के आश्रम (मठ) के पास आये। ये हस्ती तापस इस मतको प्ररूपणा कर रहे थे कि धान आदि में हजारों कणों में हजारों जीव होते हैं उन्हे भक्षण करने से उसमें अनेकों जीवों की हत्या का पाप लगता हैं। इससें तो यह अच्छा है कि एक हाथी को मारकर खा ले तो एक जीव हत्याका ही पाप लगेगा। इस तरह से अहिंसा की उनकी प्ररूपणा थी। वे कहते थे, कि मृग, तीतर, मत्स्य आदि मारना व धान्य आदिका भक्षण करना ठीक नहीं हैं क्योंकि इसमें बहुत पाप लगता हैं।

[ગુ૦] " જુઓ, આકાશમાંથી પાણી પડે છે, પરંતુ પૃથ્વી ખોદવાના ઉદ્યમથી પણ પાણી મળે છે. એ ઠીક છે કે ભાગ્ય બળવાન છે, છતાં પણ ભાગ્ય કરતાં પૌરુષ બળવાન છે. " આ પ્રમાણેની અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિવાળી દલીલોથી આર્દ્રઋષિએ ગોશાલને નિરુત્તર કરી દીધા, ત્યારે આકાશમાંથી જય જયકાર થયો અને સંભળાયું કે "આર્દ્રકુમાર મુનિ જીત્યા અને ગોશાલ હાર્યા. " ત્યારે ત્યાં હાજર રહેલ સ્ત્રીવર્ગે મુનિની ઘણી પ્રશંસા કરી. આ પ્રમાણે ગોશાલને હરાવીને મુનિ હસ્તિ તાપસના આશ્રમે આવ્યા. આ હસ્તિ તાપસ એવા મતનો પ્રચાર કરતા કે અનાજના હજારો કણોમાં હજારો જીવો હોય છે. તેનું ભક્ષણ કરવાથી હજારો

જીવોની હત્યા કરવાનું પાપ લાગે છે. એના કરતાં તો એક હાથીને મારીને ખાઈ લઈએ તો એક જ જીવની હત્યા કરવાનું પાપ લાગે. આવી રીતની અહિંસાનો તે પ્રચાર કરતો હતો. તેઓ કહેતા કે હરણ, તેતર, માછલાં વગેરે મારવાં અને અનાજનું ભક્ષણ કરવું એ બરાબર નથી, કારણ કે એમાં ઘણું પાપ લાગે છે."

[सं०] तदा च ते मिथ्याधर्मनिष्ठास्तपस्विनो मारणार्थमेकं महामतङ्गजं बबन्धुः। यत्र शृंखलबद्धः स गज आसीत्तेनैव मार्गेण करुणानिधिः स महर्षिर्जगाम। तदा स हस्ती मुनिपञ्चशतीयुतं बहुभिर्जनैर्वन्द्यमानं तं महर्षि दृष्ट्वा लघुकर्मत्वादित्यचिन्तयत्। अहमप्येतं मुनिं वन्देयं यदि बद्धो न भवेयम्, बद्धस्तु किं कुर्याम्? एवं चिन्तयत-स्तस्य महर्षेर्दर्शनात्सद्यःशृंखला व्यशीर्यत। अथ स हस्ती निरर्गलः सन् तं मुनिं वन्दितुमभ्यागात् तदा लोका एष मुनिर्हतो हत इति ब्रुवाणाः पलायांचक्रिरे।

[हिन्दी] इस तरह यह मुनी हाथी को मारने से 'हस्तीतापस' ऐसा विख्यात हुआ। एक बार मिथ्याधर्म निष्ठा में निमग्न उस 'हस्ती तापस' ने एक जवान हाथी भक्षण करने के लिए बांध कर रखा। इधर आर्द्रकुमार पांचसौ मुनियों समेत उधर से जा रहे थे उस हाथी के लघु कर्म अवशिष्ट थे अतः उस हाथी ने विचार किया कि मैं अगर बन्धन में न होता ऐसे भव्य मुनीका वन्दन अवश्य करता। अब बन्धन में पड़ा हुआ हूं अतः क्या करूं? इस तरह वह चिन्तना कर रहा था की उसकी लोह शृंखलाएँ टूट गयी। अब हाथी शृंखला रहित हुआ, वह मुनीराज को नमस्कार करने के लिए आया। तब आसपास के लोग परस्पर यह कहते हुए भागनें लगें कि यह हाथी आज मुनीराज को मारेंगा।

(ગુ०) આ પ્રમાણે આ મુનિ હાથીને મારવાનો ઉપદેશ કરતા હતા તેથી "હસ્તિ તાપસ" ના નામથી પ્રખ્યાત થયા હતા. એક વાર મિથ્યા ધર્મનિષ્ઠામાં નિમગ્ન થયેલા તે હસ્તિ તાપસે એક જુવાન હાથીને મારીને ખાવા માટે બાંધીને રાખ્યો હતો. આ બાજુ આર્દ્રકુમાર પાંચસો મુનિઓ સાથે ત્યાંથી જઈ રહ્યા હતા. હાથીના લઘુકર્મ ભોગવવાં બાકી હતાં તેથી તે હાથીએ વિચાર કર્યો કે જો હું બંધનમાં ન હોત તો આવા ભવ્ય મુનિને જરૂર વંદન કરત. પણ બંધનમાં પડયો છું એટલે

શું થાય ? આવી રીતે તે વિચાર કરતો હતો ત્યાં તેની લોઢાની સાંકળો તૂટી ગઇ. હાથી જ્યારે મુક્ત થયો અને મુનિરાજને વંદન કરવા માટે આવ્યો, ત્યારે આજુબાજુના લોકો અંદર અંદર એમ કહેતા કહેતા ભાગવા લાગ્યા કે જરૂર આ હાથી મુનિરાજને મારી નાખશે.

[सं०] मुनिस्तथैव तस्थौ गजोपि नम्रीकृतकुम्भस्थलः सततं मुनिं नमति स्म, पुनः शुंडादण्डं प्रसार्य मुनिपादौ स्पृष्ट्वा सुखं प्राप। ततः स मुदः समुत्थाय भक्त्या मुनिं पश्यन् अभ्याकुलः सन् अरण्यानीं प्रविवेश। तदात्यद्भुतं तत्प्रभावं दृष्ट्वा-तिकोपं प्राप्तास्ते तापसा अपि आर्द्रकुमारसाधुना प्रत्यबोध्यन्त। ततस्तत्प्रेषिताश्चैते श्री-वीरसमवसरणं गत्वा दीक्षां जगृहुः ।

[हिन्दी] मुनि आर्द्रकुमार उसी समय कायोत्सर्ग ध्यान में खडे ही रहें। हाथी भी मुनियों के पास आकर अपना कुंभस्थल (मस्तक) नमाकर नमस्कार करके अपनी सूंढ को लम्बी कर मुनिराज को वांदकर प्रसन्न हुआ। फिर वह हाथी वहां से उठकर प्रसन्न चित से जंगल में चला गया। इस अद्भुत चमत्कार को देखकर इर्ष्या कुपित वे तपस्वी मुनि के पास आकर वाद करनें को तत्पर हुए और मुनि ने भी उन्हे हेतु, युक्ति, प्रमाण आदि से प्रतिबोध दिया। तदनन्तर वे सब तपस्वी श्री महावीर स्वामी के पास मुनि द्वारा भेजे गयें। और वहां उन्होंने दीक्षा अंगीकार की।

(गु०) મુનિ આર્દ્રકુમાર તે વખતે કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં ઊભા જ રહ્યા. હાથી પણ મુનિની પાસે આવીને પોતાનું મસ્તક નમાવી નમાવીને તથા પોતાની સૂંઢ લાંબી કરીને મુનિરાજની વંદના કરીને પ્રસન્ન થયો. પછી તે હાથી ત્યાંથી ઉઠીને પ્રસન્નચિત્ત જંગલમાં ચાલ્યો ગયો. આ અદ્‌ભુત ચમત્કાર જોઇને ઇર્ષ્યાથી કોપાયમાન થયેલા તે તપસ્વી મુનિની પાસે આવીને વાદવિવાદ કરવા તત્પર થયા; મુનિએ પણ તેને હેતુ, યુક્તિ, પ્રમાણ વગેરે દ્વારા ઉપદેશ કર્યો. ત્યારપછી તે બધા તપસ્વીઓને મુનિએ મહાવીરસ્વામી પાસે મોકલ્યા. ત્યાં સૌએ દીક્ષા અંગીકાર કરી.

[सं] अथ श्रेणिकराजाऽपि तथा गजमोक्षणं तापसप्रतिबोधं च श्रुत्वाभयकुमार-युक्तस्तत्रागात् । मुनिमंक्त्या वंदमनं राजानं धर्मलाभाशिषं ददौ । अथ शुद्धभूतले आसीनं मुनि राजा पप्रच्छ, हे भगवन्! हस्तिमोक्षणामन्म महादाश्चर्यं समजनि । मुनिरुचे हे राजन्! हस्तिमोक्षणं न दुष्करं किन्तु आमतन्तुपाशमोक्षणं मां दुष्करं प्रतिमासते । राजा पृष्टं स्वामिन्! तत्कथं? तदा मुनिः सकलामपि स्वां कथां कथयामास । तत आर्द्रकुमारोऽभयं भाषितवान् त्वं मम निष्कारणोपकारी धर्मबांधवोऽभूः । हे मित्र! त्वत्प्रेषितार्हत्प्रतिमादर्शनादहं जातिस्मरणं प्राप्य जिनधर्मानुरक्तोऽभूवम् ।

[हिन्दी] अब श्रेणिकराजा भी उसी तरह से हाथी का मोक्ष और तापसोका प्रतिबोध सुनकर अभयकुमार के साथ मुनि (आर्द्रकुमार) को वन्दन करने आये । उन्होने भक्ति युक्त चित्त से मुनि को वन्दन किया । मुनि ने उनको धर्मलाभ की आशीष दी । फिर शुद्ध भूतल पर बैठे मुनि को राजाने पूछा, "हे भगवन्! हाथी के मोक्ष को सुनकर मुझे महान् आश्चर्य हुआ हैं" मुनि बोले, "हे राजा! हाथी को छुडाने का कार्य इतना कठिन नहीं हैं जितना कि कच्चे सूत के तारों को छुडाना कठिन हैं।" राजाने पूछा महाराज यह कैसे? तब मुनि ने अपनी सारी कहानी कह सुनायी । फिर आर्द्रकुमार ने अभयकुमार से कहा, "आप मेरे बिनाकारण के उपकार करने वाले धर्म भाई हो । हे मित्र! तुम्हारे द्वारा भेजी गई जिन भगवान की प्रतिमा के दर्शन से ही मुझे पूर्वभवों का बोध हुआ और मैं जिन धर्म में अनुरक्त हुआ ।"

(गु०) હવે શ્રેણિક રાજા પણ એ જ પ્રમાણે હાથીનો મોક્ષ તથા તપસ્વીઓનો ઉપદેશ સાંભળીને અભયકુમારની સાથે મુનિ આર્દ્રકુમારને વંદન કરવા આવ્યા. તેમણે ભક્તિયુકત ચિત્તથી મુનિને વંદન કર્યું. મુનિએ તેમને "ધર્મલાભ" ની આશિષ આપી. પછી શુદ્ધ ભૂમિ પર બેઠેલા મુનિને રાજાએ પૂછયુઃ 'હે ભગવન્! હાથીના મોક્ષ વિષે સાંભળીને મને ઘણું આશ્ચર્ય થયું છે.' મુનિ બોલ્યાઃ 'હે રાજા! હાથીને છોડાવવાનું કામ એટલું કઠણ નથી જેટલું કાચા સૂતરના તારોથી છૂટવું કઠણ છે.' રાજાએ પૂછયું: 'મહારાજ! એ કેવી રીતે?' ત્યારે મુનિએ તેને પોતાની આખી કહાણી કહી સંભળાવી. પછી આર્દ્રકુમારે અભયકુમારને કહ્યું કે "આપ મારા ઉપર વિનાકારણ ઉપકાર કરવાવાળા મારા

ધર્મભાઈ છો. હે મિત્ર; તમે મોકલેલી જિન ભગવાનની પ્રતિમાના દર્શનથી જ મને પૂર્વભવનું જ્ઞાન થયું અને હું જિનધર્મમાં અનુરક્ત થયો.

[सं०] इदृशोपायं विना मम जैनधर्मप्राप्तिः कुतः । अनार्यत्वमहापंके निमग्नोहं त्वयोद्धृतस्त्वत्प्रसादादेव च मे चारित्रावाप्तिर्जाता । ततः श्रेणिकाभयकुमारादयः सर्वेपि लोकास्तमृषिं वंदित्वा तुष्टमानसाः स्वस्थानं ययुः । ततो मुनि राजगृहपुराभ्यर्णे समवसृतं श्रीवीरस्वामिनमभिवंद्य तच्चरणकमलसेवया स्वकीयं जन्म सफलीकृत्य क्रमेणायुःक्षये शिवं प्राप । [इति श्री—जिनदर्शनमाहात्म्ये आर्द्रकुमारदृष्टान्तः]

[हिन्दी] इस तरह के उपाय के विना मुझे जैन धर्म की प्राप्ति कैसे होती। मैं अनार्यत्व के महान् कीचड़ में पडा हुआ था, आपने ही वहां से मेरा उद्धार किया, तुम्हारी कृपा से मुझे चारित्र की पुनः प्राप्ति हुई। इस तरह सारी कथा सुनकर श्रेणिक राजा और अभयकुमार आदि सब आनन्द को प्राप्त हुए, मुनि का वन्दन कर प्रसन्नचित से अपने २ स्थान को चले गये। तदन्तर स्वयं आर्द्रकुमार मुनि ने राजगृही में जा कर महावीरस्वामी के चरणों में वन्दन किया। उनके चरणों की सेवा से अपने जीवन को सफल बना कर क्रमशः उम्र के समाप्त होने पर मोक्ष को प्राप्त हुआ। (यह श्री जिनदर्शन महात्म्य को बनाने वाला आर्द्रकुमार का दृष्टान्त पुरा हुआ)

(ગુ૦) આ જાતના આપે કરેલા ઉપાય વિના મને જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાત ? હું અનાર્યત્વના મહાન કીચડમાં પડયો હતો, આપે જ ત્યાંથી મારો ઉદ્ધાર કર્યો છે, અને આપની જ કૃપાથી મને ચારિત્રની પુનઃ પ્રાપ્તિ થઇ છે. ''

આ પ્રમાણેની આખી કથા સાંભળીને રાજા શ્રેણિક તથા અભયકુમાર વગેરે સૌ આનંદિત થયા. અને મુનિને વંદન કરીને પ્રસન્નચિત્ત થઈને પોત-પોતાને સ્થાને ગયા. ત્યાર પછી સ્વયં આર્દ્રકુમાર મુનિએ રાજગૃહી જઇને મહાવીરસ્વામીના ચરણોમાં વંદન કર્યું. તેમના ચરણોની સેવામાં પોતાનું જીવન સફળ બનાવીને કાલક્રમે આયુષ્ય સમાપ્ત થતાં પોતે મોક્ષપદને પામ્યા.

[શ્રી જિનદર્શન માહાત્મ્યને દર્શાવતું આર્દ્રકુમારનું દષ્ટાંત પુરું થયું.]

विशेष :—

इस लिए हे भव्यो! जो शुद्ध भावना से जिन भगवान की प्रतिमाका निरन्तर दर्शन करेगा वह आर्द्रकुमार की तरह अनन्तानन्त शाश्वत सुख को प्राप्त होगा।

जिनेश्वर भगवान की प्रतिमाजी के दर्शन से और भी कई लोग प्रतिबोध को प्राप्त हुए हैं। इनमें "सिज्जंभव भट्ट" की कथा श्रोतव्य है :—

राजगृही नगरी में एक सिज्जंभव नाम का ब्राह्मण रहता था। वह वैसे तो पढा लिखा था परन्तु अज्ञान वश पाप दोष को नहीं जानता था। वह अपने धर्म को जानकर निरन्तर हवन क्रिया करता था। एक बार अवसर देखकर जम्बू-स्वामी के शिष्य प्रभवस्वामी ने विचार किया कि मेरे पाट पर बैठने योग्य कौन हैं? उन्होने श्रुत बोध से यह बात समझ ली और सिज्जंभव ब्राह्मण को इसके योग्य समझा। अब सिज्जंभव को प्रतिबोध देना आवश्यक था। अतः उन्होनें अपने २ साधुओं को उस ब्राह्मण के घर भेजा और कहा कि तुम लोग उसके दरवाजे पर जा कर जोर से संस्कृत भाषा में "अहो कष्ट महोकष्टं तत्त्वं न ज्ञायते परं" ऐसा कहना। (अरे बडे दुःख की बात हैं की महान तत्त्व की वस्तु को नही जानता) इस तरह से साधु कह कर उसके दरवाजे से वापस लौट आये। ब्राह्मण ने जब यह सुना तो उसे बहुत क्रोध आया। उसने कहा, कि मूज से ज्यादा तत्त्व को जानने वाला कौन हैं? और वह क्रोधावेश में इन साधुओं के पिछे दौडा। वह वहां पहुंचा जहां प्रभवस्वामी विराजमान थें वहां उसनें प्रभवस्वामी से कहा "तत्त्व क्या वस्तु है?" गुरु ने कहा, "जीवहत्या न करना, यही तत्त्व हैं," तब वह फिर बोला, "आप मुझे तत्त्व नही बताओं तो मैं इसी समय आपका सिर काट दूंगा।"

[ગુ૰] માટે હે ભવ્ય જીવો! જે શુદ્ધ ભાવનાથી જિન ભગવાનની પ્રતિમાનું નિરંતર દર્શન કરશે તે આર્દ્રકુમારની જેમ અવિચલ અને અનંતાનંત શાશ્વત સુખને પામશે.

જિનેશ્વર ભગવાનની પ્રતિમાના દર્શનથી બીજા પણ ઘણા લોકોને પ્રતિબોધ થયો છે, જેમાં " સિજ્જંભવ ભટ્ટ " ની કથા સાંભળવા જેવી છે.

રાજગૃહી નગરીમાં એક સિજ્જંભવ નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે આમ તો ભણેલો-ગણેલો હતો, પણ અજ્ઞાનવશ પાપદોષને જાણતો નહોતો. તે રોજ ધર્મ સમજીને હવનક્રિયા કર્યા કરતો હતો. એકવાર અવસર જોઈને જમ્બૂસ્વામીના શિષ્ય પ્રભવસ્વામીએ વિચાર કર્યો કે હવે મારી પાટ ઉપર બેસવાવાળો કોણ છે? તેમણે શ્રુતબોધથી આ વાત સમજી લીધી અને સિજ્જંભવ બ્રાહ્મણને તેણે યોગ્ય જાણ્યો. હવે સિજ્જંભવને ઉપદેશ દેવો જરૂરી હતો. તેથી તેમણે પોતાના બે સાધુઓને તે બ્રાહ્મણને ઘેર મોકલ્યા અને કહ્યું કે તમે લોકો તેના ઘરના દરવાજે જઈને જોરથી ધૂમ પાડીને સંસ્કૃત ભાષામાં " **अहो कष्टं महोकष्टं, तत्त्वं न ज्ञायते परं** " (અરે, દુઃખની વાત છે કે ખરા તત્ત્વની વસ્તુને કોઈ જાણતું નથી.) એમ કહેજો અને પછી ચાલ્યા આવજો. આ પ્રમાણે તે સાધુઓ કહીને તેના દરવાજેથી પાછા ચાલ્યા આવ્યા.

બ્રાહ્મણે જ્યારે આ સાંભળ્યું ત્યારે તેને ઘણો ક્રોધ આવ્યો. તેણે કહ્યું: ' મારા કરતાં તત્ત્વને વધારે જાણવાવાળો બીજો કોણ છે? ' ક્રોધાવેશમાં આવીને તે સાધુઓની પાછળ દોડ્યો, અને જ્યાં પ્રભવસ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં આવ્યો. તેણે સ્વામીને પૂછ્યું: " તત્ત્વ શું વસ્તુ છે? " ગુરુએ કહ્યું: " જીવહત્યા ન કરવી એ જ ખરું તત્ત્વ છે. " પછી તેણે કહ્યું: " તમે મને તત્ત્વ નહિ બતાવો તો આજ ક્ષણે હું તમારું માથું ધડથી જુદું કરી નાખીશ. "

[हिन्दी] तब गुरुने कहा, " अरे मूर्ख ! तत्त्व तो तुम्हारे घर पर यज्ञ के स्तम्भ के नीचे हैं सो जा कर देखले । " इतना सुनते ही वह उलटे पावो चल पड़ा । घर आया, घर आकर उसनें यज्ञ स्तम्भ को उखाड डाला । उस के नीचे से श्री शान्तिनाथ स्वामिजी की प्रतिमा निकली जिसे देखकर वह चमत्कृत हुआ । वह वापस गुरुजी के पास आया और उसने गुरुजी के सामने वह प्रतिमा दिखायी । तब गुरु ने कहा, देखो जैसी शान्त मुद्रा इस प्रतिमाजी की है वैसी शान्त मुद्रा में

रहना स्वीकार करो तो तत्त्वप्राप्ति होगी। सिज्जंवभवने प्रतिमा के दर्शन शान्त चित्त से किये। दर्शन के साथ ही उसे प्रतिबोध हो गया। उसका मिथ्यात्व नष्ट हो गया। वह मिथ्यात्व छोड़ कर घर आया। उसने अपनी गर्भवती स्त्री से कहा, कि अब मैं दीक्षा स्वीकार करता हूं। तुम अपने घर को संभालो। यह कहकर उसने दीक्षा स्वीकार की। फिर गुरुजी के पास बारह अंग पढ़े। गुरुने आचार्यपदवी से सिज्जंवभव को अलंकृत किया। प्रभवस्वामी कालक्रम से समाधि लेकर देव लोक को प्राप्त हो गये। इधर पीछे से उस गर्भवती स्त्रीके बालक उत्पन्न हुआ। उसका नाम "मनक" दिया गये। लड़का धीरे धीरे आठ वर्ष का हुआ। एक दिन बालक 'मनक' अपने साथियों के साथ खेल रहा था तो कुछ साथी उससे लड़ पड़े। इन में से एक लडके ने कहा! अरे बिना बाप के, तू मुझे क्यों मारता हैं। यह बात सुनकर मनक माँ के पास आया, और बोला- माताजी! "मेरे पिता हैंया नही?" "माँ रोती हुई बोली: बेटा, बाप बिना बालक कैसे हो, "बालक बोला माँ! पिताजी कहां गये हैं? माँ बोली बेटा! तूं जब गर्भ में था तब तुम्हारे पिताजी को एक जैन साधु ने भ्रम में डाल दिया और अपने साथ ले जा कर साधु बना दिया। अभी भी ऐसा सुना जाता हैं कि तुम्हारे पिता साधुओं के "मालिक" हैं।" मनक ने जब यह सब सुना तो माता की आज्ञा लेकर वह पिता से मिलने लिए निकला।

[गु०] त्यारे गुरुએ કહ્યું: 'હે મૂર્ખ, તત્ત્વ તો તારે ઘેર જ યજ્ઞના સ્તંભની નીચે છે.' આટલું સાંભળતાં તરત જ એ જ પગે પાછો પોતાને ઘેર પહોંચ્યો. ઘેર આવ્યો અને તેણે યજ્ઞના થાંભલાને ઉખાડી નાખ્યો. તેની નીચેથી ભગવાન શ્રી શાન્તિનાથ સ્વામીની પ્રતિમા નીકળી, જેને જોઈને તેને ઘણું આશ્ચર્ય થયું. તે પાછો ગુરુજીની પાસે આવ્યો અને ગુરુજીને પ્રતિમા દેખાડી. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું: જુઓ, જેવી શાન્ત મુદ્રા આ પ્રતિમાની છે તેવી શાન્ત મુદ્રામાં રહેવાનું તમે સ્વીકાર કરો તો તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય. સિજ્જંભવે પ્રતિમાનું દર્શન શાન્તચિત્તથી કર્યું અને દર્શન કરતા જ તેને પ્રતિબોધ (જ્ઞાન) થઈ ગયો. એનું મિથ્યાત્વ નષ્ટ થઈ ગયું. અને તે મિથ્યાત્વ છોડીને પોતાને ઘેર આવ્યો. એણે પોતાની ગર્ભવતી સ્ત્રીને કહ્યું કે 'હવે હું દીક્ષા ગ્રહણ કરું છું. તું હવે

ઘર સંભાળજે. એમ કહીને તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અને તે પછી ગુરુજીની પાસે જઈને શાસ્ત્રનાં બારે અંગનું અધ્યયન કર્યું. ગુરુજીએ પણ તેને આચાર્યપદવીથી અલંકૃત કર્યા. પ્રભવસ્વામી કાલક્રમે સમાધિ લઈને દેવલોકને પ્રાપ્ત થયા.

અહિં પાછળ તે ગર્ભવતી સ્ત્રીને પુત્ર અવતર્યો જેનું નામ "મનક" પાડવામાં આવ્યું. છોકરો ધીરે ધીરે આઠ વર્ષનો થયો. એક દિવસ બાળક 'મનક' પોતાના સાથીઓ સાથે રમતો હતો તેવામાં કેટલાક સાથીઓ તેની સાથે લડી પડયા. તેમાંથી એક બાળકે કહ્યું: "અરે ન બાપા ! તું મને શું મારતો હતો ?" આ વાત સાભળીને મનક પોતાની માની પાસે આવ્યો અને બોલ્યો 'માતાજી મારે પિતા છે કે નહીં?' મા રોતી રોતી બોલી: 'બેટા, બાપ વિના બાળક કેમ થાય ?' બાળકે કહ્યું: 'તો પછી મારા પિતાજી કયાં છે ?' મા બોલી: 'બેટા, તું જ્યારે ગર્ભમાં હતો ત્યારે એક જૈન સાધુએ તેમને ભ્રમમાં નાખી દીધા હતા અને સાધુ બનાવીને તેમને પોતાની સાથે લઈ ગયા હતા. હવે સાંભળ્યું છે કે તારા પિતા સાધુઓના મોટા ગુરુ છે.'

મનકે જ્યારે આ બધું સાંભળ્યું ત્યારે તે માતાની રજા લઈને પોતાના પિતાને મળવા નીકળ્યો.

[हिन्दी] उसने सुना कि गुरु सिज्जंभवसूरीजी पांडलीपुर में विचर रहे हैं वह मनक पांडलीपुर गया। वहाँ के नगर द्वार पर बैठा। गुरु बाहर से वापस आ रहे थे कि दरवाजें पर ही इस बालक से मिलें। मनक ने उन साधु को वन्दन कर के पूछा कि बताइये इनमें सिज्जंभव सूरीजी कौन हैं। साधुओं ने कहा यहां ही हैं; अनन्तर श्रुत उपयोग दृष्टि से गुरु नें अपने पुत्र को पहचान लिया। वे उसे उपाश्रय में ले आये। उन्होंने उससे पूछा, "तू यहां क्यों आया हैं?" मैं आपसे मिलने के लिए आया हूं।" तब सिज्जंभवसूरी ने कहा, अगर तू वास्तविक मिलाप करना चाहता हैं तो तुझे आश्रवो का त्याग करना पडेगा। तब 'मनक' ने गुरु महाराज से प्रतिबोध पाकर दीक्षा स्वीकार की। दूसरे साधुओं को भीतर का भेद मालुम नहीं हुआ। उन्हें यह भी पत्ता न चला कि मनक स्वयं सूरीजी का पुत्र हैं। अब गुरु ने उपयोग दृष्टि से देखा तो उसे मालुम हुआ कि मनक की आयुष्य सिर्फ छ मास की अवशिष्ट हैं। यह जानकर उन्होंने सर्व शास्त्रों के सारभूत साधुओं के आचाररूपी

सात सौ गाथाओं से युक्त " दशवैकालिक सूत्र " बनाया। यह सूत्र मनक को छ मास के भीतर सीखाया। तदनन्तर मनक ने चारित्र धर्म की आराधनापूर्वक समाधि से काल किया और वह देवलोक को प्राप्त हुआ। उसके अमरलोक की प्राप्ति का वृत्तान्त देखकर सूरीजीकी आंखों में आँसु आ गयें। यह देख कर दूसरे साधु बोले, " महाराज! आप जैसे विस्मय पुरुष भी मोह के वशीभूत हो जाओंगे तो दूसरे लोग होवें तो आश्चर्य की बात क्या?" गुरु नें कहा; " मोह नहीं हैं। परन्तु आश्चर्य की बात हैं," साधु बोले, " महाराज! क्या आश्चर्य हैं?" तब सूरीजी नें कहा, " इस साधुने स्वल्प दिनों में ही अपनी आत्मा का कल्याण कर दिया।" इतना कह कर मनक का सारा पिछला वृत्तान्त सुनाया।

[गु०] तेणे सांभळ्युं के गुरु सिज्जंभवसूरिछ पाडलीपुरमां विचरी रह्या छे. मनक पाडलीपुर गयो, अने नगरना द्वार पर बेसी गयो. गुरुछ बहारथी पाछा आवी रह्या हता. दरवाजामां ज ते बाळकने मळ्या. मनके साधुओने वंदन करीने पूछ्युं के कहो, 'आमां सिज्जंभवसूरिछ कोण छे?' साधुओओ कह्युं: 'आ रह्या.' पछी श्रुत उपयोग दृष्टिथी गुरुओ पोताना पुत्रने ओळखी लीधो. ते तेने उपाश्रय मां लई आव्या. तेमणे ते बाळकने पूछ्युं: 'तुं अहीं शा माटे आव्यो छे?" बाळक बोल्योः 'हुं तमने मळवा आव्यो छुं.' त्यारे सिज्जंभवसूरिओ कह्युं के 'जो तुं खरेखर ज मने मळवा चाहतो होय तो, तारे बधा आश्रवोनो त्याग करवो पडशे.' मनके गुरुमहाराज पासेथी उपदेश ग्रहण करीने दीक्षा लीधी. बीजा साधुओने अंदरना भेदनी कांई खबर पडी नही. तेमने ओ पण खबर न पडी के मनक सूरिछ नो पुत्र छे, हवे गुरुओ ज्यारे उपयोगदृष्टि थी जोयुं त्यारे तेमने जणायुं के मनकनुं आयुष्य हवे फकत छ महिनानुं ज बाकी रह्युं छे. आ जाणी ने तेमणे बधा शास्त्रोना साररुप अने साधुओना आचाररुप सातसो गाथाओवाळु 'दशवैकालिक सूत्र' रच्युं. आ सूत्र तेमणे मनकने छ महिनानी अंदर शीखवी दीधुं. त्यार पछी मनके चारित्रधर्मनी आराधनापूवक समाधि लीधी अने काळ करीने देवलोकने पाम्यो. तेनी अमरलोकनी प्राप्तिनो वृत्तांत दिव्यदृष्टिथी जोइने सूरिछनी आंखोमां आंसु आव्यां. आ जोईने बीजा साधुओ

બોલ્યા: "હે મહારાજ ! આપ જેવા વિસ્મયરૂપ પણ જો મોહને વશ થઈ જાય તો બીજાઓ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ?" ગુરુએ કહ્યું: "એ મોહ નથી પણ આશ્ચર્યની વાત છે" સાધુઓએ કહ્યું: "મહારાજ, શું આશ્ચર્ય છે ?" ત્યારે સૂરિજીએ કહ્યું કે "આ સાધુએ ઘણા ઓછા વખતમાં જ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી લીધું." આમ કહીને તેમણે મનકની આખી વાત તેમને કહી સંભળાવી.

[हिन्दी] तब साधुओंने कहा, "हे महाराज ! आपनें हमें तों यह बात कभी नहीं जनाई ?" गुरू ने कहा कि अगर मैं आपको पहले ऐसा जना देता तो इसकी आत्मा का कल्याण नहीं होता। फिर उन्होंने कहा, यह "दशवैकालिक सूत्र" मनक के लिए ही बनाया था अतः अब इसे नष्ट कर दें। तब श्री संघने अरज की कि यह ग्रन्थ आने वाले समय में स्वल्प बुद्धिवाले जीवों के उपयोग में आवेगा तब इससे महान उपकार होगा। संघ के द्वारा ऐसी विनती करने पर गुरु महाराजनें उस ग्रन्थ को कायम रखा। कई वर्षों के बाद श्री सिज्जंभवसूरीजी भी भव्य जीवों को प्रतिबोध देते हुए समाधि से काल धर्मानुसार देवलोक को प्राप्त हुए। अतः श्री जिन प्रतिमा के दर्शन के लाभ से मिथ्यात्व नष्ट हो जाता हैं। और मन निर्मल हो जाता हैं। इस लिए इस पर्यूषण महापर्व में दर्शन, पूजा अवश्य करना चाहियें जिससे सुख की प्राप्ति हों।

[इति श्री जिनप्रतिमा-दर्शनोपरि-सिज्जंभवसूरि-कथानकम्]

[ગુ૰] ત્યારે સાધુઓએ કહ્યું: 'હે મહારાજ ! આપે તો અમને આ વાત કયારેય પણ કહી નહિ !' ગુરુએ કહ્યું કે "જો હું તમને પહેલેથી આ જણાવી દેત તો તેના આત્માનું કલ્યાણ ન થાત." પછી તેમણે કહ્યું કે આ દશવૈકાલિકસૂત્ર મેં મનકને માટે જ રચ્યું હતું, તેથી હવે તેનો નાશ કરી દેવો જોઇએ, ત્યારે શ્રી સંઘે તેમને અરજ કરી કે "આ ગ્રંથ હવે જે સમય આવશે તેમાં થોડી બુદ્ધિવાળા જીવોના ઉપયોગમાં આવશે તો તેનાથી તેમના ઉપર મોટો ઉપકાર થશે." સંઘ દ્વારા આવી વિનંતી થતાં ગુરુમહારાજે તે ગ્રંથ ને રહેવા દીધો.

કેટલાએક વર્ષો પછી શ્રી સિજ્જંભવસૂરિજી પણ ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ દેતા થકા સમાધિથી કાળધર્મ પ્રમાણે દેવલોકને પ્રાપ્ત થયા

શ્રી જિન ભગવાનની પ્રતિમાના દર્શનના લાભથી મિથ્યાત્વ નષ્ટ થઇ જાય છે અને મન નિર્મળ થઈ જાય છે. માટે, આ પર્યુષણ મહાપર્વમાં દર્શન, પૂજા, અવશ્ય કરવાં જોઇએ, જેથી સુખની પ્રાપ્તિ થાય.

[ઇતિ શ્રી જિન પ્રતિમા દર્શનમહાત્મ્યમાં સિજ્જંભવસૂરી કથાનક પૂર્ણ.]

[हिन्दी] और भी इस पर्व के आने पर भगवान से उपदिष्ट शास्त्रों की वाणी सुनना चाहिये। जिन मनुष्योंने भगवान की वाणी को नही सुनी वे मानव रूप में पशु तुल्य हैं। अगर कोई प्राणी बिना मन के भी भगवान की वाणी को सुनता हैं वह भी रोहिण्या चोर की तरह आत्मा का कल्याण कर लेता हैं।

रोहिण्या चोर की कथा —

राजगृही नगरी के बाहर 'वैभारगिरि' नाम का एक पर्वत था। उस पर्वत की सीमा में बहुत सुन्दर एक गुफा थी। उस गुफा में महापापी, चंडाल स्वभाववाला परस्त्रीगामी, परधनापहारक सर्व प्रसिद्ध "लोहखुर" नामका एक चोर रहता था। वह चोर राजगृही में निरन्तर चोरिया किया करता था परन्तु किसी के भी दृष्टिगोचर नहीं होता था। इस चोर के पुत्र का नाम 'रोहिणेय' था। यह रोहिणेय भी धीरे २ चौर्य कार्य में प्रवीण हो गया। एक बार लोहखुर बिमार पड़ा। वह मरने जैसा हो गया। उसने अपने पुत्र रोहिणेय को अपने पास बुलाकर कहा, "प्रीणाति यः सुचरितैः पितरं स पुत्रः" जो अपने पिता को अपनी करनी से प्रसन्न करें वही पुत्र हैं। अतः हे पुत्र! मैं तुम्हे एक बात कहता हूं जो तू उसे मानें तो मेरा पुत्र हैं। पुत्र ने कहा "पिताजी! कहिये ऐसा कौन मूर्ख हैं जो अपने पिता की आज्ञा नहीं मानें, आप जो कहेंगे वही मैं करूंगा। आपकी आज्ञा कभी भी नही छोड़ूँगा।" पिता ने कहा, "हे पुत्र! यहां एक "महावीर स्वामी" नाम का ऐन्द्र जालिक आया हैं वह समोसरण में बैठ कर लोगों को इकट्ठा करके धर्मोपदेश देता हैं, उस की बात तू कानों से मत सुनना। पुत्र ने कहा कि हे पिताजी! मैं उनकी बातें नहीं सुनुंगा। आप आनन्द में रहो। पुत्र का ऐसा वचन सुनकर लोहखुर प्रसन्नचित्त हो प्राणो को छोड़ दिया।

[ગુ] વળી આ પર્વ આવે ત્યારે ભગવાને ઉપદેશેલાં શાસ્ત્રોની વાણી સાંભળવી જોઈએ. જે માણસોએ જિન ભગવાનની વાણીને સાંભળી નથી તે માનવરૂપે પશુ જેવા છે કોઈ પ્રાણી અનિચ્છાએ પણ જિન ભગવાનનું વાણી સાંભળી લે, તો રોહિણેયા ચોરની જેમ તેના આત્માનું પણ કલ્યાણ થઈ જાય છે.

રોહિણેયા ચોરની કથા.

રાજગૃહી નગરીની બહાર 'વૈભારગિરિ' નામનો એક પર્વત હતો. તે પર્વતની તળેટીમાં ઘણી સુંદર એક ગુફામાં મહા પાપી અને ચંડાળ જેવા સ્વભાવવાળો, પરસ્ત્રીગામી, બીજાનું ધનનું હરણ કરવાવાળો અને લોકોમાં ગવાયેલો એક પ્રસિદ્ધ 'લોહખુર' નામનો ચોર હતો. તે ચોર રાજગૃહીમાં હંમેશ ચોરીઓ કર્યા કરતો હતો, પણ કોઇની નજરે પડતો નહોતો. આ ચોરના પુત્રનું નામ 'રોહિણેય' હતું. આ રોહિણેય પણ ધીરે ધીરે ચોરવિદ્યામાં પ્રવીણ થઈ ગયો. એકવાર લોહખુર બીમાર પડયો, ને મરવા જેવો થઈ ગયો. તેણે તેના પુત્ર રોહિણેયને પાસે બોલાવીને કહ્યું: " **प्रीणाति यः सुचरितैः पितरं स पुत्रः** " " જે પોતાના પિતાને પોતાના કામોથી ખુશ કરે તે જ સાચો પુત્ર છે. માટે હે પુત્ર ! હું તને એક વાત કહું છું, તે તું માને તો મારો સાચો પુત્ર કહેવાય. " પુત્રે કહ્યું: "પિતાજી, કહો. એવો કોણ મૂર્ખ હશે જે પોતાના પિતાનું કહ્યું નહિ માને ? આપ જેમ કહેશો તે પ્રમાણે જ હું કરીશ. આપની આજ્ઞાનું કદી ઉલ્લંઘન નહીં કરું" પિતાએ કહ્યું: "હે પુત્ર, અહીં " મહાવીર સ્વામી" નામનો એક ઇન્દ્રજાળી આવ્યો છે, તે સમોવસરણમાં બેસીને લોકોને ભેગા કરીને ધર્મોપદેશ આપે છે, તેની વાત કદી સાંભળતો નહીં. " દીકરાએ કહ્યું કે "પિતાજી, તેની વાત કદી નહીં સાંભળું. આપ નિશ્ચિત રહેજો. " પુત્રનું આવું વચન સાંભળીને " લોહખુર " પ્રસન્ન થયો અને પોતાના પ્રાણનો ત્યાગ કર્યો.

[हिन्दी] मरने के अनन्तर वह नरक लोक को प्राप्त हुआ। " संसार में ऐसे पापी भी अनेक हैं जो स्वयं धर्म कभी नहीं सुनते और जो श्रवण करें,

उसे भी मना करें, उन पापियों के लिए नरक के शिवाय कौन सा ठिकाना हैं।" अब रोहिणेय भी पिता और्ध्वदहिक क्रिया कर्म से निवृत्त हो पुनः चौर्य कर्म करनें लगा। एक बार महावीर स्वामी विहार करते करते रोहिणेय जिस मार्ग से निकलता था उसी मार्ग में समोसरण परिषद इकट्ठी हुई, उन्होंने उपदेश देना प्रारम्भ किया। इतनें में ही सामनें रोहिणेय आया। उसनें समोसरण देखा, वह विचार करने लगा कि यही ऐन्द्रजालिक महावीर स्वामी हैं। अगर इसकी वाणी कानों में पड़ गयी तो पिताजी की आज्ञा का भंग हो जायगा। मैं महापापी हो जाउंगा। पर अब दूसरा रास्ता भी नहीं हैं फिर भी इसका वचन कानों से सुनना ठीक नहीं हैं। ऐसा विचार करके कानों में अंगुली डालकर जोर से दौडा। किन्तु दैवयोग से उसके पांव में कांटा लग गया। अतः वह चलनें में असमर्थ हो गया। जब वह एक हाथसे काँटा निकालने लगा तभी तत्काल भगवान के वचन उसके कानों में पड़े, १. देवता आँखे नहीं (टमकारते) फुरकाते हैं। २. देवताओं की फुलमालाएँ नहीं कुम्हलाती हैं। ३. देवता पृथ्वीसे चार अंगुल ऊंचे रहते हैं। ४. देवताओं के शरीर में पसीना होता नही हैं। ये चार वचन भगवान के रोहिणेय के कानों में पड़े। तब वह सोचने लगा कि हाय! हाय! मैंने पिता की आज्ञा का उल्लंघन किया। कांटा निकालनें का तो परिश्रम किया परन्तु महावीर के वचनरूप कांटा लग गया। अब क्या करें। वह ज्यों ज्यों पछताता हैं त्यों त्यों महावीर के सुनें हुए वचन रोहिणेय के हृदय में पक्के होते जाते हैं अब वह कठोर हृदय करके राजगृही नगरी में चोरी करनें के लिये गया।

[गु०] મર્યા પછી તે નરકમાં ગયો. સંસારમાં એવા પાપી લોકો અનેક છે, જેઓ પોતે ધર્મકથા કદી સાંભળતા નથી પણ જે સાંભળે છે તેને પણ મના કરે છે. એવા પાપી લોકો માટે નરક સિવાય બીજું કયું ઠેકાણું છે?

હવે રોહિણેય પણ તેના પિતાની ઉત્તરક્રિયા સમાપ્ત કરીને ફરીવાર પોતાના ચોરીના ધંધામાં લાગી ગયો. એકવાર મહાવીરસ્વામી વિહાર કરતા હતા, તેમાં રોહિણેય જે માર્ગે નીકળતો હતો તે માર્ગમાં જ તેમના ઉપદેશની પરિષદ ભેગી થઇ, અને તેઓ ધર્મોપદેશ દેવા લાગ્યા. એટલામાં સામેથી રોહિણેય ચાલ્યો આવતો હતો. તેણે સમોસરણ જોઈને

વિચાર કર્યો કે આ જ તે ઇન્દ્રભૂતી મહાવીરસ્વામી છે. જો તેની વાણી મારા કાને પડી ગઇ તો પિતાજીની આજ્ઞાનો ભંગ થશે અને મને પાપ લાગશે. પણ હવે જવાનો બીજો કોઇ માર્ગ પણ નથી અને અહીંથી પસાર થઇશ તો આના વચનો કાને પડી જશે તો તે ઠીક પણ નહિ થાય. એવો વિચાર કરીને કાનોમાં આંગળીઓ ભરાવીને તેણે ત્યાંથી દોટ મૂકી, પણ દૈવયોગે તેને પગમાં કાંટો વાગ્યો. તેથી તે ચાલવામાં અસમર્થ થઇ ગયો. તે જ્યારે એક હાથે કાંટો કાઢવા લાગ્યો ત્યારે ભગવાનના નીચેના વચનો તેને કાને પડ્યાં (૧) દેવતાઓની આંખો ફરકતી નથી (૨) દેવતાઓની ફુલની માળાઓ કદી કરમાતી નથી. (૩) દેવતાઓ પૃથ્વીથી ચાર આંગળ ઊંચે રહે છે. (૪) દેવતાઓના શરીરમાં પરસેવો થતો નથી આ ચાર ભગવાનના વચનો રોહિણેયના કાને પડ્યાં ત્યારે તે વિચાર કરવા લાગ્યોઃ હાય હાય ! મેં મારા પિતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘ ન કર્યું. પગનો કાંટો મેં કાઢી નાંખ્યો, પણ મહાવીરના વચન રૂપી કાંટો મારા હૃદયમાં પેસી ગયો. હવે હું શું કરું ! તે જેમ જેમ પરતાતો જતો હતો તેમ તેમ મહાવીરસ્વામીનાં સાંભળેલા વચનો તેના હૃદયમાં ઉતરીને પાકાં થતાં જતાં હતાં. છતાં તે કઠોર હૃદય કરીને રાજગૃહીમાં ચોરી કરવા ગયો.

| हिन्दी | उसी दिन नगर के सारे साहूकारोंने इकट्ठे होकर श्रेणिक राजा से निवेदन किया, हे राजन् ! आपके राज्य में चोरो का उपद्रव ज्यादा बढ़ गया हैं। घरमें बैठे हुए ही हमें दरिद्र बनता जा रहा हैं। यह सुन राजाने कोतवालको बुलाकर कहा, "क्यों जी ! नगर में यह क्या उत्पात हैं ? तुम चौर को पकड नहीं सकें।" कोतवालने कहा, "महाराज ! मुझे मालुम हैं यह चोर रोहिणेय हैं। परन्तु यह चौर्य कार्य में इतना दक्ष हैं कि पकड़ में नहीं आ रहा हैं। यह भी पता नही चलता कि यह कब आता हैं और कब जाता हैं। मैं तो इसे पकडने में अपने को असमर्थ पाता हूं। आप चाहें तो मुझे कोतवाल पदसे मुक्त कर सकते हों। तब राजाने अभयकुमार की तरह देखा, तब अभयकुमारने कहा, "मैं इस चोर को सात दिन में पकड़कर के हाजर कर दूंगा, अगर मैं ऐसा न कर सका तो चोर की सजा मुझे मिले।" ऐसी प्रतिज्ञा कर उसनें नगर में सर्वत्र पहरेदार चोर का पता लगाके हेतु नियुक्त किये। तो भी नगरमें चोरी हो गई और चोर हाथ

नहीं आया। इस तरह चौकसी रखने पर भी छः दिनों तक चोर नहीं पकडा गया। सातवें दिन सब रास्तो पर चौकीदार बैठाये, नगर में मुहल्ले २ में चौकीदार बैठायें कोट के बाहर आदमी बैठाये, और साँझ होते ही चोर चोरी करने के लिए नगर में घुसा, सुभटो ने आकार से उसे पहचाना। ज्यों ही वह किसी साहूकार के घर में घुसा त्यों ही लोगोने हल्ला किया। शोर होते ही वह चोर घर परसे बन्दर की तरह कूदता २ कोटके पास आकर कोट से कूद पडा। तत्काल सुभटों ने उसे पकड लिया और अभयकुमार के समक्ष उपस्थित किया। अभयकुमार प्रसन्न हुआ। वह उसे सन्मुख ले गया। राजाने चोर से पूछा कि तुम कहां रहते हो? चोर बोला, "महाराज! मैं सालगाँव का निवासी हूँ मेरा नाम दुर्गचंड हैं, मेरे घर लड़की का विवाह हैं, अतः चीज वस्तु लेने के लिए मैं नगर में आया। सायंकाल के समय अपने गाँव जा रहा था तब आपके राजपुरुषोंने चोर चोर कहकर मुझे पकड लिया। अब आपकी इच्छा हो, वह विचार कर करो। जो आपकी दण्ड देने की इच्छा हो तो आप स्वामी हो मैं क्या कर सकता हूं? राजाने गुप्त-चरों को भेजकर सारा वृत्तांत जाना। उसनें चोर का वृत्तांत सत्य पाया' तब चोरने पुनः निवेदन किया कि महाराज! यदि अभयकुमार की बात ही रखनी हो तो आप भले ही मृत्यु दण्ड दे दो।

[ગુ૦] તે જ દિવસે શહેરના બધા શેઠિયાઓએ ભેગા થઈને શ્રેણિક રાજાને ફરિયાદ કરી કે "હે રાજન્! આપણા રાજ્યમાં ચોરોનો ઉપદ્રવ ઘણો વધી પડયો છે. ઘરમાં બેઠા બેઠા અમે દરિદ્ર બનતા જઈએ છીએ." આ સાંભળીને રાજાએ કોટવાળને બોલાવ્યો અને કહ્યું: 'કેમ ભાઈ! શહેરમાં આ શો ઉત્પાત છે? તમે ચોરને પકડી શકતા નથી?' કોટ-વાળે કહ્યું: મહારાજ, મને ખબર છે કે એ ચોર રોહિણેય જ છે, પણ ચોરવિદ્યામાં એ એટલો પ્રવીણ છે કે આમારી પકડમાં અવતો નથી. એ પણ ખબર રહેતી નથી કે એ કયારે આવે છે, ને કયારે જાય છે. હું તેને પકડી શકીશ નહિ એમ મને લાગે છે, આપ ચાહો તો મને કોટવાળ પદેથી મુક્ત કરી શકો છો.' ત્યારે રાજાએ અભયકુમાર સામે જોયું. અભયકુમારે કહ્યું: 'હું આ ચોરને સાત દિવસમાં પકડીને આપની સમક્ષ હાજર કરીશ. જો હું એમ ન કરી શકું તો ચોરને જે સજા થાય

તે મને મળે.' આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને તેણે ચોરને પકડવા માટે શહેરમાં સર્વત્ર ચોકીદારો ગોઠવી દીધા. તો પણ શહેરમાં ચોરી થઈ અને ચોર હાથ પણ ન આવ્યો. આવી રીતે ચોકસાઈ રાખવા છતાં છ દિવસ સુધી ચોર હાથમાં આવ્યો નહીં. સાતમે દિવસે બધા રસ્તા ઉપર ચોકીદારો ગોઠવ્યા અને તે ઉપરાંત મહોલ્લે મહોલ્લે પણ ચોકીદારો ગોઠવી દીધા. શહેરના કોટની બહાર પણ માણસો ગોઠવ્યા હતા. સાંજ થતાં જ ચોર ચોરી કરવા માટે શહેરમાં ઘુસ્યો. સૈનિકોએ તેને આકારથી ઓળખ્યો. જેવો તે કોઈ શેઠિયાના ઘરમાં ચોરી કરવા ઘુસ્યો તેવો જ લોકોએ શોરબકોર કરી મૂકયો. બૂમ બરાડા થતાં જ ચોર ઘરો ઉપરથી વાંદરાની જેમ કુદતો કુદતો કોટ સુધી ગયો અને કોટ ઉપરથી બહાર કુદી પડ્યો. તરત જ સૈનિકોએ તેને પકડી લીધો, અને અભયકુમાર પાસે હાજર કર્યો. અભયકુમાર પ્રસન્ન થયા. તે તેને રાજા સમક્ષ લઈ ગયા. રાજાએ ચોરને પૂછયું કે "તું કયાં રહે છે?" "મહારાજ! હું સાલગ્રામનો રહેવાસી છું; મારું નામ દુર્ગચંડ છે. મારે ઘેર દીકરાનાં લગ્ન છે તેથી ચીજ-વસ્તુ લેવા માટે શહેરમાં આવ્યો હતો અને સાંજે મારે ગામ જઈ રહ્યો હતો ત્યાં સૈનિકોએ "ચોર, ચોર," કહીને મને પકડી લીધો. હવે આપની ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો. મને દંડ દેવો હોય તો આપ માલિક છો, હું શું કરી શકું!" રાજાએ ગુપ્તચરોને મોકલીને બધી હકીકત જાણી, તેમના કહેવા ઉપરથી ચોરની વાત સાચી જણાઇ ત્યારે ચોરે ફરી નિવેદન કર્યું કે "મહારાજ, છતાંય આપને અભયકુમારની વાત સાચી લાગતી હોય તો આપ મને મૃત્યુદંડ આપી શકો છો"

[हिन्दी] राजा विचार करने लगा कि, "अपने अन्याय कैसे करे?" उन्होंने अभयकुमार की तरफ देखा। अभयकुमारने विचार किया कि यह चोर पक्का है और साथ कपटी भी है अतः इसी के मुख से सत्य स्वीकार करना चाहिये। ऐसा विचार कर राजा से कहा "हे राजन्! मैंने गलती की है, यह तो साहूकार है इसकी इज्जत कम हुई अतः मैं इसका सम्मान कर इसे विदा करूंगा" इतना कहकर वह चोर को अपने महल में ले गया। वहां उसने उसे सुन्दर भोजन से सत्कृत किया और मौका देखकर 'चन्द्रहास्य' मदिरा पिला दी। इससे भोजन

करते २ ही उसे नींद आ गई। तत्काल अभयकुमार ने एक आवास को देवलोक की तरह सज्जित किया। उस कक्ष में उसनें अनेक प्रकार के विचित्र चित्राभरण करायें, थान २ पर मोतियों की झालरें लटका दी, जगह २ पर फूल मालाओं के ढेर ढेर लटका दियें। जगह २ सुगन्धित धूप से वायुमण्डल को सुवासित किया। सुगन्धित अत्तर छटकाया, आवास पर सुन्दर ध्वजाएँ फरकाई, बहुत सुन्दर छतों बनवायी, आवास के मध्य भाग में अनेक तोरण युक्त एक "देवछन्दी" बनवाई, । उसमें अतिव सुन्दर "देवशय्या" बनाई; फिर सर्वांग सुन्दर षोडशी बालाओं को बुलाकर षोड्श शृंगार कराकर हाथो में मृदंगादि वाजिंत्र देकर ८ वेश्याओं को खड़ा किया। तदन्तर मूर्च्छित अवस्था में ही उस चोर रोहिणेय को वहां महल में बुलाकर सुला दिया। दो चार घडी के बाद चोर का नशा उतरा जब उसनें आँखे खोलकर देखा तो उसे साक्षात् देवलोक जैसा भवन नजर आया। वह विचार करने लगा कि मैं कहां आ गया? क्या मुझे स्वप्न तो नहीं आया? ऐसा विचार कर ही रहा था कि इतनें में अभयकुमार के सिखाये हुए कल्पित देव-देवी आकर के "जय जय नंदा जय जय भद्दा' ऐसे शब्दों से उन्हें बधाकर बत्तीस बद्धनाटक करनेंको तैयार हुआ।

[ગુ०] રાજા વિચાર કરવા લાગ્યા કે આપણાથી અન્યાય કેમ થાય? તેમણે અભયકુમારની સામે જોયું. અભયકુમારે વિચાર કર્યો કે આ ચોર પાકો છે અને સાથે સાથે કપટી પણ છે; એટલે હવે તો તેને મોઢે જ સાચું કહેવરાવવું જોઇએ. આવો વિચાર કરીને તેણે રાજાને કહ્યું: "મહારાજ, મેં ભૂલી કરી છે. આ તો શાહુકાર છે. તેની બદનામી થઇ તેથી હું હવે તેનું સન્માન કરીને પછી તેને વિદાય આપીશ." એમ કહીને તે ચોરને પોતાના મહેલમાં લઇ ગયો. તેનો સત્કાર કરીને તેને સુંદર ભોજન કરાવ્યું; અને લાગ જોઇને તેને 'ચંદ્રહાસ્ય' મદિરા પાઇ દીધી. આથી ભોજન કરતાં કરતાં જ તેને ઊંઘ આવી ગઇ. તરત જ તેણે એક હવેલીને દેવલોક જેવી શણગારી: એક ઓરડામાં અનેક પ્રકારનાં ચિત્રો ચિતરાવ્યાં, ઠેકાણે ઠેકાણે મોતીની ઝાલરો લટકાવી અને ફૂલની માળાઓના ઢગલાના ઢગલા ચારે બાજુ લટકાવી દીધા. ઠેકાણે ઠેકાણે સુગંધિત ધુપથી વાતાવરણને સુવાસિત બનાવી દીધું. સુગંધી અત્તરો છંટાવ્યાં. હવેલી ઉપર સુંદર ધજાઓ ફરકાવી, સુંદર ચંદરવા બંધાવ્યા. અને હવેલીના મધ્યભાગમાં અનેક તોરણો યુક્ત એક મંડપ

બંધાવ્યો. તેમાં એક ખૂબ સુંદર છત્રપલંગ બિછાવ્યો; અને પછી સર્વાંગ-સુંદર સોળ વરસની સુંદરીઓ બોલાવીને તેને શૃંગાર સજાવી હાથમાં મૃદંગ આપી અને વગાડવાની આજ્ઞા કરી ઉપરાંત આઠ વેશ્યાઓને બોલાવીને ગાયન-વાદન ચાલું કરાવ્યા. પછી મૂર્ચ્છિત અવસ્થામાં જ તે ચોર રોહિણેયને તે મહેલમાં સુવરાવી દીધો. બે ચાર ઘડી જતાં જ્યારે તેનો નશો ઉતર્યો અને તેણે આંખો ઉઘાડીને જોયું તો સાક્ષાત્ દેવલોક જેવું બધું નજરે પડ્યું. તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે હું કયાં આવી ગયો! શું મને સ્વપ્ન તો નથી આવ્યું! એવો વિચાર કરી રહ્યો હતો એટલામાં અભયકુમારે શીખવ્યા પ્રમાણે બનાવટી દેવ-દેવીઓએ આવીને "જય જય નંદા, જય જય ભદ્રા" એવા શબ્દોથી જય જયકાર કરી એને ઘેરી વળ્યા અને નાટક કરવા તૈયાર થયા.

[हिन्दी] तत्काल ही एक "गुरु स्थानिक देवता" आया और कहने लगा कि 'हे देवानांप्रिय! तुम यहां देवलोक में देवतारूप में उत्पन्न हुए हो, अतः अब से आप इस विमान के मालिक हो। अब आप अपने पूर्वभव को कहिये। आपने पिछले भव में क्या धर्म और कर्म किये जिससे आप देवता बनें, सो जल्दी कहो, फिर आप देवताओं के योग्य भोगों का उपभोग करो। वह चोर गुरुस्थानक देवता के ऐसे वचन सुनकर विचार करने लगा कि "क्या यह देवलोक है या अभय-कुमार की कपट क्रिया है?" ऐसा विचार करते ही महावीर के वचन याद आये। उसनें निश्चय किया कि अगर महावीर स्वामीने जो बातें कहीं थी वे इसमें मिल जाय तो देवलोक है नहीं तो अभयकुमार रचित कपटलीला है। ऐसा निश्चय कर उसनें देवताओं की तरफ गौर से देखा। तो देखा वे देव और देवियां आंखे मटका रही हैं, उनके शरीर पर पसीना है, गले में रही हुई कुलामालाएं कुम्हला गई हैं उनके पैर भूमी से लगे हुए हैं। भगवान के कथनानुसार एक भी बात उसमें नही मिल रही थी। तब चोर उस मायाजाल को जान गया। अतः बोला, अरे नाटककारो! मैने तो पूर्वभव में खूब दान दिये हैं, शील पाले हैं' सद्गुरु की सेवा की है, अरिहंत देव की पूजा की हैं, सात व्यसनों से रहित होकर व्रत और नियमों का पालन किया है, कई मन्दिरों में जिर्णोद्धार कराये हैं, इत्यादि पुण्य कार्यों से ही मैं देवता बना हूँ तब गुरुस्थानिक देवताने कहा, "अगर बचपन में भी कोई पाप किया हो तो कहो?" तब चोरने कहा, "अरे! तुम बडे

पूर्ख हो, विचार तो करो कि मैंने श्रावक कुल में जन्म लिया है, वहां पाप का क्या काम ! मैंने जन्म से लेकर मृत्यु तक छानकर जल पिया, स्वप्न में भी अनछाने जलका स्पर्श तक नही किया । निरन्तर पोषध, प्रतिक्रमण किये हैं, साधुओं की संगति की हैं ।

[ગુ૦] પછી તરત જ "ગુરુ સ્થાનિક દેવતા, આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે હે દેવોને પ્રિય! તમે અહીં દેવલોકમાં દેવતારૂપે અવતર્યા છો તેથી હવેથી આપ આ હવેલીના માલિક છો. આપ હવે આપના પૂર્વજન્મનું વૃત્તાંત કહો. આપે આપના પાછલા ભવમાં શું શું ધર્મ અને કર્મ કર્યાં કે જેનાથી આપ દેવતા બન્યા તે અમને કહો, અને પછી આપ દેવતાઓને યોગ્ય ભોગો ભોગવો." તે ચોર ગુરુસ્થાનિક દેવતાનાં આવાં વચનો સાંભળીને વિચાર કરવા લાગ્યો કે: આ તે દેવલોક છે કે અભયકુમારની કપટલીલા છે! આવો વિચાર કરતાં જ તેને મહાવીરસ્વામીએ જે વાતો કહી હતી તે યાદ આવી. તેણે નક્કી કર્યું કે જો તેમણે કહેલી વાતો મળતી આવે તો આ દેવલોક છે અને નહિ તો આ અભયકુમારનાં આ બધાં કરતૂક છે. એવો નિશ્ચય કરીને તેણે દેવતાઓ તરફ ધ્યાનપૂર્વક જોયું. તેણે જોયું કે તે દેવ-દેવીઓની આંખો ફરકી રહી છે, તેમના શરીરે પરસેવો વળ્યો છે, ગળામાં રહેલી ફુલની માળાઓ કરમાઈ ગઈ છે. અને તેમના પગો પણ જમીનને અડે છે. ભગવાનના કહેવા પ્રમાણેની એક પણ વાત મળતી આવતી નહોતી, એટલે ચોર આ માયાજાળને પામી ગયો, અને બોલ્યો: 'અરે નાટક કરનારા લોકો, મેં તો પૂર્વભવમાં ઘણું દાન આપ્યું છે, સદ્‌ગુરુની સેવા કરી છે, અરિહંતદેવની પૂજા કરી છે. સાત વ્યસનોથી મુક્ત રહીને વ્રત અને નિયમોનું પાલન કર્યું છે. કેટલાંયે મંદિરોનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો છે, વગેરે ઘણાં પુણ્યકર્મોને કારણે જ હું દેવ તરીકે જન્મ્યો છું" ત્યારે ગુરુસ્થાનિક દેવતાએ કહ્યું: "નાનપણમાં પણ કોઈ પાપ કર્યું હોય તો કહો." ત્યારે ચોરે કહ્યું: 'અરે, તમે લોકો મોટા મૂર્ખ છો. વિચાર તો કરો કે મેં શ્રાવકકુળમા જન્મ લીધો હતો એટલે ત્યાં પાપ હોય જ કયાંથી ? મેં જન્મથી માંડીને મૃત્યુ સુધી ગળીને જ પાણી પીધું છે અને સ્વપ્નમાં પણ અણગળ

પાણીને સ્પર્શ સુદ્ધા નથી કર્યો. હંમેશાં પૌષધ અને પ્રતિક્રમણ કર્યાં છે અને સાધુઓની સંગતિ કરી છે. ”

[हिन्दी] तब देवताने फिर, कहा “ कोई छोटी बडी चोरी की हों तो याद करों ” चोर ने कहा, “ अरे भद्रा ! चोरी करनें वाला मनुष्य देवलोक में कैसे अवतरित हो ? तुम इतना भी नहीं जानते तो कैसे देवता हो ? भला बताईये तो क्या कोई भी पत्थर की शिला पर बैठकर समुद्र के पार पहुंच सका हैं? ऐसी बातें जब चोरनें की तो अभयकुमार ने विचार किया कि इस चोरने मेरा कपट जान लिया है तो अब यह ठगा नहीं जायगा, ऐसा विचार कर चोर से कहा, “ वाह रें वाह ! तूं भारी चतुर हैं, तुमने मेरी बुद्धि को भी दबा दिया हैं, परन्तु अब सच कहो कि देवलोक है या नहीं ? इस बात की तुम्हें कैसे खबर हुई ? तब उस चोरने मनमें सोचा कि हाय ! हाय ! मेरें पिता को धिक्कार है जो उन्होंने मुझे गल्त समझाया, मैंने बिना मनके भगवान के वचन सुनें तो भी मैं अब जिन्दा रह गया अगर तन मन से सुनें होते तो निश्चय ही आत्मा का कल्याण हो जाता। अब भगवान के पास जाकर धर्मोपदेश सुनकर दीक्षा लेकर श्री भगवान की सेवा में रहूंगा इतना विचार करके वह अभयकुमार से बोला, “ हे अभयकुमार ! यह बात श्री त्रिलोकीनाथ भगवान श्री महावीर स्वामीजी के प्रभाव से मैंने जानी हैं। ” इतना कहकर उसने अपनी चोरी की सब बातें प्रगट पन से कही और सर्व धन बता दिया, फिर बोला कि अब मुझे भगवान के पास जाकर दीक्षा ग्रहण करना हैं। चोर के मुख से यह बात सुनकर अभयकुमार चोर को श्रेणिक राजा के पास ले गया, राजा ने चोर से पूछा कि हे चोर! तुमने चोरी की क्या ? चोर ने कहा, “ हा महाराज चोरी की। ” तब राजा ने चोर को मार डालने की आज्ञा दी।

[ગુ૦] ત્યારે દેવતાએ ફરી કહ્યું : ‘ કોઈ નાની-મોટી ચોરી કરી હોય તો યાદ કરો. ” ચોરે કહ્યું : ‘ અરે ભલા ભાઈ! ચોરી કરવાવાળો માણસ દેવલોકમાં જન્મે જ કેમ? તમે એટલું પણ જાણતા નથી તો પછી કેવા દેવ છો? શું કોઈ પથ્થરની શિલા ઉપર બેસીને સમુદ્રને તરી શકયો છે?” આવી વાતો જ્યારે ચોરે કહી ત્યારે અભયકુમારે વિચાર્યું કે નક્કી આ મારી કપટકળા જાણી ગયો છે. હવે તેને ઠગી શકાશે નહિ. આવો વિચાર કરીને તેણે ચોરને કહ્યું : “ વાહ રે વાહ! તું બહુ ચતુર

છો : તેં તો મને પણ ફાવવા ન દીધો. પણ હવે સાચું કહે કે તને આ દેવલોક નથી, તેની ખબર કેમ પડી ?" ત્યારે ચોર મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે હાય હાય! મારા પિતાને ધિક્કાર છે, જેણે મને ખોટો રસ્તો બતાવ્યો. મેં મન દીધા વગર જ ભગવાનનાં વચન સાંભળ્યાં હતાં છતાં આજે હું જીવતો રહ્યો છું, પણ જો મેં મન દઈને ભગવાનનાં વચનો સાંભળ્યાં હોત તો મારા આત્માનું કલ્યાણ થઈ ગયું હોત. હવે ભગવાનની પાસે જઈ ધર્મોપદેશ સાંભળીને દીક્ષા લઈ લઉં અને તેમની સેવામાં જ રહું. આવો વિચાર કરીને તેણે અભયકુમારને કહ્યું : "હે અભયકુમાર, આ વાત ત્રિલોકના નાથ ભગવાન સ્વામી મહાવીરના પ્રભાવથી જ મેં જાણી છે." આમ કહીને તેણે પોતાની ચોરીની બધી વાત નિખાલસ પણે જાહેર કરી અને ચોરેલું બધું ધન બતાવી દીધું. પછી કહ્યું કે હવે મારે ભગવાનની પાસે જઈને દીક્ષા ગ્રહણ કરવી છે. ચોરના મોઢે આ વાત સાંભળીને અભયકુમાર ચોરને રાજા શ્રેણિક પાસે લઈ ગયો. રાજાએ ચોરને પૂછ્યું કે ચોર, તેં ચોરી કરી છે શું ? ચોરે કહ્યું :" હા મહારાજ! ચોરી કરી છે." ત્યારે રાજાએ ચોરને દેહાંતદંડની શિક્ષા કરી.

अवसर देखकर अभयकुमार ने राजा से हाथ जोडकर विनति कि कि हे महाराज ! इस चोर के भाव दीक्षा लेने के तब राजा ने कहा, " बहुत अच्छा" चोर ने भी जहाँ २ धन रखा था सब जाकर बता दिया और जिसका था उसको सौंप दिया। पीछे राजा ने रोहिणेय चोर का दीक्षा उत्सव आडम्बर से किया। रोहिणेय ने भी श्री महावीर स्वामीजी को नमस्कार करके कहा, " हे भगवान ! आपकी वाणी है सो मिथ्यात्वरूप तिमिर को नाश करने के लिए सूर्यसमान है, किन्तु मेरे पिताजी के आदेश से मैंने उसे सुना नही और बिना मन के थोडी सी वाणी कान में पडी जिससे जीवित बचा सो आपने मुझे यहां जीवित रक्खा। तो अब नरक से भी बचाओ तब भगवान श्री महावीर स्वामी ने बहुत मधुर वचनों से उत्तर दिया, " अरे भव्य ! इस अपार पारावार रूप संसार में स्वजन सम्बन्धी वगेरह है सब स्वार्थ के साधक हैं, कोई किसी के काम में नही आता, जो धर्म कार्य तुम करोगे तो तुम सुखी होंगे। इनके साथ पांच महाव्रत पालोगे तो कर्मक्षय करके मोक्ष सुख पाओगे।" भगवान् का यह उपदेश सुनकर रोहिणेय चोर प्रतिबोध पाकर भगवान से बोला, " हे भगवान् ! चारित्ररूप रत्न दिलाओं ! उसके इस तरह विनय करने पर भगवान

ने उसे दीक्षा दी और रोहिणेय ने अपने कुटुम्ब को प्रतिबोध देकर दीक्षा दिलाई।

कोई २ परतो में लिखा है कि अभयकुमार की ठगाई में रोहिणेय चोर जब नहीं आया तब अभयकुमार ने श्रेणिक राजा से उसे मुक्त कराया और कहा बिना अपराध यह मारने योग्य नहीं हैं। चोर ने विचार किया कि मैं श्री वीरप्रभु के वचनों से जीवित रहा हूँ। ऐसा विचार कर भगवान को जाकर वन्दन किया, भगवान ने उसे धर्म सुनाया, उनसें प्रतिबोध पाकर दीक्षा लेनेका मन हुआ। भगवान् से कहा—कि मेरे दिक्षा तो लेनी हैं परन्तु श्रेणिक राजा से कुछ बात कहना हैं सो कहकर वापिस आकर दीक्षा लूंगा। ऐसा भगवान को कहकर वह श्रेणिक राजा के पास आया और बोला, हे राजन्! रोहिणेय चोर जिसे कहते हैं वह मैं हूँ।

[ગુ૰] અવસર જોઈને અભયકુમારે રાજાને હાથ જોડીને વિનંતી કરી કે "હે મહારાજ! આ ચોરનો ભાવ દીક્ષા લેવાનો છે." રાજાએ કહ્યું: "ઘણું સારું." પછી ચોરે જ્યાં જ્યાં ધન દાટ્યું હતું તે બધું બતાવી દીધું અને જેનું જેનું હતું તેને સોંપી દીધું. રાજાએ પણ ચોરની દીક્ષાનો ઉત્સવ ખૂબ ધામધુમથી કર્યો.

રોહિણેયે ભગવાન મહાવીરસ્વામીને નમસ્કાર કરીને કહ્યું: 'હે ભગવાન આપની વાણી મિથ્યા-વરૂપ અંધકારનો નાશ કરવામાં સૂર્ય સમાન છે, પણ મારા પિતાજીની આજ્ઞા હતી તેથી તે મેં સાંભળી નહિ. છતાં અજાણતાં થોડી ઘણી જે વાણી કાને પડી ગઈ તેનાથી આજે હું જીવતો રહ્યો છું, આપે મને આમાંથી બચાવ્યો છે તો હવે મને નરકમાંથી પણ બચાવો. "ત્યારે ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ ઘણાં મીઠાં વચનોથી ઉત્તર આપ્યો;" હે ભવ્ય જીવ! આ અપાર અને પારાવાર સંસારમાં સગાંસંબંધી સૌ સ્વાર્થને સાધવાવાળાં છે; કોઈ કોઈના કામમાં આવતું નથી. જો તું ધર્મકાર્ય કરીશ તો જ સુખી થઈશ. સાથે સાથે પાંચ મહાવ્રત પાળીશ તો કર્મક્ષય થતાં મોક્ષને પામીશ." ભગવાનનો આવો ઉપદેશ સાંભળીને રોહિણેય ચોરે પ્રતિબોધ પામીને ભગવાનને કહ્યું: "હે ભગવાન્! મને ચારિત્રરૂપી રત્ન અપાવો." એનાં આવાં વિનયી વચનો સાંભળીને તેને દીક્ષા આપી અને રોહિણેય ચોરે પોતાના કુટુંબને પ્રતિબોધ આપીને દીક્ષા લેવરાવી.

કોઇ કોઇ પ્રતોમાં એવું લખ્યું છે કે—જ્યારે અભયકુમારની ઠગાઈમાં રોહિણેય ચોર ન સપડાયો ત્યારે અભયકુમારે શ્રેણિકરાજાને કહીને તેને મુક્ત કરાવ્યો અને કહ્યું કે અપરાધ વિના આને મારવો તે યોગ્ય નથી. ચોરે વિચાર કર્યો કે—હું શ્રી વીરપ્રભુનાં વચનો સાંભળીને જ જીવતો રહ્યો છું તો પછી હું તેમને વંદન કરવા જાઉં. ભગવાને તેને ધર્મોપદેશ કર્યો. તેથી પ્રતિબોધ પામીને તેણે દીક્ષા લેવાનું મન કરી ભગવાનને પ્રાર્થના કરી કે મારે દીક્ષા લેવી છે, પણ તે પહેલાં મારે શ્રેણિકરાજાને થોડી વાત કહેવી છે તે પછી આવીને દીક્ષા લઇશ. એવું ભગવાનને કહીને તે શ્રેણિક રાજા પાસે આવ્યો અને બોલ્યો : 'હે રાજા, રોહિણેય ચોર જેને કહે છે તે હું જ છું'

[हिन्दी] श्री महावीर स्वामीजी के वचनों से मैं अभयकुमार की अक्ल से ठगा नहीं गया। अब मैं श्री महावीर स्वामीजी के पास दीक्षा लूंगा स आपके प्रधान पुरुषो को मेरे साथ भेजो मै सारा द्रव्य बता दूंगा। राजा ने अभयकुमार को भेजा। चोर ने सारा धन बता दिया। राजा ने जिन २ का धन था उन उन को वापिस सौंप दिया। चोरने अपने कुटुम्ब को प्रतिबोध दिया और वह परिवार सहित श्री वर्धमान स्वामीजी के पास गया और वहाँ उसने सपरिवार दीक्षा ली। इसका उत्सव श्रेणिक राजा ने किया। राहिणेय ने दीक्षा के पश्चात् खूब जप और तप किया और समाधि से अनसन करके सुगति में प्राप्त हुआ।

अरे भव्यो! इस तरह भगवान की वाणी है, जिसे सुनने से अनेक भव्य जीवों का निस्तार हो गया हैं। देखो रोहिणेय चोर ने बिना भाव से भगवान का उपदेश सुना तो भी अच्छी गति को प्राप्त हुआ।

कहा भी हैं कि—

मिथ्यामत नासवे को ज्ञान के प्रकास वे को, अपापर भासवे को भानसी बखानी हैं।
छहो द्रव्य जानवे को बंध विधि भानवे को, आपापर ठानवे को परम प्रमानी हैं।
अनुभो बताय वे को जीव के जतायवे को, काहु न सताय वे को भव्य उर आनी हैं।
जहां तहां तारवे को पार के उतारवे को, सुख विस्तारवे को यहै जिन बानी हैं॥१॥

[कवित्त ३१ सो]

इस प्रकार की श्री तीर्थंकर भगवान की वाणी हैं। इसलिए पर्युषण महा पर्व आने पर भगवान की वाणी अवश्य श्रवण करना चाहिये। जिससे इस भव में आत्मा का अल्याण हो जाय।

इति द्वितीय दिवसे द्वितीय-व्याख्यानम्]

[ગુ૦] મહાવીરસ્વામીનાં વચનો મેં સાંભળ્યાં તેથી અભયકુમારની જાળમાં ફસાયો નહીં. હવે હું મહાવીરસ્વામીની પાસે દીક્ષા લેવાનો છું તેથી આપના અધિકારીઓને મારી સાથે મોકલો, હું બધું ધન બતાવી દઈશ. રાજાએ અભયકુમારને મોકલ્યા. ચોરે તેમને બધું ધન બતાવી દીધું. રાજાએ જેનું જેનું ધન હતું તે સૌ સૌને સોંપી દીધું. ચોરે પોતાના કુટુંબને પ્રતિબોધ આપ્યો અને પોતે પરિવાર સહિત મહાવીરસ્વામીની પાસે ગયો અને સપરિવાર દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેનો ઉત્સવ શ્રેણિકરાજાએ ઊજવ્યો. રોહિણેયે દીક્ષા લીધા પછી ખૂબ જપ અને તપ કર્યાં અને સમાધિપૂર્વક અનશન કરીને સારી ગતિને પામ્યો.

હે ભવ્ય જીવો! આવી ભગવાનની વાણી સાંભળીને અનેક જીવોનું કલ્યાણ થઈ ગયું છે. જુઓ, રોહિણેય ચોરે ભાવ વિના પણ ભગવાનનાં વચનો સાંભળ્યાં છતાં પણ તે સારી ગતિને પામ્યો.

કહ્યું છે કે—

मिथ्यामत नासवे को, ज्ञानके प्रकासवे को आपापरे भासवे को भानसी बखानी है।
छहो द्रव्य जानवे को, बंधविधि भानवे को आपापर ठानवे को परम प्रमानी है॥
अनुभो बतायवे को, जीवके जतायवे को काहु न सतायवे को भव्य उर आनी है।
जहां तहां तारवे को, पारके उतारवे को सुखके विस्तारवे को यही जिनवानी है॥

[कवित ३९ सो]

આવી રીતની શ્રી તીર્થંકર ભગવાનની વાણી છે. એટલા માટે પર્યુષણ મહાપર્વ આવે ત્યારે ભગવાનની વાણી અવશ્ય શ્રવણ કરવી જોઇએ; જેથી ભવમાં આત્માનું કલ્યાણ થઈ જાય.

[આ પ્રમાણે બીજા દિવસે બીજું વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થયું.]

—*—

तृतीय व्याख्यान–प्रारम्भ

[हिन्दी] पर्युषण पर्व के अनेक भवों को नष्ट करे ऐसी भावना करनी चाहिये। अहो! यह चतुर्गति रूप विकराल संसार असार है। इस संसार में स्वजन, सम्पत्ति, ऋद्धिवृद्धि; यह सब अनित्य है, देखो! भावना भावते हुए भी छः खण्ड़ का स्वामी भरत चक्रवर्ती सुखी हुआ। जिसका कथानक कहते हैं:–

इस जम्बूद्वीप के दक्षिणार्ध में भरत खण्ड मे अयोध्या नाम की एक नगरी थी। उसमें राजा भरत चक्रवर्ती राज्य करता था। उसके समीप में चौरासी लाख हाथी, चौरासी लाख घोडे, चोरासी लाख रथ, और छियानवे करोड़ पैदल सैनिकों की फौज थी। नवनिधान, चौदह रत्न थे। बत्तीस हजार मुकुट बद्ध राजा उनकी सेवामें थे। छियानवे करोड़ ग्रामो का वह मालिक था। उसके एक लाख बानवे हजार रानियां थी। उनके साथ वह आनन्द विलास किया करता था। इस तरह अनेक ऋद्धियों से सम्पन्न वह राजा राज्य का परिपालन करता था। इसी तरह राज्य चलाते उसे ८३ लाख पूर्व व्यतीत हो गये। एक पूर्व सित्तर लाख करोड़ वर्ष और छप्पन करोड वर्ष मिलानें से होता है। इतने पूर्वतक उसके स्वास्थ्य में जरा सी भी हानि नहीं हुई। सिर दर्द तक नहीं हुआ। एक दिन वह श्री भरत चक्रवर्ती स्नान मज्जन कर वस्त्राभूषणों से सुसज्जित हो अपने आरीसा भवन में गया। आरीसा भवन काच का बना विशाल महल था। इस महल में ५०० धनुष माप तक लम्बा चौड़ा और रत्नों से खचित एक काच था उस दर्पण में राजानें अपनें स्वरूप को देखा। उसे देखकर वह परमानन्द को प्राप्त हुआ। शरीर की शोभा निहारते निहारते उसकी दृष्टि अपनी हाथों की अंगुलियों पर पड़ी। वहां उसनें देखा कि सबसे छोटी कनिष्ठिका अंगुलि में एक मुद्रिका नहीं है, बाकी सब अंगुलियां मुद्रिकाओं से सुसज्जित है। अतः यह कष्ठिनिका अंगुली असुन्दर लग रही है। तब भरतजीनें विचार किया अरे! यह सब शरीर की शोभा आभूषणो पर आश्रित है।

ત્રીજું વ્યાખ્યાન :–

[ગુ૦] પર્યુષણ પર્વ આવે ત્યારે અનેક ભવો નષ્ટ થાય એવી ભાવના ભાવવી જોઈએ. અહો, આ ચતુર્ગતિ રૂપ વિકરાળ સંસાર છે.

આ સંસારમાં સ્વજન, સંપત્તિ, રિદ્ધિ, સિદ્ધિ, આ બધું અનિત્ય છે. જુઓ, ભાવના ભાવતાં ભાવતાં છ ખંડનો સ્વામી ભરત ચક્રવર્તી સુખી થયો. જેનું કથાનક નીચે મુજબ છે :—

આ જંબુદ્વીપના દક્ષિણભાગમાં ભરતખંડમાં અયોધ્યા નામે એક નગરી હતી, તેમાં રાજા ભરત ચક્રવર્તી રાજ્ય કરતા હતા. તેની પાસે ચોરાશી લાખ હાથી, ચોરાશી લાખ ઘોડા, ચોરાશી લાખ રથ, અને છન્નુ કરોડ સૈનિકોની ફોજ હતી. નવનિધાન ચૌદ રત્નો હતાં. બત્રીસ હજાર મુકુટધારી રાજાઓ એની સેવામાં હતાં. છન્નું કરોડ ગામોનો તે માલિક હતો. તેને એક લાખ બાણુ હજાર રાણીઓ હતી. તેની સાથે તે આનંદ-વિલાસ કર્યા કરતો હતો. આવી રીતે અનેક રિદ્ધિ સિદ્ધિવાળો તે રાજા રાજ્યનું પરિપાલન કરતો હતો. આ પ્રમાણે રાજ્ય ચલાવતાં ચલાવતાં ત્રાશી લાખ પૂર્વ વ્યતીત થઇ ગયાં. એક પૂર્વ સિત્તેર લાખ કરોડ વર્ષ અને છપ્પન કરોડ વર્ષ મળીને થાય છે. આટલાં વર્ષોમાં તેના સ્વાસ્થ્યમાં જરા પણ હાનિ થઇ નહીં. માથું પણ દુઃખવા આવ્યું નહીં. એક દિવસ તે જ ભરત ચક્રવર્તી સ્નાનાદિથી પરવારી વસ્ત્રા-ભૂષણોથી સજ્જ થઈ પોતાના અરીસાભવનમાં ગયો. અરીસાભવન કાચનો બનેલો વિશાળ મહેલ હતો. તે મહેલમાં ૫૦૦ ધનુષ્ય માપનો લાંબા-પહોળો અને રત્ને જડેલો એક અરીસો હતો. તે અરીસામાં રાજાએ પોતાનું સ્વરૂપ જોયું અને જોઇને ઘણો આનંદિત થયો. શરીરની શોભા જોતાં જોતાં તેની દૃષ્ટિ પોતાના હાથની આંગળીઓ પર પડી. ત્યાં દૃષ્ટિ પડતાં તેણે જોયું કે નાની ટચલી આંગળીમાં વીંટી નથી. બાકીની બધી આંગળીમાં વીંટી છે. અને તેથી આ ટચલી આંગળી અશોભ લાગે છે. ત્યારે ભરતજીએ વિચાર કર્યો કે અરે, આ આખા શરીરની શોભા આભૂષણોને લીધે જ છે.

[हिन्दी] देखें! सारे आभूषण उतारनें के बाद यह शरीर कैसा दिखता है? ऐसा विचार कर मुकुट, कुण्डल, भुजबन्ध, हार, कड़ा, बेरखा इत्यादि सारे आभूषण उतार दिये। तब फाल्गुन मास में वृक्ष की शोभा दिखाई देती है, वैसी शोभा शरीर की दिखाई दी। जल में भींजी हुई चित्रामण की दीवार की तरह शरीर दिखाई देने लगा। भरतजीनें अपनें शरीरका यह ढंग देखकर विचार किया कि

अहो! इस असार शरीर पर जीवों को कितनी ममता है। इन जीवधारियो को अपना यह शरीर कितना प्यारा लगता है? परन्तु यह शरीर पके हुए पत्ते की तरह चंचल है, चाहे जितना शरीर पर चन्दन लगाया जाय अथवा मृगमद आदि सुगंधित द्रव्य लगाओ पर इसकी दुर्गन्धि मिट नहीं सकती। शरीर रूप खड्डे के भीतर यह जीव भड़भूरा जानवर की तरह पड़ा है। मैंने इसी शरीर के लिये पृथ्वी पर ६० हजार वर्ष तक अनेक राजाओं को पराजित किये। उनसे संग्राम किये परन्तु मेरे तो एक भी काम नहि आवेंगे। बाहुबली जैसे ९९ मेरे छोटे भाइयों को धन्य है, जिन्होंने संसार के जाल से अपने को विमुक्त करके दीक्षा स्वीकार की।

[ગુ૦] જોઉં, આ બધા આભૂષણો ઉતારી નાખવાથી શરીરની શોભા કેવી લાગે છે? એણે વિચાર કરીને મુગટ, કુંડલ, બાજુબંધ, હાર, કડાં, બેરખા વગેરે બધાં આભૂષણો એક પછી એક ઉતારી નાખ્યાં. ત્યારે ફાગણ માસમાં વૃક્ષની શોભા જેવી દેખાય છે તેવી શરીરની શોભા દેખાવા લાગી. ભરતજીએ પોતાના શરીરની આ સ્થિતિ જોઇને વિચાર કર્યો કે અરે, આ અસાર શરીર ઉપર જીવોની કેટલી મમતા છે? જીવધારીઓને પોતાનું શરીર કેટલું વહાલું લાગે છે? પરંતુ આ શરીર પાકેલા પાંદડા જેવું ચંચલ છે. આ શરીર પર ગમે તેટલું ચંદન લગાડવામાં આવે અથવા કસ્તુરી વગેરે સુગંધિત દ્રવ્યો લગાડવામાં આવે છતાં તેની દુર્ગંધ મટતી નથી. શરીરરૂપી પિંજરાની અંદર આ જીવ મરવા પડેલા જનવરની જેમ પડયો છે. મેં આજ શરીર માટે પૃથ્વી ઉપર સાઠ હજાર વર્ષ સુધી અનેક રાજાઓને પરાજિત કર્યા. તેમની સાથે લડાઈઓ કરી, પણ મારા તો કામમાં એમાનો એક પણ ન આવ્યો. બાહુબલી જેવા મારા નવ્વાણું નાના ભાઇઓને ધન્ય છે. જેમણે સંસારની જળમાંથી પોતાને મુક્ત કરીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

[हिन्दी] उन लोगों ने अपनें कर्मों का क्षय किया और अक्षय सुख प्राप्त किया। मैं अभी तक इस मोहजाल में फंसा हुआ हुं। यह राजलक्ष्मी, यह युवावस्था, *ये सब चंचल और अस्थिर हैं। पिता-माता, स्त्री, भाई, बहिन, पुत्र-पुत्री, धन,* हाथी, घोड़े, रथ, पैदल और सेवक आदि सभी भवरूप कूप में पड़े हुए को उगारनें में समर्थ नहीं होंगे। सब अपने अपने स्वार्थ के साधक हैं। अरे! मैं

हीनपुण्य हुं देखो मेरे पिताजी श्री ऋषभदेव स्वामिने संसार के सब जन्तुओं को तार दिया, परन्तु उन्होंने मुझे पापी समझकर मेरा उद्धार नहीं किया। परन्तु ऋषभदेवस्वामी तो रागद्वेष रहित हैं, उनके लिये सब जीवों पर समान भाव है। ये स्वजन-सम्बन्धी वर्ग कोई भी मेरे नहीं हैं, मेरी आत्मा स्फटिक रत्न के समान निर्मल है। दर्शनादि गुण युक्त है, परपुद्गल से भिन्न हैं, आर्त रौद्र ध्यान से द्रोहादि करने से यह आत्मा पाप कर्म युक्त हो कर भवभ्रमण करता है। धर्मध्यान से यह आत्मा पापकर्म रहित होता है। अरे चेतन! तूं किसी का नहीं, तेरा कोई भी नहीं, निष्केवल बन कर तूं अपने गुणों में रमण कर जिससे तेरा आत्मा का कल्याण हो। इस तरह से अनित्य भावना (भाते भाते) भावते भावते शुक्लध्यान के दुसरा चरण पर चेतन की परिणति चढी। दशतः योगों की निश्चलता हो गई। क्षपक श्रेणी पर चढे और तेरहवें गुणस्थान पर चढ़ते ही केवलज्ञान उत्पन्न हुआ। तब तीनों लोकों में रहे हुए सारे पदार्थ सम्पूर्ण रूप से दिखने लगे। अनन्तर श्री भरत ऋषिजीको सौधर्मेन्द्र नें आकर ओघा और मुहपत्ति दी। जिन्हें लेकर उन्होंने दीक्षा स्वीकार की। देवताओ ने दीक्षा एवं केवलज्ञान का उत्सव किया। अनन्तर भरतजी महाराजने ग्राम ग्राम में विहार किया और अनेक भव्य प्राणियों को प्रतिबोध दे कर दीक्षा दी।

[गु०] એ સૌએ પોતાના કર્મોનો ક્ષય કર્યો અને અક્ષય સુખ મેળવ્યું. હું હજી આ મોહજાળમાં ફસાયેલો છું. આ રાજ્યલક્ષ્મી, આ યુવાવસ્થા, બંધ ચંચળ અને અસ્થિર છે. પિતા, માતા, સ્ત્રી, ભાઇ, બહેન, પુત્ર-પુત્રી, ધન, હાથી, ઘોડા, રથ, સૈનિકો અને સેવકો કોઈ ભવરૂપી કુપમાં પડેલા મને ઉગારવા સમર્થ નથી. સૌ પોત-પોતાના સ્વાર્થને સાધવાવાળા છે. અરે, હું હીનપુણ્ય છું. જુઓ, મારા પિતા ઋષભદેવ સ્વામીએ સંસારના બધા જીવોને તાર્યા પણ તેમણે મને પાપી સમજીને મારો ઉદ્ધાર ન કર્યો, પરંતુ ઋષભદેવસ્વામી તો રાગદ્વેષ રહિત છે. તેને તો બધા જીવો ઉપર સમાન ભાવ છે. આ સ્વજન સંબંધીઓ કોઈ મારા નથી, મારો આત્મા સ્ફટિક રત્નની જેવો નિર્મળ છે, દર્શનાદિ ગુણયુક્ત છે, પર-પુદ્ગલથી ભિન્ન છે. આર્તરૌદ્ર-ધ્યાનથી પરદ્રોહ વગેરે કરવાથી આ આત્મા પાપકર્મ યુક્ત થઇને ભવભ્રમણ કરે છે. ધર્મધ્યાનથી આ આત્મા પાપકર્મ રહિત થાય છે. અરે ચેતન! તું કોઇનો નથી. તારું કોઇપણ નથી. નિષ્કલંક બનીને તું તારા ગુણોમા

રમણ કર જેથી તારા આત્માનું કલ્યાણ થાય. આ પ્રમાણેની અનિત્ય ભાવના ભાવતાં ભાવતાં શુકલધ્યાનના બીજા ચરણ ઉપર ચેતનની પરિણતિ ચડી, અને દેશથી યોગની નિશ્ચલતા થઇ ગઇ. ક્ષપકશ્રેણી ઉપર ચડયા અને તેરમા ગુણસ્થાન પર ચઢતાં જે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. ત્યારે ત્રણે લોકમાં રહેલા બધા પદાર્થો સંપૂર્ણ સ્વરૂપે તેમને દેખાવા લાગ્યા. પછી ભરતઋષિને સૌધર્મેન્દ્રે આવીને ઓઘો અને મુહપતિ આપી; જે લઇને તેમણે દીક્ષાનો સ્વીકાર કર્યો. દેવતાઓએ દીક્ષા અને કેવળજ્ઞાનનો ઉત્સવ કર્યો, પછી ભરતજી મહારાજે ગામોગામ વિહાર કર્યો અને અનેક ભવ્ય પ્રાણીઓને પ્રતિબોધ આપીને દીક્ષા ગ્રહણ કરાવી.

[हिन्दी] अनुक्रम से वे अष्टापद पर्वत पर साधुओं के परिवार सहित एक मास तक अनशन कर श्रवण नक्षत्र आते ही मोक्ष को प्राप्त हुए। वे सिद्ध बुद्ध हुए, समस्त कर्मों से रहित हुए, शाश्वत सुख को प्राप्त हुए, जन्म-मरण से रहित हुए। अनन्तर श्री भरतजी महाराज का निर्वाणोत्सव देवताओं नें किया। उन्होंने अनशन के स्थान पर मन्दिर बनाया। तथा भरतजी के साथ साधुओं ने भी अनशन किया था उनका एक स्तूप बनाया।

श्री भरतजी महाराज सत्तर लाख (७७) पूर्व तक तो कुमारपने में रहे, एक हजार वर्ष मंडलिक राजापने में रहें, उन्होनें एक हजार वर्ष तक कम छः लाख पूर्व तक चक्रवर्ती पदवी भोगी। एक लाख पूर्व तक वे केवलज्ञानीपने में रहे, उनकी सारी आयु ८४ चौरासी लाख पूर्व की हुई, जिसे उन्हों ने बिना बाधा के भोगा।

इस का मतलब यह है कि हे भव्यो! भरत चक्रवर्ती की कथा सुनकर जो आत्मा में वैराग्यभाव लावेगा और भावना भावेगा वह अनन्त अविचल सुख को प्राप्त करेगा।

[इति श्री भावना ऊपर श्री भरत चक्रवर्ती का दृष्टान्त समाप्त हुआ]

[ગુ૦] અનુક્રમે તેઓ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર સાધુઓના પરિવાર સાથે એક માસ સુધી અનશન વ્રત કરીને શ્રવણ નક્ષત્ર આવતાં જ મોક્ષ પદને પામ્યા. તેઓ સિદ્ધ-બુદ્ધ થયા, સમસ્ત કર્મોથી રહિત થયા, શાશ્વત સુખને પ્રાપ્ત થયા અને જન્મ-મરણથી રહિત થયા. ત્યાર પછી ભરતજી

મહારાજનો નિર્વાણોત્સવ દેવતાઓએ કર્યો. તેમના અનશનના સ્થાન ઉપર મંદિર બનાવ્યું તથા ભરતજીની સાથે સાધુઓએ પણ જેમણે અનશન કર્યું હતું તેમનો એક સ્તુપ બનાવ્યો.

શ્રી ભરતજી મહારાજ સત્યોતેર લાખ પૂર્વ સુધી કુમાર તરીકે રહ્યા, એક હજાર વર્ષ સુધી મંડલિક રાજા તરીકે રહ્યા અને છ લાખ પૂર્વમાં એક હજાર વર્ષ ઓછાં રહ્યાં ત્યાં સુધી ચક્રવર્તી પદ ભોગવ્યું, એક લાખ પૂર્વ સુધી તે કેવળજ્ઞાનીપણામાં રહ્યા. તેમનું આયુષ્ય ૮૪ લાખ પૂર્વનું થયું જે તેમણે કશી પણ મુશ્કેલી વિના ભોગવ્યું.

આનો અર્થ એવો છે કે હે ભવ્યો! શ્રી ભરત ચક્રવર્તીની કથા સાંભળીને જે આત્મામાં વૈરાગ્યભાવ લાવશે અને ભાવના ભાવશે તે અનંત અવિચલ સુખને પ્રાપ્ત કરશે.

[ઇતિ શ્રી ભાવના ઉપરનું ભરત ચક્રવર્તીનું દૃષ્ટાંત સમાપ્ત]

[सं०] पुनरत्र पर्वणि यत्कर्तव्यं तदाह–तपोविधानादि–यथाशक्ति तपसि यत्नो विधेयः। चतुर्थष्ठाष्टमादितपः कार्यमित्यर्थः। तत्र यदि कश्चित् स्नेहवशात् तन्निषेधे करोति तथापि तल्लोपबुद्धिर्न धार्या, श्री भरतपुत्रसूर्ययशोनृपवत् तत्कथा चेयम् :—

[हिन्दी] फिर इस पर्युषण पर्व के आने पर जो कर्तव्य है वह कहते है:- श्रावक मन में भावना भावे कि वर्ष के ३६० दिन होते है, उसमें मैंने पोसह प्रतिक्रमण आदि नहीं किये, भगवान की वाणी नहीं सुनी, शीलव्रत का पालन नहीं किया, यथाशक्ति छट्ठ अट्ठम आदि तप करनें का उद्यम नहीं किया। अगर कोई स्नेहपूर्वक इन तपों में रुकने को कहता भी है तो भी उसे लोप करने की बुद्धि न करें। जैसे श्री भरतजी के पुत्र सूर्ययश राजा नें प्राणों से भी प्यारी उर्वशी ने तप करनेका मना किया तो भी तप अनुष्ठान नहीं छोड़ा। उसी तरह श्रावको का भी चाहिये कि वे तप आदि का त्याग न करें।

[गु०] હવે આ પર્યૂષણ પર્વ આવે ત્યારે સૌનું શું કર્તવ્ય છે તે કહું છું :—શ્રાવક મનમાં ભાવના ભાવે કે વર્ષના ૩૬૦ દિવસો હોય છે. એમાં મેં પોસહ, પ્રતિક્રમણ વગેરે નથી કર્યાં, ભગવાનની વાણી નથી

સાંભળી, શીલવ્રતનું પાલન નથી કર્યું, યથાશક્તિ છઠ્ઠ અઠ્ઠમ વગેરે તપ કરવાનો ઉદ્યમ નથી કર્યો. અગર કોઈ સ્નેહપૂર્વક આ તપ નહીં કરવાનું કહે તો પણ તેમાંથી હઠવાની બુદ્ધિ ન કરવી જોઇએ. જેમ શ્રી ભરતજીના પુત્ર સૂર્યયશા રાજાને પોતાના પ્રાણથી પણ પ્યારી ઉર્વશીએ તપ કરવાની ના પાડી હતી છતાં પણ તેમણે તપ-અનુષ્ઠાન ન છોડ્યાં તેમ શ્રાવકોએ પણ તપ વગેરેનો ત્યાગ ન કરવો જોઇએ.

श्री भरत पुत्र सूर्ययशा की कथा —

अयोध्यायां नगर्यां सूर्ययशा नृप आसीत्, स च त्रिखंडभूमिस्वामी नीतिवित् अखण्डशासनो दुष्टान् वैरिणः स्ववशे नीतवानिन्द्रेणोपढौकितं मुकुटं शिरसि धृतवान्, तस्य मुकुटस्यैव माहात्म्याच्च स नृपः सुरसेनयोऽप्यभूत्तस्य राज्ञो राधावेधपणात् प्राप्ता कनकविद्याधरपुत्री ' जयश्री ' पट्टराज्ञी बभूव, अन्यान्यपि तस्य बहूनि कलत्राणि आसन् ।

[हिन्दी] जम्बूद्वीप के दक्षिणार्ध भारत में बारह योजन लम्बी और नौ योजन चोडी अयोध्या नाम की नगरी थी । उसमें श्री भरत चक्रवर्ती का गद्दीधारी सूर्ययश राजा राज्य करता था। इस राजा को स्वयं इन्द्र ने ही उत्सव करके सिंहासन पर बिठाया था । इन्द्र नें अत्यन्त सुन्दर देव संम्बधी मुकुट इसे दिया । जिसे मस्तक पर धारण किया और उसी मुकुट के तेज प्रताप से सूर्य जैसा तेजस्वी दिखाई देने लगा । अतः उस राजा का नाम " सूर्ययशा " पड़ा । यह राजा तीन खंड का स्वामी, सब प्रकार की नीति जानने वाला, अखंड शासन का प्रवर्तक था । राजा का राज्य निष्कंटक था । उसनें अपने सभी वैरियों को वश में कर लिया था । इन्द्रदत्त मुकुट के प्रभाव से यह राजा देवताओं में पूज्य हुआ । इस राजानें राधा वेध को करके कनक विद्याधर की पुत्री " जयश्री " से विवाह किया । यही इस राजा की पटराणी थी । यों तो इस राजा के अन्य भी बहुत स्त्रियां थी वह उनके साथ गृहस्थजनोचित भोगो को भोगता था ।

શ્રી ભરતપુત્ર સૂર્યયશાની કથા

જંબુદ્વીપના દક્ષિણ ભાગમાં ભરતખંડમાં બાર યોજન લાંબી અને નવ યોજન પહોળી અયોધ્યા નામની એક નગરી હતી. તેમાં ભરત

ચક્રવર્તીની ગાદી પર સૂર્યયશા રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાને સ્વયં ઇન્દ્રે જ ઉત્સવ કરીને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો હતો. ઇન્દ્રે તેને દેવોને યોગ્ય અત્યંત સુંદર મુગટ પણ આપ્યો હતો. જેને તેણે મસ્તક ઉપર ધારણ કર્યો અને તે મુગટના તેજના પ્રતાપથી તે સૂર્ય જેવો તેજસ્વી દેખાવા લાગ્યો. તેથી તે રાજાનું નામ 'સૂર્યયશા' પડ્યું. આ રાજા ત્રણ ખંડનો સ્વામી, બધા પ્રકારની નીતિને જાણવાવાળો અને અખંડ શાસનનો પ્રવર્તક હતો. રાજાનું રાજ્ય નિષ્કંટક હતું. તેણે તેના બધા દુશ્મનોને વશ કરી લીધા હતા. ઇન્દ્રે આપેલા મુગટના પ્રભાવથી આ રાજા દેવોમાં પણ પૂજ્ય થયો. આ રાજાએ 'રાધાવેધ' કરીને કનક વિદ્યાધરની પુત્રી જયશ્રી સાથે વિવાહ કર્યો હતો. તે જ રાજાની પટરાણી હતી. આમ તો રાજાને બીજી ઘણીયે રાણીઓ હતી અને તે તેમની સાથે ગૃહસ્થને ઉચિત ભોગો ભોગવતો હતો.

[सं०] स राजा चतुःपर्वी विशेषेणाष्टमीं चतुर्दशीं च प्रत्याख्यान-पोषधादि-तपसा आराधयति स्म। जीविताद्रचत्पर्वादरोऽस्य चेतसि अतिवल्लभोऽस्ति तेनासौ जीवितादपि पर्वाणि रक्षति। अथैकदा सौधर्मेन्द्रः सुधर्मासभामाश्रितो ज्ञानात्तन्निश्चयं ज्ञात्वा चमत्कृतिं प्राप।

[हिन्दी] वह राजा इतने पर भी चार पर्व विशेष करके आठम, चौदश, पच्चक्खाण, पौषध आदि को प्राणों से भी प्रिय समझकर आदर से करता था। आपत्ति (कष्ट) समय में उस में चूक नहीं करता था। उसके चित्त में यह धारणा दृढ थी। कि मुझे तपस्यादि धर्म करने हैं। एकबार देवलोक के स्वामी 'सौधर्मेन्द्र' अपनी सुधर्मासभा में शक्र सिंहासन पर बैठा था। वह अवधिज्ञान से "पांचसौ छब्बीस योजन और छ कला प्रमाणवाले" भरतक्षेत्र को देख रहा हैं उसें अयोध्या नगरी में 'सूर्ययश' राजा को धर्म क्रिया करने में दक्ष देखकर अत्यंत आश्चर्य हुआ। उसने आश्चर्यचकित हो अपने शिर को हिलाया।

[ગુ૦] આટલું હોવા છતાં તે રાજા ચાર પર્વ ખાસ કરીને આઠમ, ચૌદશ, પચ્ચક્ખાણ, પૌષધ વગેરેને પ્રાણથી પણ પ્રિય સમજીને

આદરથી પાળતો હતો. મુશ્કેલીના વખતમાં પણ તેમાં ભૂલ આવવા દેતો નહોતો તેના મનમાં દૃઢ ધારણા હતી કે મારે તપ વગેરે ધર્મધ્યાન કરવા છે.

એકવાર દેવલોકના સ્વામી "સૌધર્મેન્દ્ર" પોતાની સુધર્મા સભામાં શક્ર સિંહસન ઉપર બેઠા હતા. તે અવધિજ્ઞાનથી 'પાંચસો છવ્વીસ યોજના અને ૬ કલા પ્રમાણવાળાં' ભરતક્ષેત્રને જોઈ રહ્યા છે. ત્યાં તેમને અયોધ્યા નગરીમાં 'સૂર્યયશા' રાજાને ધર્મક્રિયા કરવામાં દક્ષ જોઇને અત્યંત આશ્ચર્ય થયું અને એ આશ્ચર્યથી ચકિત થઇને તેણે પોતાનું માથું હલાવ્યું.

[सं०] तदोर्वशी देवी विश्ववशीकरणसामर्थ्यं बिभ्राणा अकस्मात्सुरेन्द्रशिरः-कम्पं दृष्ट्वा प्रोवाच, "स्वामिन् ! साम्प्रतं शिरःकम्पनकारणं तु न किमपि दृश्यते ततः किं निमित्तं तुष्टेन नाथेन शिरःकम्पः कृतस्तदा सुरेन्द्र उवाच "मयाधुना ज्ञानदृष्ट्या भरतक्षेत्रे ऋषभस्वामिनः पौत्रो भरतचक्रिणः पुत्रोऽयोध्याधिपः सूर्ययशा नाम राजा सात्त्विकानां शिरोमणिर्दृष्टः ।

[हिन्दी] तब उर्वशी देवी जो पूरे संसार को वशीकरण करने में समर्थ थी अकस्मात् राजा को आश्चर्य से शिर कम्पित करते देखकर बोली, "हे स्वामी ! अभी २ कोई ऐसा गीत या नाटक आदि तो हुआ नहीं फिर आपने यह प्रसन्नतावस्था में शिर कम्प क्यों किया? तब सुरेन्द्र ने कहा. "अभी मैंने ज्ञानदृष्टि से भरतक्षेत्र में श्री ऋषभस्वामी के पौत्र और भरत चक्रवर्ती के पुत्र अयोध्या के स्वामी सूर्ययश नाम के राजा को सात्त्विक राजाओं के शीर्ष स्थान पर देखा हैं ।

[ગુ૦] ત્યારે ઉર્વશીદેવી જે સમસ્ત સંસારનું વશીકરણ કરવામાં સમર્થ હતી તે અકસ્માત્ ઇન્દ્રને આશ્ચર્યથી માથું હલાવતો જોઇને બોલી "હે સ્વામી ! હમણાં હમણાં એવું કોઈ ગીત કે નાટક થયું નથી. છતાં પ્રસન્ન થઇને આપે માથું કેમ હલાવ્યું ? ત્યારે સુરેન્દ્રે કહ્યું : 'હમણાં મેં જ્ઞાનદૃષ્ટિથી ભરતક્ષેત્રમાં શ્રીઋષભસ્વામીના પૌત્ર અને ભરત ચક્રવર્તીના પુત્ર અયોધ્યાના સ્વામી સૂર્યયશા નામના રાજાને બધા સાત્વિક રાજાઓના અગ્રણી તરીકે જોયા.

[सं०] स चाष्टमी–चतुर्दशी-पर्वणोस्तपसः कृतबहुयत्नः सुरैरपि चालयितुं न शक्यते । यदि सूर्यः पूर्वदिशमतिक्रम्य पश्चिमायामभ्युदेति तथा मेरुर्वातैः कम्पते, समुद्रो वा मर्यादां त्यजेत्, कल्पवृक्षो वा निष्फलो भवेत्, तथाप्येष कण्ठगतैः प्राणैरपि जिनाज्ञावत् स्वकृतं निश्चयं न मुञ्चति ।

[हिन्दी] वह राजा आठम, चौदश, उपवासादि तप यत्नपूर्वक करता है, पोषध, प्रतिक्रमण करता है, ग्राम में ढोल बजा कर उसकी उद्घोषणा करता है धार्मिक लोगो को सूचित करता हैं कि आज पर्वी हैं अतः सभी पोषध प्रतिक्रमण आदि तप करो। इस तरह वह तपस्यापूर्वक पर्वाराधन करता हैं । यदि सूर्य पूर्व दिशा को छोड़कर पश्चिम दिशा में उगे और मेरू पर्वत हवा से हिलने लगे, समुद्र मर्यादा छोड़ दे कल्पवृक्ष निष्फल हो जाय तो भी तथा इसके स्वयं के प्राण कण्ठ में आ जाय तो भी यह जिनाज्ञा की तरह अपने निश्चय को नहीं छोडेगा । इस तरह का दृढ निश्चयी मनुष्य जन्म में होना भारी आश्चर्य हैं यह देखकर ही वाह वाही से मेरा शिर हिला हैं ।

[ગુ૦] "તે રાજા આઠમ અને, ચૌદશે ઉપવાસ વગેરે તપ પ્રયત્ન પૂર્વક કરે છે, પૌષધ–પ્રતિક્રમણ કરે છે, ગામમાં ઢોલ વગડાવીને તેની ઉદ્‌ઘોષણા કરે છે, અને ધાર્મિક લોકોને સૂચવે છે કે–આજ પર્વ છે માટે પોષધ-પ્રતિક્રમણ વગેરે તપ કરો. આ રીતે તપસ્યા સાથે પર્વનું આરાધન કરે છે. જો કદી સૂર્ય પૂર્વ દિશાને છોડીને પશ્ચિમ દિશામાં ઉગે અને મેરૂ પર્વત હવાથી ડોલાયમાન થાય, સમુદ્ર મર્યાદા છોડી દે, કલ્પ-વૃક્ષ ફળ દેતું બંધ થઈ જાય, તેના પોતાના પ્રાણ સંકટમાં આવી જાય, છતાં પણ તે જિનાજ્ઞા જેવા પોતાના નિશ્ચયને છોડશે નહીં. આના જેવો દૃઢનિશ્ચયી મનુષ્ય મનુષ્યલોકમાં હોવો એ હું આશ્ચર્યની વાત છે. આ જોઇને તેનું અભિનંદન કરતાં મારું માથું હલી ઉઠયું છે."

[सं०] अथोर्वशीन्द्रवचः श्रुत्वा किञ्चिन्मसि विचार्य प्रत्युत्तरमुवाच हे स्वामिन् ! युक्तायुक्तज्ञस्त्वं मनुष्येषु निश्चयं किं श्लाघसे ? यः सप्तधातुनिष्पन्नशरीरोऽन्नजीवकः स देवैरप्यचाल्य इति कः श्रद्धधाति ? मद्गानासत्स्वरेण केषां विवेकप्रमुखा गुणा न विलयं यान्ति ? तत्र गत्वा तमप्यहं सद्यो व्रताद् भ्रंशयिष्ये ।

[हिन्दी] इन्द्र के ऐसे वचनों को सुन कर मन में कुछ विचार कर उर्वशीनें उत्तर दिया, 'हे स्वामी ! योग्य-अयोग्य-ज्ञानयुक्त आपको मनुष्यो में निश्चय की क्या प्रशंसा करना योग्य है ? मानवों का सप्त धातु निर्मित शरीर अन्न पर निर्भर है, अतः यह इतना दृढ निश्चयी नहीं हो सकता। मेरे गीतों के रस से देवता आदि प्रमुख लोग भी अपनी सुधबुध खो बैठते हैं. वे विचलित हो जाते है, उनके गुण नष्ट हो जाते हैं। फिर इसकी क्या गिनती ? अतः मैं वहां जाकर शीघ्र ही उस का व्रत भंग करूंगी।

[गु०] ઇન્દ્રના આવાં વચનો સાંભળીને મનમાં કાંઇક વિચાર કરીને ઉર્વશીએ જવાબ આપ્યો : 'હે સ્વામી, યોગ્ય-અયોગ્યના જ્ઞાનયુક્ત આપને મનુષ્યના નિશ્ચયની પ્રશંસા કરવી શું યોગ્ય છે ? માણસોનું સપ્તધાતુ નિર્મિત શરીર અન્ન ઉપર નભે છે, તેથી તે આટલો દૃઢનિશ્ચયી બની શકે નહીં. મારાં ગીતો સાંભળતાં દેવતા વગેરે મુખ્ય મુખ્ય લોકો પણ પોતાની સૂધબૂધ ખોઈ બેસે છે, તેઓ વિચલિત થઈ જાય છે, તેમના ગુણો નષ્ટ થઈ જાય છે. તો પછી આની તો શું ગણતરી ? માટે હું ત્યાં જઈને શીઘ્ર તેનો વ્રતભંગ કરાવીશ. "

[सं०] इति प्रतिज्ञां विधाय रम्भया सहिता उर्वशी हस्तेन वीणां दधाना स्वर्गादुभूमिमवतरति स्म । अयोध्यानिकटोद्याने च श्रीऋषभस्वामिनश्चैत्ये मोहोत्पादकमत्यद्भुतं रूपं कृत्वा गायतिस्म । तद्गानमोहिताः पक्षिमृगसर्पाद्या अपि आलेख्यलिखिता इव पाषाणघटिता इव वा निश्चलनेत्रास्तस्थुः ॥

[हिन्दी] ऐसी प्रतिज्ञा करके उर्वशी देवी रम्भा नाम की अप्सरा के साथ हाथ में वीणा ले कर स्वर्ग से भूमि पर आई ! अयोध्या के निकट बगीचे में श्री ऋषभदेव स्वामी के मन्दिर में मोह को उत्पन्न करनेवाले अत्यन्त मनोहरी रूप धारण कर मधुर स्वर से गीत गाने लगी। उस के गीत राग से मोहित पक्षी, हिरण, सर्प आदि जन्तु भी चित्र लिखित से रह गये। अथवा पत्थर की मूर्तियों की तरह अपलक नेत्रवाले हो गये। वे सब दत्त चित्त हो कर गीत सुननें में मस्त हो गये।

[गु०] આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને ઉર્વશીદેવી રંભા નામની અપ્સરાની સાથે હાથમાં વીણા લઇને સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી પર આવી, અને અયોધ્યાની

પાસેના બગીચામાં શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીના મંદિરમાં મોહ ઉત્પન્ન કરવાવાળું અત્યંત મનોહારી રૂપ ધારણ કરીને મધુર સ્વરથી ગાવા લાગી. તેના ગીતરાગથી મોહિત થયેલાં પશુ, પક્ષી, હરણ, સર્પ વગેરે જીવ-જંતુઓ પણ ચિત્રમાં ચીતર્યાં હોય તેવાં સ્થિર થઈ ગયાં. અને પત્થરની મૂર્તિની જેમ જરા પણ હાલ્યા વગર અપલક નેત્રવાળાં થઈ ધ્યાનપૂર્વક તેનું ગીત સાંભળવામાં મસ્ત થઇ ગયાં.

[सं०] इतश्च श्री सूर्ययशा अश्वं वाहयित्वा पश्चाद्वलमानः पथि तयोरतिमधुर-गानध्वनीन् शुश्राव । तदा वाजिगजपत्तयः पदमपि यानेऽसमर्था अभूवन्, एतत्स्वरूपं दृष्ट्वा नृपोऽमात्यं प्रति सादरमुवाच, " भो मन्त्रिन्! संसारे नादसमः सुखदः कोऽपि न दृश्यते, यद्वशात्पशवोऽप्यमी ईदृग्मोहिताः सन्ति । नादेन देव-दानव-नृप-कामि-न्यादयः सर्वेऽपि प्रायो वशीभवन्ति । ततो वयमपि ऋषभस्वामिनं नमस्कर्तुं तत्र चैत्ये यामस्तत्र गता एतद्गेयस्वादमपि लप्स्यामहे ।

[हिन्दी] इधर से श्री सूर्ययशा राजा भी घोडे के खिलाकर वापस लौट रहा था तो रास्ते में उसनें भी कानों को मीठी लगनेवाली व हृदय में आनन्द उल्लास उत्पन्न करनेवाली गीत की ध्वनि सुनी । इस गान की ध्वनि सुनकर उस समय राजा के घोडे, हाथी और मनुष्य सब एक पांव भी आगे चलने में समर्थ नहीं हुए। ऐसा देखकर राजानें आदरपूर्वक अपने प्रधान से कहा—" इस संसार में गीत के समान सुख देनेवाली कोई वस्तु नहीं दिखाई देती, जिसके वश पशु भी इस तरह से मोहित हो जाते हैं । गीत से देवता, दानव, राजा व औरतें तक भी प्रायः वश में हो जाती हैं । अब अपन भी श्री ऋषभदेवस्वामी के चैत्य का वन्दन कर इस गीत के रस का स्वाद भी लें ।

[गु०] આ બાજુ સુર્યયશા રાજા પણ ઘોડા ખેલવીને પાછા ફરતા હતા. તેમણે પણ રસ્તામાં કાનને મીઠી લાગતી અને હૃદયમાં ઉલ્લાસ ઉત્પન્ન કરવાવાળી આ. ગીતધ્વની સાંભળી. આ ગીતનો ધ્વનિ સાંભળીને રાજાના ઘોડા, હાથી અને સાથેના માણસો પણ એક પગે થઈ ગયા અને આગળ ડગલું ભરવામાં અસમર્થ થઈ ગયા. આવું જોઈને રાજાએ આદરપૂર્વક પોતાના પ્રધાનને કહ્યું : 'આ સંસારમાં ગીતના જેવી સુખ આપવાવાળી

બીજી કોઈ વસ્તુ નથી લાગતી કે જેને વશ થઈને પશુઓ પણ આ પ્રમાણે મોહિત થઈ જાય છે. ગીતથી દેવતા, દાનવ રાજા અને સ્ત્રીઓ પણ મોટે ભાગે વશ થઈ જાય છે. આપણે ઋષભદેવ સ્વામીના ચૈત્યનું વંદન કરીને ગીતના રસનો આસ્વાદ લઈએ.'

[सं०] इत्थमामन्त्र्य तद्गानमोहितो भूपालो मंत्रिणा सह जिनचैत्यांतर्जगाम। तत्र हस्तयोर्वीणां बिभ्रत्यौ गीतध्वनिं कुर्वन्त्यौ कामनार्येव दिव्यसौन्दर्ये कुमारिके विलोक्य स्नेहचक्षुर्निर्मुक्तैः कामबाणैर्हृदि विद्धो नृपश्चिन्तयामास। एतयोरिदमत्यद्भुतं-रूपं कस्य पुण्यवतो भोगाय भविष्यति? ततो राजा मुहुर्मुहुस्तयोश्चक्षुषी क्षिपन् श्रीयुगा-दीशितुः पादौ प्रणम्य चैत्यान्निः सृत्य बहिः प्रदेशे उपविष्टस्तयोः कुलादिकं ज्ञातुं मंत्रिणे आदिष्टवान्। मंत्र्यपि नृपादेशात्तयोः समीपं गत्वा सुधामधुरया वाचा संभाष्य इत्थमालपत्। हे कन्यके! युवां के? युवयोः पतिः कः? किमर्थमिहागमनं चैत्ये? तत्सर्वं वदत। अथ मन्त्रिवचः श्रुत्वा तयोरेका उवाच आवां मणिचूडविद्याधरराजस्य पुत्र्यौ, आबाल्यात् कलास्वेवादरवत्यौ अभूतां, क्रमेण यौवनं प्राप्ते वीक्ष्यास्मत्पिता वर-चिन्तां कर्तुं लग्नः। आवां स्वसदृशं पतिमलभमाने स्थाने २ अर्हच्चैत्यानां नमस्याभि-र्निजं जन्म सफलं कुर्वहे।

[हिन्दी] ऐसी मन्त्रणा करके उसके गान से मोहित राजा, मन्त्री के साथ जिनचैत्य के भीतर गया। वहां सुन्दरता में कामदेव की पत्नियों के समान दिव्य सौन्दर्य वाली, हाथ में वीणा लेकर सरस रागयुक्त गाती हुइ ऐसी दो कुमारी कन्याओं को देखा। उन्हें देखते ही उनके स्नेहयुक्त फेंके गये काम बाणों से विद्ध हृदय-वाला राजा विचार करने लगा। इनका यह अत्यन्त अद्भुत और सुन्दररूप किस पुण्यवान् प्राणी के भोग योग्य है? अब राजा बारम्बार अपनी आंखो से उनके रूपको देखता हुआ भगवान के चरणों की वन्दना करके चैत्य से बाहर आया। वहां एक स्थान पर बैठकर इन कुमारिका के कुल आदि को जानने के लिये मंत्री को आज्ञा दी।

प्रधान भी राजा की आज्ञा से उनके पास गया। वहां उसने उनसे मधुर-वाणी से इस प्रकार प्रश्न किये। हे कन्याओं! तुम कौन हो? तुम्हारे पति कौन है? किस लिये तुम यहां चैत्य में आई हो। यह सब मुझे बताओ। इसके बाद मंत्री के वचन सुनकर उन दोनो में से एकने कहा। हम मणिचूड़ विद्याधरराज की

पुत्रियां हैं, बचपन से ही संगीत एवं कला में आदरवाली हैं, क्रम से हम जवानी को प्राप्त हो गई, यह देखकर हमारे पिताने हमारे योग्य वर की खोज की, किन्तु वे असफल रहे। हम भी अपने योग्य पति के अभाव में स्थान स्थान पर अर्हत् चैत्यों में जाकर भगवान् को वन्दन कर अपना जन्म सफल कर रही हैं।

[ગુ૦] આવી મંત્રણા કરીને ઉર્વશીના ગાનથી મોહિત થયેલો રાજા પોતાના મંત્રી સાથે મંદિરમાં ગયો. ત્યાં જઈને સુંદરતામાં કામદેવની પત્નીઓ જે સૌંદર્યવાળી અને હાથમાં વીણા લઈને સરસ રાગથી ગાતી બે કુંવારી કન્યાઓને રાજાએ જોઈને. તેને જોઈને જ તેમણે ફેંકેલા સ્નેહયુક્ત કામબાણોથી વીંધાયેલા હૃદયવાળો રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો. આ કન્યાઓનું અત્યંત અદ્‌ભુત અને સુંદર રૂપ કયા પુણ્યશાળી પ્રાણીના ભાગ્યમાં ભોગવવાનું લખ્યું હશે? હવે રાજા વારંવાર પોતાની આંખોથી તેમના રૂપને નિરખતો ભગવાનના ચરણોમાં વંદન કરીને મંદિરની બહાર આવ્યો ત્યાં એક સ્થાન ઉપર બેસીને આ કન્યાઓના કુળ વગેરે જાણી લાવવાની મંત્રીને આજ્ઞા દીધી

પ્રધાન પણ રાજાની આજ્ઞા મળતા તેમની પાસે ગયો ત્યાં જઈને તેણે મધુર વાણીથી આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યા: ' હે કન્યાઓ, તમે કોણ છો? તમારા પતિ કોણ છે? શા માટે તમે અહીં મંદિરમાં આવ્યા છો? આ બધું મને કહો ' પછી મંત્રીનાં વચનો સાંભળીને બેમાંથી એક જણીએ કહ્યું: ' અમે મણિચૂડ વિદ્યાધરરાજાની પુત્રીઓ છીએ. નાનપણથી જ સંગીત વગેરે કલાઓમાં અમને આદર છે. ક્રમે કરીને અમે યુવાન થયાં એટલે અમારા પિતાએ અમારે યોગ્ય વરની શોધ કરી પણ તેમાં તેઓ નિષ્ફળ ગયા. આથી અમે અમારે યોગ્ય પતિ ન મળવાથી ઠેકાણે ઠેકાણે અર્હત્ ભગવાનનાં મંદિરોમા જઈને ભગવાનનું સ્તવન કરીને અમારો જન્મ સાર્થક કરીએ છીએ.

[સં૦] पुनर्मानवो भवः कव । इयमयोध्यापि तीर्थभूतास्ति । अतोऽत्र भरतकारिते चैत्ये आदिजिनं नमस्कर्तुमावयोरागमनमभूत् । एवं कथयन्त्योस्तयोर्मन्त्री उवाच, अमुना सूर्ययशानृपेण सह युवयोः संगमः श्रेष्ठो, यतोऽसौ ऋषभस्वामिनः पौत्रो, भरतचक्रिणः पुत्रः सर्व-कला-संपूर्णः सौम्यः सद्गुणवान् बलवांश्चास्ति । तस्माच्चिन्तितं ऋषभस्वामी

युवयोस्तुष्टो यत अकस्मात्सूर्ययशाः वरः प्राप्तः । मंत्रिणि एवं वदति सति ते तमूचतुः, आवां हि स्वाधीनं पतिमेवाश्रयावहे ततोऽमात्यो नृपाज्ञया ते इत्यवोचत्. युवयोर्वाच-मन्यथा कुर्वन्नृपतिर्मया निषिध्यः । मंत्रिणा एवतुक्ते सति तदैव श्री-युगादीश-समक्षं तेषां पाणिग्रहणोत्सवः संजातः ।

[हिन्दी] फिर मानव जन्म बारम्बार मिलना कठिन है । यह अयोध्यानगरी भी तीर्थस्वरूप है । यहां ही भरत चक्रवर्ती द्वारा बनवाये गये इस चैत्य में आदि-जिनेश्वर को वन्दन करने हेतु हमारा आगमन हुआ है । इस तरह जब उन्होंने मंत्री से अपना हाल कह सुनाया तब मंत्रीने कहा, आप इस सूर्ययशा राजा के साथ विवाह कर लें तो श्रेष्ठ होगा, क्योंकि यह राजा ऋषभदेव स्वामी का पोता और भरत चक्र-वर्ती का पुत्र है, इतना ही नहीं यह तो सभी प्रकारकी कलाओं को जाननेवाला है और उनमें पारंगत है, यह सुन्दर है, और सद्गुणों से युक्त तथा बलवान भी है ।

अब मेरा तो यह निश्चय है कि आप दोनों पर श्री ऋषभदेव स्वामी प्रसन्न हैं, अतः अकस्मात् आपको सूर्ययशा जैसा राजा वर रूप से प्राप्त हुआ है । मंत्री के ऐसा कहनें पर उन्होंनें कहा—कि हम तो ऐसा पति चाहती हैं जो हमारे कथना-नुसार चले, हमारे आधीन रहे । मंत्रीनें कन्याओं के विचार राजा से कहे, और राजानें भी कहा कि जिस तरह ये कन्याएं कहेंगी वैसा ही करूंगा । जब दोनों ओर से परस्पर बातें हो गई तो वहां ही श्री जिनेश्वर आदिनाथ के सम्मुख ही उनका विवाह हो गया ।

[ગુ૦] માનવજન્મ વારંવાર મળવો કઠણ છે આ અયોધ્યા નગરી પણ તીર્થ જેવી છે. તેથી અહીં શ્રી ભરત ચક્રવર્તીએ બનાવેલા આ ચૈત્યમાં આદિ જિનેશ્વરનુ વંદન કરવા માટે અમારું આગમન થયું છે.

આવી રીતે જ્યારે તેમણે મંત્રીને પોતાની હકીકત કહી ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું : ' આપ આ સુર્યયશા રાજાની સાથે વિવાહ કરી લ્યો તો ઘણું સારું થશે; કારણ કે આ રાજા ઋષભદેવ સ્વામીનો પૌત્ર ભરત ચક્રવર્તીનો પુત્ર છે. એટલું જ નહિ પણ એ બધી કલાઓમાં પ્રવીણ છે અને તેનો પૂરો જાણકાર છે. તે સુંદર છે અને સદ્ગુણોથી યુકત તથા બળવાન પણ છે. મને તો લાગે છે કે તમારા બન્ને પર ઋષભદેવ સ્વામી

પ્રસન્ન છે એટલે અનાયાસે જ તમને સૂર્યયશા જેવો રાજા વરના રૂપમાં પ્રાપ્ત થયેલ છે.''

મંત્રીનું આવું કહેવું સાંભળીને તેમણે કહ્યું : 'અમે તો એવો પતિ ઇચ્છીએ છીએ કે જે અમે કહીએ તેમ કરે અને અમારે આધીન રહે.'

મંત્રીએ કન્યાઓનો વિચાર રાજાને કહ્યો ત્યારે રાજાએ કબૂલ કર્યું કે જે પ્રમાણે કન્યાઓ કહેશે તેમ હું કરીશ. જ્યારે બન્ને બાજુએથી પરસ્પર વાતો થઈ ગઈ ત્યારે ત્યાંજ શ્રી જિનેશ્વર આદિનાથની સામે જ તેમનો વિવાહ થઈ ગયો.

[सं०] ततस्तयोः प्रीतिरसाकृष्टो भूपतिः संसारे तद्भोगमेव सारं मन्ययानोऽहर्निशं ताभ्यां सह विविधान् भोगान् भुञ्जानो विस्मृतान्यकृत्यः सुखेन कालं निनाय। एकदा संध्यासमये ताभ्यां पत्नीभ्यां युतः सूर्ययशानृपो गवाक्षे ययौ। तदा " भो लोकाः! श्वोऽष्टमीपर्व भावि ततस्तदाराधने सादरैर्भाव्यमिति पटहोद्घोषणां ताभ्यां कपटस्त्रीभ्यां श्रुत्वा ततोऽवसरं विज्ञाय रम्भाजानतीव नृपतिं प्रति सादरा सती मम्भावादनकारणमपृच्छत्।

नृपतिरुवाच, हे रम्भे! शृणु; अस्माकं तातेनोक्तं चतुर्दश्यष्टमीरूपं पर्वास्ति यथामावास्या पौर्णमासी, अष्टाह्निकाद्वयं, चातुर्मासीत्रयं, पर्युषणाख्यं वार्षिकं च पर्व, एतानि अन्यान्यपि पर्वाण्युक्तानि सन्ति। ज्ञानाराधनार्थं पञ्चमी च प्रोक्तास्ति। एतेषु पर्वदिनेषु विहितं पुण्य स्वर्ग-मोक्ष-सुखप्रदं भवेत्।

[हिन्दी] इसके बाद उन दोनों की प्रीति के रस से आकृष्ट राजा संसार में स्त्रीभोग ही सार है, ऐसा मानता हुआ रातदिन उनके साथ विविध भोगों को भोगता हुआ अन्य कृत्यों को भुलकर सुख से समय बिताने लगा। एक बार संध्या समय में यह राजा अपनी उन दोनो कपटीस्त्रियों के साथ अपने महल के झरोखे में बैठा था। तभी अकस्मात् " अरे लोगों! कल अष्टमी का पर्व है आप उसके आराधन में तैयार रहो " इस तरह का ढिंढोरा सुनाई दिया। उसे सुनकर उन दोनों से रम्भा नामकी अप्सरा अनजान सी होकर रासा से बोली, " महाराज! यह कैसी उदघोषणा है! राजाने कहा " हे रम्भे! सुनो हमारे पिताने कहा था कि चौदस, आठम ये पर्व तिथियां हैं। और अमावस्या एवं पौर्णमास तथा दो अट्ठाइयां, तीन चौमासी, पर्युषण महापर्व के आठ दिन और ज्ञानपञ्चमी। इन पर्वदिनों में किये गये पुण्यका फल स्वर्ग और मोक्ष को देनेवाले एवं सुखप्रद होते हैं।

[ગુ૦] ત્યાર પછી તે બન્નેની પ્રીતિના રસથી ખેંચાયેલો રાજા 'સંસારમાં સ્ત્રીભોગ જ એક સાર છે' એમ માનતો થકો રાત દિવસ તેમની સાથે વિવિધ ભોગો ભોગવતો બીજાં કૃત્યોને ભૂલીને સમય વિતાવવા લાગ્યો.

એકવાર સંધ્યા સમયે તે રાજા પોતાની આ બન્ને કપટી સ્ત્રીઓની સાથે પોતાના મહેલના ઝરૂખામાં બેઠો હતો, ત્યારે અકસ્માત્ "અરે લોકો, કાલે આઠમનું પર્વ છે, તમે સૌ એનું આરાધન કરવા તૈયાર રહો." આ પ્રકારનો ઢંઢેરો સંભળાયો. એને સાંભળીને તે બેમાંથી રંભા નામની અપ્સરા અજાણી થઈને બોલી : "મહારાજ! આ કઈ જાતનો ઢંઢેરો છે?" રાજાએ કહ્યું : 'હે રંભા, મારા પિતાએ કહ્યું હતું કે ચૌદશ અને આઠમ બન્ને પર્વતિથિઓ છે. ઉપરાંત અમાસ, પૂનમ તથા બે અઠ્ઠાઈઓ, ત્રણ ચોમાસી અને પર્યુષણ એ વાર્ષિક પર્વ છે. જ્ઞાનનું આરાધન કરવા માટે પંચમી શ્રેષ્ઠ છે. આ પર્વના દિવસોમાં કરેલું પુણ્ય સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપવાવાળું અને સુખ દેનારું હોય છે.

[सं०] तस्माच्चतुष्पर्व्यामखिलं गृहव्यापारं परित्यज्य शुभं कर्म विधेयम् । पुनश्चतुःपर्व्यां स्नान स्त्रीसंग–कलह–द्यूत–क्रीडापहास्य मात्सर्य–क्रोधादि–कषायं–संग प्रमादादि न किमपि कर्तव्य, प्रियेष्वपि ममता न विधेया, परमेष्ठि–स्मरणादि–शुभ–ध्यानवता भाव्यं सामायिकं पौषधं च षष्ठाष्टम–प्रमुखं तपश्च कर्तव्यं जिनपूजाश्च विधेया इत्थमेतानि पर्वाण्याराधयन् अनः पुण्यान्यर्जयति ततः क्रमेण कर्माणि क्षपयित्वा मुक्तिं याति ।

अतो हे कान्ते ! सप्तम्यां त्रयोदश्यां च लोकप्रबोधाय अयं पटहोद्घोषो मदादेशात् प्रजायते । अथोर्वशी एतन्नृपवचः श्रुत्वा तन्निश्रगमत्कृतापि मायावचनप्रपञ्चेन जगाद, 'हे नाथ! इदं मनुष्यत्वमिदं रूपमिदं राज्यं सर्वं तपःक्लेशादिभिस्त्वया कथं विडम्ब्यते ! यथेच्छं सुखानि भुङ्क्ष्व पुनर्मानवो भवः क्व ? राजसद्भोगाश्च क्व ?

[हिन्दी] इसलिये चारों पर्वों में सारे गृह व्यापार (कर्म) छोड़कर शुभ कर्म करने चाहिये। क्योंकि इन दिनों में थोडे से धर्म आराधन कर्म करने से भी मनुष्य को अधिक फल की प्राप्ति होती है। वह नरक और तिर्यंच के बंध से मुक्त हो जाता है, शुभायु उसे मिलती है, देवलोक की प्राप्ति होती है। अतः मानवों को अन्य

व्यापार (कर्म) रोकने चाहिये । फिर इन चारों पर्वों में शरीर शुश्रुषार्थ स्नान नहीं करना चाहिये, परस्त्री व स्वस्त्री का गमन का त्याग करना चाहिये । लोगों की मजाक उड़ाना, उनसे हंसी करना, उनकी मस्करी करना यह सब छोड़ना चाहिये । गाली गलौच करना, जुआ खेलना, वैरभाव करना, ईर्ष्याभाव करना, क्रोध आदि कषायों को भी छोड़ देना चाहिये । दुष्ट आदमियों की संगति नहीं करनी चाहिये । धर्म के कार्यों में प्रमाद (गफलत) नहीं करना चाहिये । अपनें स्नेहीजनों में ममता भाव भी नहीं रखना चाहिये । इन दिनों में ॐ नवकार मंत्र का ध्यान, जप व आराधना करनी चाहिये । निरतिचार सामायिक, पौषध करना, छठ अट्ठमादि तपस्या कर्म देवों के लिये करना चाहिये । फिर जिन भगवान की पूजा व उनको वन्दन करना चाहिये । स्वामिवच्छल, नवकारसी, प्रभावना आदि धर्म कार्य करना चाहिये । शास्त्र व व्याख्यान सुनना चाहिये । इस तरह के धर्मकृत्य इन पर्वतिथियों का आराधना करते वक्त यदि मनुष्य करे तो उसमें धर्म और पुण्य के अंकुर की वृद्धि होती है । अनुक्रम से चिकने कर्मों को समाप्त कर वह मोक्ष को प्राप्त करता है ।

इसलिये कान्ते ! सातम और तेरस के दिन लोगों को प्रबोध देनें के लिये मेरी आज्ञा से यह ढिंढोरा पीटा । राजा के इन वचनों को सुनकर और उसके दृढ़ निश्चय को समझकर स्वयं चमत्कृत होती हुई भी उर्वशी कपट वचनों के प्रपञ्च से बोली हे नाथ ! यह मनुष्यत्व कितना दुर्लभ है ? फिर ऐसा सुन्दर रूप, यह राज्य लक्ष्मी, वे उत्तम भोगविलास, ये सब बारंबार कब मिलते हैं, अतः आप तप रूप क्लेश करके इन प्राप्त साधनों और सामग्रियों को व्यर्थ मत गंवाओ । हे राजन् ! आप तो स्वेच्छानुसार सुख भोग भोगिये. ये राज्य सम्बन्धित सुख क्या बार-बार मिलते हैं ? (इसलिये अब आप इस उद्घोषक को मना कर दो और आप स्वयं भी तपस्यादि धर्म कर्म छोड़ दो ।)

[ગુ૦] આ માટે ચારે પર્વોમાં બધાં સંસારી કર્મ છોડી દઈને શુભ કર્મો કરવાં જોઈએ. કારણ કે આ દિવસોમાં થોડું પણ ધર્મ આરાધનનું કાર્ય કરવાથી મનુષ્યને અધિક ફળ મળે છે. તે નરક તથા તિર્યંચભવથી મુક્ત થઈ જાય છે. તેનું શુભ આયુષ્ય વધે છે અને અંતે દેવલોકની પ્રાપ્તિ થાય છે. એટલા માટે મનુષ્યોએ સંસારનાં બધાં કર્મોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. વળી આ ચારે પર્વોમાં શરીરશુશ્રૂષા માટે સ્નાન ન કરવું જોઈએ; પરસ્ત્રી તથા પોતાની સ્ત્રીનું સેવન છોડવું જોઈએ. લોકોની

મશ્કરી કરવી, તેની મજાક ઉડાવવી વગેરેનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. ગાળી ગલોચ કરવી, જુગાર રમવો, વૈર કરવું, ઇર્ષ્યા કરવી અને ક્રોધ કરવો વગેરે કષાયોને પણ છોડી દેવાં જોઈએ. દુષ્ટ લોકોની સોબત ન કરવી જોઇએ. ધર્મકાર્યોમાં આળસ ન કરવી જોઈએ. પોતાના સ્નેહીજનોમાં મમતાનો ભાવ પણ ન રાખવો જોઇએ. આ દિવસોમાં ૐ નવકારમંત્રનું ધ્યાન, જપ અને આરાધના કરવી જોઇએ. નિરતિચાર સામાયિક, પૌષધ કરવાં અને છઠ્ઠ અઠ્ઠમ વગેરે તપસ્યાકર્મ મન દઇને કરવા જોઈએ. પછી જિન ભગવાનની પૂજા તથા તેમને વંદન કરવાં જોઇ. સ્વામીવચ્છલ, નવકારસી, પ્રભાવના વગેરે ધર્મકાર્ય કરવાં જોઈએ. શાસ્ત્રો તથા વ્યાખ્યાનો સાંભળવાં જોઇએ. આ જાતનાં ધર્મકૃત્યો આ પર્વતિથિઓમાં આરાધના કરતાં કરતાં મનુષ્યો કરે તો ધર્મ અને પુણ્યના અંકુરોની વૃદ્ધિ થાય છે. અને અનુક્રમે ચીકણાં કર્મોને ખપાવીને તે મોક્ષપદને પ્રાપ્ત કરે છે.

માટે હે કાન્તે! સાતમ અને તેરશને દિવસે લોકોને પ્રબોધ આપવા માટે મારી આજ્ઞાથી આ ઢંઢેરો પીટવામાં આવે છે. ત્યારે રાજાનાં આ વચનો સાંભળીને અને તેનો દૃઢ નિશ્ચય જાણીને પ્રભાવિત થતી ઉર્વશી પ્રપંચથી કપટ વચનો બોલી: 'હે નાથ, આ મનુષ્યજન્મ કેટલો દુર્લભ છે? પછી આવું સુંદર રૂપ, આ રાજ્યલક્ષ્મી, આવા ઉત્તમ ભોગવિલાસ– આ બધું વારંવાર ક્યાં મળે છે! માટે આપ તપરૂપી ક્લેશ કરીને આ બધી પ્રાપ્ત થયેલી સામગ્રીઓ તથા સાધનો નકામા ગુમાવો નહીં. હે રાજા! આપે તો સ્વેચ્છાનુસાર આ સુખો ભોગવવાં જોઈએ. આવાં રાજ્ય-સુખ અને ભોગો વારંવાર થોડાં જ મળે છે? માટે આપ આ ઉદ્ઘોષકને મના કરી દો અને તમે પોતે પણ તપ વગેરે ધર્મકર્મને છોડી દો."

[સં०] अथ कर्णयोस्तप्तत्रपुतुल्यं तस्या वचनं श्रुत्वा नृप उवाच रे रे! धर्मनिन्दा-मालनस्वभावे! अधमे! इयं तव वाणी मनागपि विद्याधरकुलाचारोचिता न दृश्यते। तव सकलं चातुर्यं धिक्, रूपं वयः कुलं च धिक्, येन त्वं जिनपूजादिकं सद्धर्मकृत्यं निंदसि, पुनर्मनुष्यत्व–सद्रूपारोग्य–राज्यादीनि तपसा प्राप्यन्ते तत्तपः कः कृतज्ञो नाराधयेत्? यो नाराधयेत् स कृतघ्न एव, धर्माराधनतो हि देहस्य विडम्बनं न स्यात्। धर्मं विना केवलं विषयैस्तु विडम्बनमेव, तस्माद्यथेच्छं धर्मः कर्तव्यः। पुनः पुनर्मानवो

भवः कथ ? व्रतधारका मृगसिंहादिवाला अपि अष्टम्यां पाक्षिके चाहारं न गृह्णन्ति, तर्हि अहं कथं गृह्णामि ?

[हिन्दी] इसके बाद कानो में तपाये हुए सीसे की उडेलनें के समान कर्ण कटु उन वचनों को सुनकर राजा बोला, "अरे! रे! धर्मनिन्दा से मलिन स्वभाव वाली ! हे नीच! यह तुम्हारी वाणी थोडी सी भी विद्याधर कुल स्वभाव के अनुरूप नहीं है। तुम्हारी सारी चतुराई को धिक्कार हैं, तुम्हारे रूप को, तुम्हारी उम्रको धिक्कार हैं, तुम्हारे कुल को धिक्कार हैं, जो तुम जिनपूजादिक, सद्धर्मकृत्यों की निन्दा करती हो। यह मनुष्यजन्म और यह सुन्दर रूप, यह राज्य और यह तपस्या, जिस तप के प्रभाव से प्राप्त होती हैं उस तपस्या को कौन अधम व मूर्ख पुरुष नहीं करें! अर्थात् अधम और मूर्खो को छोडकर सभी उसकी आराधना करते हैं। जो आदमी धर्म की आराधना नहीं करता हैं वह कृतघ्न है। यह निश्चय हैं कि धर्म की आराधना से मनुष्यो को किसी तरह की विडम्बना नहीं हो सकती। धर्म के बिना विषयों की आराधना तो एक तरह की विडम्बना ही हैं (क्योंकि राज्य सम्पत्ति अस्थिर हैं, इस पृथ्वी पर अनेक राजा हो गये हैं। उन्होने राज्य के लिये उसकी रक्षा के लिए अनेक संग्राम भी समय २ पर किये हैं परन्तु राज्यलक्ष्मी आज तक गई नहीं।) इससे धर्मपालन हीं श्रेष्ठ हैं यही कर्तव्य हैं बारम्बार मानव जन्म मिलना दुर्लभ है। (कोई पूर्व पुण्ययोग से ही यह राज्यादि प्राप्त हुए हैं सो अगर अब भी धर्मकृत्य नहीं करेंगे तो कब करेंगे।) देखो मृग सिंह आदि पशु और पक्षी भी अष्टमी और चतुदर्शी को आहार ग्रहण नहीं करते हैं तो मैं समझदार हो कर इस तप रूप धर्म को कैसे छोडूँ। अतः मैं इन दिनों में आहार ग्रहण कैसे कर सकता हूँ।

[शु०] કાનમાં તપાવેલા સીસાનો રસ રેડયો હોય એવાં આ કર્ણ-કટુ વચનો સાંભળીને રાજા બોલ્યો: 'અરે રે, ધર્મની નિંદાથી મલિન થયેલા સ્વભાવવાળી હે નીચ સ્ત્રી! આ તારી વાણી વિદ્યાધર કુળના સ્વભાવને અનુરૂપ જરા પણ નથી. તારી બધી ચતુરાઇને ધિક્કાર છે, તારા રૂપને, તારી ઉંમરને, તારા કુળને ધિક્કાર છે કે તું જિનપૂજા વગેરે ધર્મનાં કૃત્યોની નિંદા કરે છે. આ મનુષ્યજન્મ, આ સુંદર રૂપ, આ રાજ્ય અને તપસ્યા, જે તપના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત થાય છે તે તપસ્યાને

કર્યો અધમ અને મૂર્ખ પુરુષ ન કરે? અર્થાત્ અધમ અને મૂર્ખ સિવાયના બધા લોકો તેની આરાધના કરે છે. જે માણસ ધર્મની આરાધના નથી કરતો તે કૃતઘ્ન છે. એ નક્કી છે કે ધર્મની આરાધનાથી મનુષ્યોને કોઇપણ જાતની હેરાનગતિ થતી નથી. ધર્મ વિના વિષયોનું સેવન એ એક પ્રકારની છેતરપીંડી છે. કારણ કે રાજ્યસંપત્તિ અસ્થિર છે. આ પૃથ્વી ઉપર અનેક રાજાઓ થઈ ગયા છે, તેમણે રાજ્યને માટે અને રાજ્યની રક્ષાને માટે વખતો વખત અનેક યુદ્ધો કર્યાં છે પરંતુ રાજ્યલક્ષ્મી કોઇની ટકી નથી. માટે, ધર્મપાલન જ શ્રેષ્ઠ છે, અને તે જ કરવા યોગ્ય કામ છે. વારંવાર મનુષ્યજન્મ મળવો દુર્લભ છે. (કોઈ પૂર્વના પુણ્યયોગથી આ રાજ્ય વગેરે પ્રાપ્ત થયાં છે, તો હવે પણ જો ધર્મકૃત્ય નહીં કરીએ તો પછી ક્યારે કરશું?) જુઓ, મૃગ, સિંહ વગેરે પશુઓ પણ આઠમ અને ચૌદશે આહાર કરતાં નથી, તો હું સમજદાર થઇને આ તપરૂપી ધર્મને કેમ છોડી દઉં? આ દિવસોમાં હું ભોજન કેમ કરી શકું?

[સં] તેષાં જ્ઞાતૃત્વં ચ ધિગસ્તુ યે સર્વધર્મકારણં પર્વારાધનં ન કુર્વન્તિ શ્રી યુગાદિજિનોપદિષ્ટમિદમુત્તમં પર્વાસ્તિ તદહં તપો વિના કણ્ઠગતપ્રાણૈરપિ પર્વ વૃથા ન કુર્વે, હે સ્ત્રી! મમ રાજ્યં પ્રયાતુ પ્રાણક્ષયોઽસ્તુ પરં પર્વતપસોઽહં ભ્રષ્ટો ન ભવામિ। તત ઇત્થં ક્રોધાકુલં નૃપવચઃ શ્રુતા ઉર્વશી મોહમાયાં પ્રકુર્વન્તી પુનરુવાચ, સ્વામિન્! ભવતઃ કાયક્લેશો મામૂદિતિ પ્રેમરસત એવ મયૈતદ્વચઃ પ્રોક્તં, તસ્માત્ ક્રોધાવસરોઽત્ર નાસ્તિ। પૂર્વં તુ આવાભ્યાં પિતૃવચઃ વિમુખીભ્યાં સ્વચ્છન્દચારી નૃપતિર્ન વૃતઃ સામ્પ્રતં પૂર્વકર્મપરિપાકાત્ ત્વં વરો વૃતસ્તેનાવયોઃ સંસારસૌખ્યં શીલ ચ સર્વમકસ્માદ્ ગતં યદિ સ્વાધીનપુંસ્ત્રિયોર્યોગો ભવેત્તદા સાંસારિકસુખં સ્યાત્, અન્યથા રાત્રિદિવસયોગવદ્વિડમ્બનમેવ।

[હિન્દી] જો મનુષ્ય જ્ઞાનવાન હૈં ઔર ધર્માંરાધન સે વિમુખ હૈં ઉસકે જ્ઞાન કો ધિક્કાર હૈં, જો લોગ શ્રી આદિનાથ સ્વામી સે પ્રરૂપિત પર્વ ઔર ધર્મ કી આરાધના નહીં કરતે ઉન્હે ધિક્કાર હૈં, મૈં ઉન શ્રી આદિનાથ સ્વામી કે ઇસ ધર્મ કો ચાહે પ્રાણો કા નાશ હો, મેરા રાજ્ય ચલા જાવે તો ભી નહીં છોડ સકતા। હે સ્ત્રી! મૈં કિસી ભી હાલત મેં તપ ભ્રષ્ટ ન હોઉંગા। સ તરહ કે ક્રોધ સે ભરે હુએ રાજા કે બચનોં કો સુનકર મોહરૂપ માયા ફૈલાતી હુઈ વહ ઉર્વશી ફિર મધુર વાણી સે કહનેં લગી। હે સ્વામિન્! આપ અપની કાયા કો ક્યોં વ્યર્થ હી ક્લેશ દે રહે હો। મૈંને જો કુછ

कहा आपके शरीर को कष्ट न हो यह जान कर हीं कहा था। इसमें क्रोधित होनें की क्या बात है? अब यह अवसर क्रोध करनें का नहीं है। हे राजन्! पहले तो हमने अपनें पिता के वचनों को न माननें की गलती की, फिर स्वाधीनतासे किसी राजपुत्र से शादी नहीं की, और अब पूर्व जन्मों के कर्मविपाकसे आप का वरण किया, इससे हमारे संसार सम्बन्धी सारे सुख नष्ट हो गये और अकस्मात् हमारा शील भी गया। यदि स्त्री और पुरुष में परस्पर स्वाधीनता हो तो संसार के सुखों का आनन्द के साथ उपभोग हो सकता है। अब तो रात दिन केवल विडम्बना ही अवशिष्ट रह गई है।

[ગુ૦] જે મનુષ્ય જ્ઞાનવાન છે અને ધર્મના આરાધનથી વિમુખ છે તેના જ્ઞાનને ધિક્કારે છે. જે લોકો શ્રી આદિનાથસ્વામીએ પ્રબોધેલાં પર્વ અને ધર્મની આરાધના નથી કરતા તેમને ધિક્કાર છે. હું આ આદીનાથસ્વામીએ કહેલા ધર્મને મારા પ્રાણનો નાશ થશે, મારું રાજ્ય ચાલ્યું જશે તો પણ નહીં છોડું. હે સ્ત્રી, હું કોઈપણ હાલતમાં તપભ્રષ્ટ નહીં થાઉં." આ જાતનાં ક્રોધથી ભરેલાં રાજાનાં વચનો સાંભળીને મોહરૂપી માયા ફેલાવતી ઉર્વશી ફરી મધુર વાણીથી કહેવા લાગી: 'હે સ્વામિન્! આપ આપની કાયાને શા માટે નકામો કલેશ આપો છો? મેં જે કાંઈ કહ્યું તે તમારા શરીરને તકલીફ ન પડે એ ઉદ્દેશથી કહ્યું હતું. એમાં ક્રોધિત થવાની કઈ વાત છે? આ અવસર ક્રોધ કરવાનો નથી. હે રાજા! પહેલાં તો અમે અમારાં પિતાનાં વચનો ન માનવાની ભૂલ કરી, વળી સ્વતંત્ર વિચારથી કોઈ રાજપુત્રની સાથે લગ્ન ન કર્યાં અને પૂર્વભવના કર્મોના ઉદયથી આપનું વરણ કર્યું; એથી અમારા સંસારનાં બધાં સુખો નષ્ટ થઈ ગયાં અને અમારું શીલ પણ ગયું. જો પુરુષ અને સ્ત્રી પરસ્પર સ્વાધીન હોય તો જ સંસારનાં સુખોનો આનંદ ભોગવી શકે છે. હવે તો રાત-દિવસ મુશ્કેલીઓ જ બાકી રહી છે.

[सं०] "हे स्वामिन्! पुरा नाभेयजिनाग्रे त्वया तु मद्वाक्यकरणमङ्गीकृतमेव। अहमेकदा स्वरपरीक्षार्थं स्वचस्तथाचितवती त्वं तु हा! हा! स्वल्पेन कार्येण क्रोधवशं गतः हे नाथ! अहं शीलादपि सुखादपि उभयस्माद् भ्रष्टा तस्मान्मम चिताग्नि सेवनमेव श्रेयः शरणमस्तु।" इति तद्वचः श्रुत्वा तन्मग्नमानसो नृपः स्ववाक्यं स्मरन् जगाद। हे प्रिये! पाततातेन यदुक्तं तातेन च यत्कृतं तत्पर्वणो नाशं तत्पुत्रोऽहं कथं कुर्वे?

[हिन्दी] हे स्वामी ! श्री आदिनाथ स्वामी के मन्दिर में आपनें हमे वचन दिया था कि जैसा हम कहेंगी वैसा आप करेंगे, उन वचनों को तो आपने भुला दिया और मैंनें एक बार आपकी परीक्षा के वास्ते याचना की तो हाय ! हाय ! आपनें छोटी सी बात में क्रोधावश हो हर्ष स्थान पर विषाद खड़ा कर दिया । हाय ! हमारा तो शील और सुख दोनों भ्रष्ट हो गये । अतः अब इस जीवन को धारण करनें में सार नहीं है, अतः हम चिता रचकर अपने शरीर को अग्नि को सौंप देना चाहती हैं । उनके ऐसे वचन सुनकर मोहित राजानें अपनें वचनों को याद कर कहा, " हे प्रिये ! मेरे दादानें जिस धर्म को बताया था और मेरे पितानें जिनधर्म को स्वीकार किया था मैं उसका पुत्र होकर उस धर्म का लोप कैसे करूं ?

[गु०] હે સ્વામી, શ્રી આદિનાથસ્વામીના મંદિરમાં આપે અમને વચન આપ્યું હતું કે જેમ અમે કહેશું તેમ તમે કરશો. આપ એ વચનો તો ભૂલી ગયા અને મેં ફક્ત પરીક્ષા માટે થઈને આપને યાચના કરી તો હાય હાય ! એવી નાની વાતમાં આપે ક્રોધ કરીને હર્ષને સ્થાને વિષાદ ઉભો કરી દીધો ! હાય ! અમારાં તો શીલ અને સુખ બન્ને ભ્રષ્ટ થઈ ગયાં. હવે આ જીવનને ધારણ કરવામાં શું સાર છે? આથી અમે હવે ચિતા રચીને અમારાં શરીરને અગ્નિને સોંપી દેવા ઇચ્છીએ છીએ."

એમનાં એવાં વચનો સાંભળીને તેમના પર મોહિત થયેલ તે રાજાએ પોતાનાં વચનો યાદ કરીને કહ્યું: "હે પ્રિયે, મારા દાદાએ જે ધર્મ ઉપદેશ્યો હતો અને મારા પિતાએ જે ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો હતો, હું તેનો પુત્ર થઇને એ ધર્મનો લોપ કેમ કરું ?"

[सं०] हे हरिणाक्षि ! मम सकलां पृथ्वीं, कोशं, गजाश्वार्थांश्च सर्वान् त्वं स्वयं गृहाण परं येन न सौख्यं न च धर्मस्तदकृत्यं मां मा कारय । ततः सापि हर्षाद्विहस्य कोमलवाण्या प्रोवाच, " हे राजन् ! भवादृशां सत्यवचनमेव सद्भूषणं यतो येन वापिना स्वाङ्गीकृतो विधातः कृतः सोऽशुचिस्तस्य भारात्पृथिवी अतिखिद्यति । हे नाथ । यदि त्वया इदमपि कार्यं न सिद्धयति, तदा राज्यादिदातृत्वं कथं सेत्स्यति ?

[हिन्दी] हे मृग की तरह चंचल नेत्रोंवाली ! प्रिये ! तुम मेरा सारा राज्य, सारी पृथिवी, सारा खजाना, हाथी, घोड़े आदि सर्व सम्पत्ति ले लो परन्तु जिससे सुख और धर्म का नाश हो ऐसे अकृत्य करनें का मुझे न कहो। (हे प्राणियों ! देखो सूर्यवश राजा धर्म के नाश से बचने को अपना सर्वस्व देनें को तत्पर हो गया, इस से आप सब को सोचना चाहिये कि इन उर्वशी अप्सराओं पर राजा का इतना मोह था फिर भी वह धर्म के पर्व के दिनों का त्याग करना नहीं चाहता प्रत्युत उसके बदले में अपनें प्राण और सम्पत्ति देना स्वीकार करता है। जो प्राणी धर्म को प्राप्त करके किसी के भी कहनें से उसे छोड़ देते हैं, और श्री अरिहन्त भगवान की साक्षी में ली हुई सौगन की परवाह नही करते, उन्हें नरक के भयंकर कष्ट भोगने ही पड़ेंगे, अतः भगवन्तों का कथन है कि जो किसी के कहने से धर्मकृत्य नहीं छोड़ेगा। वही प्राणी सुखी होगा ")

राजा के ऐसे वचन सुनकर उर्वशियां हंसकर बोली " हे महाराज ! आप तो जो कुछ वचन निकालते हैं वे सब सत्य ही हैं, हम आप की कितनी प्रशंसा करें ? जो प्राणी स्वयं स्वीकृत वचनों की परिपालना से भ्रष्ट हो जाते हैं, वे अशुचि (अशुद्ध) हैं। ऐसे पापियों के भार से पृथ्वी को भी कष्ट लगता है। (वह कहती है कि यह पापी मुझे भाराक्रान्त करता है, ऐसे मानवों का मुख देखना भी ठीक नहीं।

हे स्वामी ! यदि आपसे जरा सा भी काम सिद्ध नहीं हुआ तो राज्यादि देने का काम तो हो ही कैसे सकता है ?

[ગુ૦] હે મૃગના જેવાં ચંચલ નેત્રોવાળી પ્રિયા, તું મારું આખું રાજ્ય, આખી પૃથ્વી, સમસ્ત ખજાનો, હાથી, ઘોડા વગેરે સર્વ સંપત્તિ લઈ લે, પણ જેનાથી સુખ અને ધર્મનો નાશ થાય તેવાં અકૃત્ય કરવાનું મને ન કહે."

(હે પ્રાણીઓ, જુઓ, સૂર્યયશા રાજા ધર્મના નાશથી બચવા માટે પોતાનું સર્વસ્વ આપવા તૈયાર થઈ ગયો, આપ સૌએ વિચારવું જોઈએ કે આ ઉર્વશી અપ્સરા ઉપર રાજાને આટલો મોહ હતો છતાં પણ પર્વના દિવસોમાં તે ધર્મનો ત્યાગ કરવા તૈયાર ન હતો અને તેના બદલામાં પોતાના પ્રાણ તથા સમગ્ર સંપત્તિ છોડી દેવા તૈયાર થયો. જે

પ્રાણી ધર્મને પામીને કોઈ બીજાના કહેવાથી તેને છોડી દે છે, અને શ્રી અરિહંત ભગવાનની સાક્ષીમાં લીધેલ પ્રતિજ્ઞાની પરવા કરતો નથી તેને નરકનાં ભયંકર કષ્ટો ભોગવવાં પડે છે. માટે ભગવંતોનું કથન છે કે જે કોઇના કહેવાથી પણ ધર્મકૃત્ય છોડશે નહિ તે પ્રાણી સુખી થશે.)

રાજાનાં આવા વચનો સાંભળી અપ્સરાઓ હસીને બોલી : 'હે મહારાજ ! આપે જે વચનો કહ્યાં તે બધાં સત્ય જ છે. અમે આપની કેટલી પ્રશંસા કરીએ ? જે મનુષ્ય પોતે સ્વીકારેલાં વચનોના પરિપાલનથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે તે અશુદ્ધ છે. એવા પાપીઓનો ભારથી પૃથ્વીને પણ કષ્ટ થાય છે. (તે કહે છે કે આ પાપી મને ભારે ભારે છે, આવા માણસોનું મોઢું જોવું પણ ઠીક નથી.)

હે સ્વામી ! આપનાથી આ જરા જેટલું પણ કામ સિદ્ધ થતું નથી તો પછી રાજ્ય આદિ આપવાનું તો કેવી રીતે થતું હશે ?

[सं०] त्वदर्थं मया पितुर्विद्याधरैश्वर्यं त्यक्तमथैतद्राज्यादिना किं कुर्वे ? अतः हे स्वामिन् ! यदि पर्वभङ्गं न कर्ता तर्हि मत्पुरतो युगादीशप्रसादं पातय । इति तद्वचनश्रवणमात्रेणैव नृपो वज्राहत इव मूर्च्छां प्राप्य गतचैतन्यो भुवि पपात । तदैव मंत्रिण आदेशदाकुलस्तत्परिकरजनैः शीतलजलादिसंसेकान्नृपो लब्धचैतन्यो विहितः ॥

[हिन्दी] हे राजन् ! तुम्हारे लिये ही अपने पिता विद्याधरों के सारे ऐश्वर्य को छोड़ दिया, (राज्य तो मेरे पिता का भी बहुत बड़ा था उसे भी हमने छोड दिया) तो अब हम राज्य आदि को क्या करें ? (मैं तो आपके वचन में आकर के सब कुछ गवां बैठी । आप का तो कोई पता भी नहीं है) हे नाथ ! यदि आप पर्व भंग करना न चाहें तो मेरे सामने आदिनाथस्वामी के मन्दिर को गिरा दीजिये। उनके ऐसे वचन सुनकर वह राजा वज्र से चोट खाकर आदमी जैसे बेहोश हो जाता है ठीक उसी तरह राजा भी मूर्च्छा को प्राप्त हो कर जमीन पर गिर पड़ा । तब राजा के सेवकों और मन्त्रियोंने आकुल-व्याकुल चित्त से शीतल जल आदि के उपचार से राजा की मूर्च्छा दूर की ।

[गु०) હે રાજા ! તમારે ખાતર જ અમે અમારા પિતા વિદ્યાધરનાં ઐશ્વર્યો છોડી દીધાં, (રાજ્ય તો મારા પિતાનું પણ મોટું હતું.) તો

હવે રાજ્ય વગેરેને શું કરીએ ? (અમે તો આપની ઉપર વિશ્વાસ રાખીને એ બધું ગુમાવી બેઠાં, અને આપ તો હવે આમ કહો છો !) હે નાથ, જો હવે આપ પર્વભંગ કરવા ન ચાહતા હો તો મારી સામે આદિનાથ સ્વામીનું મંદિર તોડિ પાડો. "

એનાં આવાં વચનો સાંભળીને તે રાજા વજ્રના આઘાતથી માણસ જેમ બેહોશ થઇને પડી જાય તેમ મૂર્ચ્છા પામીને જમીન ઉપર પડી ગયો. ત્યારે રાજાના સેવકોએ અને મંત્રીઓએ આકુળ વ્યાકુળ થઇને શીતલ જળ વગેરેના ઉપચારથી રાજાની મૂર્ચ્છા દૂર કરી.

[सं०] अथ सूर्ययशा नृपः स्वपुरःस्थितां तां स्त्रियं दृष्ट्वा कुपितो जगाद, "रे अधमे ! अयं तवाचारो वाण्या मत्पुरः स्वकुलाधमतां विकिरति यत उद्गार-वदाहारो भवेत् । त्वं विद्याधरपुत्री न किन्तु चाण्डालपुत्री दृश्यसे । मया मणिभ्रमेणैव काचखंडादरश्चक्रे । यो देवस्त्रैलोक्यनाथस्त्रैलोक्यवन्दितस्तत्प्रासादभङ्गकृत् कोऽपि कथं भवेत् ? तस्मात् हे स्त्री ! स्वयं स्ववचसा बद्धं मामनृणं कर्तुं धर्मलोपं विनाऽन्य-द्याचस्व ? पर्वलोपं चैत्यध्वंसं चाहं सर्वथा न करोमि । तच्छ्रुत्वा सापि ईषद्विहस्य पुनस्तमुवाच हे नाथ ! अन्यदन्यदिति ज तद्वचो दूरतो याति । यदिदं त्वं नाङ्गीकर्ता तर्हि त्वं त्वयं स्वपुत्रकस्य शिरश्छित्वा सद्यो मह्यं देहि ! अथ राजा विमृश्य वदतिस्म हे सुलोचने मत्सुतो मत्तोऽभवत् तस्मान्मम शिरस्तव करतलस्थमस्तु ।

[हिन्दी] इसके बाद सूर्ययशा राजाने सामने बैठी हुई उन अप्सराओंको देखा, उन्हें देखते ही राजा क्रोध से तप गया और कठोर वचनों से बोला, " अरे अधमे ! ये तुम्हारे वचन आचार को तथा तुम्हारे कुल की अधमता को दिखाते हैं । तुम विद्याधरों की पुत्रियां नहीं हो, किसी चाण्डाल की पुत्रीयां हो ! मैनें मणिरत्न के धोखे में कांच के टुकडों का आदर किया । अरे पापिनियों ! जो देवाधिदेव तीन लोक के स्वामी है और तीनों लोकों से पूजित हैं, उनके मन्दिर को कैसे तोड़ सकता है ? इसलिये हे स्त्री ! मैं स्वयं अपने ही वचनों से तुम्हारे आगे बद्ध हूँ अतः तुम मुझे झूठे और धर्मलोप के कृत्य करनें को मत कहो, धर्मलोप के कृत्य के अलावा कुछ और मांगो ।

पर्वों का लोप और चैत्य का ध्वंस तो मैं किसी तरह नहीं करूंगा । यह

सुनकर वह भी मुस्कराकर फिर बोली, "हे नाथ! आप तो बार बार दूसरा दूसरा वचन कहते हो। परन्तु एक का भी पालन नहीं कर रहे हो, यदि ऐसा ही हो तो आप अपने ही हाथों से अपने पुत्र का शिर काट कर शीघ्र ही मुझे दे दें। तब राजाने धैर्य धारण कर कहा। "हे सुलोचने! मुझ से ही मेरा पुत्र उत्पन्न हुआ है, अतः मेरा शिर ही मैं तुम्हें सौंपता हूँ।"

[गु०] त्यार पछी सूर्ययशा राजाओ पोतानी सामे बेठेली ते अप्सराओ जोई. एमने जोतां ज राजा क्रोधथी तपी गयो अने कठोर वचनोथी बोल्यो: "हे अधम स्त्रीओ! आ तमारा आचार अने वचन तमारा कुळनी अधमता बतावे छे. तमे विद्याधरनी पुत्रीओ नथी, कोइ चांडालनी पुत्रीओ हो एवुं लागे छे. में मणि अने रत्न समजीने काचना टुकडानो आदर कर्यो. अरे पापिणीओ! जे देवाधिदेव त्रणे लोकना स्वामी छे अने त्रणे लोकथी पूजाय छे तेना मंदिरने कोइपण केवी रीते तोडी शके? हे स्त्रीओ! जो के हुं मारां वचनोथी बंधायेलो छुं पण तमे मने खोटां अने धर्मनो लोप थाय तेवां कामो सिवाय बीजुं गमे ते मागो. पर्वोनो लोप तथा चैतन्यनो ध्वंस हुं कोइ रीते नहीं करुं."

आ सांभळीने ते पण हसीने बोली: 'हे नाथ, आप तो वारंवार जुदुं कहो छो, पण एकपण वचननुं पालन करता नथी. जो एम ज होय तो आप आपने हाथे ज आपना पुत्रनुं माथुं कापीने मने आपी दो." त्यारे राजाओ धैर्य धारण करीने कह्युं: "हे सुलोचना! मारो पुत्र माराथी ज उत्पन्न थयेल छे. तेथी मारुं माथुं जे हुं तने सोंपी दउं छुं."

[सं०] इत्युक्त्वा नृपः करेण खड्गं गृहीत्वा यावत् स्वशिरःछेदार्थमुद्यतो भवति तावदेव सा तस्य खड्गधारां बबन्ध। न पुनस्तस्य सत्त्वस्य, ततो राजा खड्गधारा बन्धनाद्विलक्षः सन् कण्ठनालविडम्बकं नवं नवं खड्गं गृहीतवान्। यदासौ भूपतिर्मनागपि सत्त्वान्न चचाल तदा ते स्त्रियौ स्वकीयं रूपं प्रादुष्कृत्यात्याराज्जय जयेत्यूचतुः पुनः।

जय त्वं वृषभस्वामि-कुलसागरचन्द्रमः।
जय सत्त्ववतां धूर्य! जय चक्रीशनन्दन! ॥ १॥

[हिन्दी] यह कहकर राजा नें तलवार हाथ में ली। वह ज्योंहि अपनें सिर को काटने को तत्पर हुआ त्योंही उस अप्सरा नें उस तलवार की धार बांध दी। राजा नें तलवार के वार को व्यर्थ जाते देखकर नई नई कई तलवारें मंगवाई, और सिर काटनें का प्रयत्न किया परन्तु असफल रहा। अब राजा अपने वचन के भंग के भय से उदासीन हो गया पर राजानें अपना सत्व नहीं छोड़ा। यह देखकर वे दोनों अप्सराए अपने मानवी रूप को छोड़कर देवरूप से प्रगट हुई और आदर से राजा की जयजयकार करने लगी।

हे ऋषभदेवस्वामीजी के कुल रूप सागरमें उत्पन्न चन्द्रमा के समान यशश्वी सूर्ययशा राजा! हे सत्ववंत! हे धैर्यवन्त पुरुषो में श्रेष्ठ! हे चक्रीश नन्दन! (चक्रवर्ती राजाओं के स्वामी श्री भरत चक्रवर्ती के पुत्र!) तुम्हारी जय हो! जय हो।

[ગુ૦] આમ કહીને રાજાએ તલવાર હાથમાં લીધી. તે જેવો પોતાનું માથું કાપવા તૈયાર થયો તેવી તે અપ્સરાઓએ તલવારની ધાર બાંધી દીધી. રાજાએ તલવારના વારને વ્યર્થ જતો જોઇને નવી નવી બીજી કેટલીયે તલવારો મંગાવી અને પોતાનું માથું કાપવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેમાં નિષ્ફળ ગયો. હવે રાજા પોતાના વચનભંગના ભયથી ઉદાસીન થઈ ગયો, છતાં પણ તેણે પોતાનું સત્ત્વ છોડયું નહીં. આ જોઇને તે બન્ને અપ્સરાઓ પોતાનું માનવીરૂપ છોડીને દેવરૂપથી પ્રગટ થઈ અને આદરપૂર્વક રાજાનો જયજયકાર કરવા લાગી.

" હે ઋષભદેવ સ્વામીજીના કુળરૂપી સાગરમાં ઉત્પન્ન થયેલ ચંદ્રમા જેવા યશસ્વી સૂર્યયશા રાજા, હે સત્યવંત! હે ધૈર્યવાળા પુરુષમાં શ્રેષ્ઠ! હે ચક્રીશ નંદન! (ચક્રવર્તી રાજાઓના સ્વામી ભરત ચક્રવર્તીના પુત્ર) તમારો જય હો, જય હો!

[સં૦] अहो तव धैर्यम्? अहो ते मनसो निश्चयः यत्त्वस्य विनाशेऽपि मनाक् स्वव्रतं न त्यक्तवान्, देवेन्द्रः स्वसभायां देवानां पुरस्तवातुलं सत्त्वं विशेषतः प्रशशंस। हे राजन्! आवाभ्यां अश्रद्धानाभ्यां स्वर्गादागत्य स्वनिश्चयात् त्वं क्षोभयितुमारब्धः परं त्वां क्षोभयितुं कोऽपि न समर्थः / हे जगत्प्रमुकुलावतंस! हे वीर! त्वयैव इयं पृथ्वी रत्नप्रसूरिति सत्यं नाम बिभर्ति। इत्थं तयोः स्तुवत्योस्तत्र देवेन्द्र उपागमत्। जय

जय शब्दमुच्चरन् पुष्पवृष्टिं च कृतवान्, तदा प्रतिज्ञाभ्रष्टा उर्वशी इन्द्रेण सोपहासं निरीक्षिता सती तत्पुरतो नृपगुणान् जगौ। इन्द्रोऽपि तस्मै वरमुकुटकुण्डलाङ्गदहारान् दत्वा ताभ्यां सह स्वर्गं ययौ।

[हिन्दी] अहो तुम्हारा धैर्य प्रशंसनीय है! अहो! तुम्हारा मन का निश्चय जो कि आपने अपने विनाश प्राप्त होने पर भी थोड़ा सा भी व्रत भंग नहीं किया। सौधर्मेन्द्र नें अपनी सुधर्मा सभा में देवताओ के समक्ष एक बार आपके सच्च की प्रशंसा की थी। तब हम दोनों नें उसे नहीं माना। हम इस बात की परीक्षा व निश्चय करने के लिये स्वर्ग से भूतल पर आई। पर हे राजन्! हे जगत्प्रभुकुलावतंस (तीनों जगत के स्वामी श्री ऋषभदेव के कुल में मुकुट के समान) हे वीर! तुम जैसों को पैदा करके ही यह पृथ्वी रत्नसू कहलाती है। (तुम्हारी ही यह मनुष्यवतार धन्य है। तुम जैसे लोग हम देवताओं से भी विचलित नही हो सकते। हे राजन्! हमनें आपकी अवज्ञा की हो, आपसे अविनय (हुआ हो) कभी हो तो आप क्षमा करें। आप बडे हैं हम से भूल हो गई है, इस तरह उर्वशियों ने क्षमा याचना की॥ इस प्रकार वे दोनों राजा की स्तुति कर रही थी कि देवेन्द्र स्वयं वहां आ गये। जय जय की ध्वनि के साथ ही स्वर्ग से पुष्प वर्षा हुई। तब इन्द्रने उपहासपूर्वक उन दोनों भ्रष्टप्रतिज्ञ उर्वशियों को देखा। उर्वशियों ने राजा के गुणों का गान किया। इन्द्र नें भी सूर्ययशा राजा को श्रेष्ठ मुकुट, कुण्डल, अङ्गहार आदि दिये, और उन दोनों अप्सराओं के साथ स्वर्गगमन किया। (देखिये! धर्म तत्पर और दृढ लोगों के सामनें, इन्द्रादि देवता भी नमते हैं)।

[ગુ૦] અહો, તમારૂં ધૈર્ય વખાણવા લાયક છે. તમારા મનનો નિશ્ચય કે જે પોતાનો વિનાશ પ્રાપ્ત થયો છતાં વ્રતનો ભંગ ન કર્યો. સૌધર્મેન્દ્રે પોતાની સુધર્મા સભામાં દેવતાઓની સમક્ષ એકવાર આપના સત્ત્વની પ્રશંસા કરી હતી, ત્યારે અમે બન્નેએ તે ન માની, અને તમારી પરીક્ષા કરવા અને અમારા મનની ખાતરી કરવા માટે અમે સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવ્યા છીએ. પરંતુ હે રાજન્! હે જગત્પ્રભુકુલાવતંસ! (ત્રણે લોકના સ્વામી શ્રી ઋષભદેવના કુળના મુગટ સમાન) હે વીર, તમારી જેવા રત્નોને પેદા કરીને જ પૃથ્વી રત્નપ્રસવા કહેવાય છે. (તમારો આ મનુષ્યાવતાર ધન્ય છે. તમારી જેવા લોકો અમારા દેવતાથી પણ વિચલિત થતા નથી. હે રાજન્! અમે તમારી અવજ્ઞા કરી હોય, તમારો

કોઈ અવિનય થયો હોય તો ક્ષમા કરજો. આપ મોટા છો, અને અમારાથી ભૂલ થઈ ગઈ છે, આ પ્રમાણે અપ્સરાઓએ ક્ષમાયાચના કરી.)

આ પ્રમાણે તે બંને રાજાની સ્તુતિ કરી રહી હતી તે વખતે દેવેન્દ્ર પોતે ત્યાં પધાર્યા, અને જયજયકારના ધ્વનિ સાથે જ આકાશમાંથી પુષ્પ વૃષ્ટિ થઈ. ત્યારે ઇન્દ્રે ઉપહાસપૂર્વક તે બન્ને પ્રતિજ્ઞાભ્રષ્ટ અપ્સરાઓને જોઈ. અપ્સરાઓએ રાજાના ગુણોનું ગાન કર્યું. પછી સૂર્યયશા રાજાને શ્રેષ્ઠ મુગટ, કુંડલ, અંગહાર વગેરે આભૂષણો આપ્યાં અને તે બન્ને અપ્સરાઓ સાથે સ્વર્ગમાં ગયા. (જુઓ, ધર્મમાં તત્પર તથા દૃઢ રહેનાર લોકોને ઇન્દ્ર વગેરે દેવતાઓ પણ નમે છે.)

[સં૦] सूर्ययशाराजा अपि सत्यप्रतिज्ञः सन् सन्नीत्या पृथ्वी पालयति स्म । अथ स राजा भरतेशवत् पृथ्वी जिनगृहमपि वन् श्रीसंघयात्रया जन्म पवित्रयन् श्रीयुगादिजिनचरणवन्नित्यं चतुर्दश्यष्टमीपर्व आराधयामास, तथा व्रतधारिणः स्वगृहे भोजयामास ।

[हिन्दी] सूर्ययशा राजा भी सत्यप्रतिज्ञा से प्रसन्न होकर श्रेष्ठ नीती से पृथ्वी का पालन करनें लगा । इसके बाद उसनें भरत चक्रवर्ती की तरह पृथ्वी में कई जैनमन्दिर बनवाये और उसकी शोभा बढाई । कई तरह की संघ यात्राएं निकाल कर अपने जन्म को सफल किया श्री आदिनाथ स्वामी के चरण कमल की तरह नित्य चतुर्दशी, अष्टमी आदि पर्वों की आराधना की तथा व्रतधारण करनेवाले श्रावकों को अपनें घर भोजन कराया ।

[ગુ૦] સૂર્યયશા રાજા પણ સત્ય પ્રતિજ્ઞ થઇને શ્રેષ્ઠ નીતિથી પૃથ્વીનું પાલન કરવા લાગ્યો. ત્યાર પછી તેણે ભરત ચક્રવર્તીની જેમ ઘણાં જિનમંદિરો બંધાવ્યાં અને તેની શોભા વધારી. કેટલીયે સંઘયાત્રાઓ કાઢી અને પોતાના જન્મને સફળ કર્યો. શ્રી આદિનાથસ્વામીના ચરણકમલની તથા ચતુર્દશી, અષ્ટમી વગેરે પર્વોની આરાધના કરી તથા વ્રત ધારણ કરવાવાળા શ્રાવકોને પોતાને ત્યાં ભોજન કરાવ્યાં.

[सं०] पूर्वं भरतेन काकिणीरत्नरेखाभिः श्रावकाः अङ्किताः। सूर्ययशास्तु सौवर्णोपवीतेन तेन तेऽङ्किताश्चक्रिरे। तस्य राज्ञ उदारचरिता बहवः कुमारा आसन् यथा श्री ऋषभस्वामिन् इक्ष्वाकुवंशो वव्रृते तथा सूर्ययशस सूर्यवंशोऽभवत्।

[हिन्दी] पहिले राजा भरत चक्रवर्ती ने श्रावकों की पहिचान के लिये कांगणीरत्न की जनेऊ पहिनाई अर्थात् रत्न शलाकाओं से उन्हें चिन्हित किया। उसी तरह सूर्ययशा राजानें भी (छः छः मास तक परीक्षा करके) श्रावकों को सुवर्णयज्ञोपवीत पहनाई। (तदन्तर चांदी की जनेऊ का चलन हुआ, उसके बाद सूत के धागों की जनेऊ चली। पीछे अनुक्रम से आठवें तीर्थंकर श्री चन्द्रप्रभुस्वामी के निर्वाण (मोक्ष) के अन्तर कितने ही दिनों के बीत जाने के बाद एक बार इस पृथ्वी पर चतुर्विध संघरूप धर्म विच्छेद हो गया। तब लोगोनें इन जनेऊ धारियों से धर्म पूछा? तब जनेऊ धारी, भ्रष्टाचारी, लोभ के वशीभूत हुए एवं विषयासक्त हुए ये लोग बोले, "हमें स्त्रियां, जमीन, धन दौलत, घर, हाट हवेली आदि दान करो यही धर्म है, हम ब्राह्मण हैं, हमें देनें से बहुत लाभ होगा।" तब लोगों ने दान देना शुरू किया। अनन्तर तीर्थंकर महाराज हुए। तब वापिस धर्म प्रवृत्त हुआ और जनेऊ धारी ब्राह्मणाभास ऐसे ब्राह्मणों को मिथ्यात्वी ठहराये। जनेऊ की मर्यादा छुड़ाइ। अनन्तर इनमें जो पक्के थे भारी कर्मवाले थे वे तो ब्राह्मण नामसे प्रसिद्ध हुआ और उन्होंनें मनमाने शास्त्र रचकर मिथ्याधर्म की प्ररूपणा की। श्री सूर्ययशा राजा के बहुत से (सवा लाख) पुत्र हुए। जिस तरह श्री ऋषभदेव स्वामी से ईक्ष्वाकुवंश हुआ ठीक उसी तरह सूर्ययशा से सूर्यवंश हुआ। इस राजानें लाख पूर्व तक राज्य किया।

[ગુ०] પહેલાના વખતમાં રાજા ભરત ચક્રવર્તીએ શ્રાવકોની ઓળખાણ માટે તેમને "કાંગણી રત્ન" ની જનોઈ પહેરાવી અર્થાત્ રત્નશલાકાઓથી તેમને ચિહ્નિત કર્યા. એવી રીતે સૂર્યયશા રાજાએ પણ (છ છ મહિના સુધી પરીક્ષા કરીને) શ્રાવકોને સોનાની જનોઈ પહેરાવી. (તે પછી ચાંદીની જનોઇનું ચલણ થયું અને તે પછી સૂતરનાં તારની જનોઇનું ચલણ થયું. ત્યાર પછી અનુક્રમથી આઠમા તીર્થંકર શ્રી ચંદ્રપ્રભુસ્વામીના નિર્વાણ પછી કેટલાંયે વર્ષો વીતી ગયા પછી એકવાર આ પૃથ્વી પર ચતુર્વિધ સંઘરૂપ ધર્મ વિચ્છેદ થઈ ગયો. ત્યારે લોકોએ તે

જનોઈધારીઓને ધર્મ શું છે તે પૂછયું. ત્યારે જનોઈધારી, ભ્રષ્ટાચારી અને લોભને વશ થયેલા તે વિષયાસક્ત લોકોએ કહ્યું : "અમને સ્ત્રીઓ, જમીન, ધન-દોલત, ઘર, હાટ, હવેલી વગેરેનું દાન કરો, એજ ધર્મ છે. અમે બ્રાહ્મણો છીએ અને અમને દેવાથી તમને બહુ લાભ થશે" ત્યારે લોકોએ તેમને દાન દેવાનું શરૂ કર્યું. ત્યારપછી તીર્થંકર મહારાજ થયા. ત્યારે વળી પાછો ધર્મ પ્રવૃત્ત થયા અને જનોઈધારી એ કહેવાતા બ્રાહ્મણોને મિથ્યાત્વી ઠરાવ્યા, અને જનોઈની મર્યાદા છોડાવી. ત્યારપછી તેમાં જેઓ પાકા હતા અને ભારે કર્મવાળા હતા તે તો બ્રાહ્મણ નામથી પ્રસિદ્ધ થયા અને એમણે મનમાન્યાં શાસ્ત્રો રચીને મિથ્યા ધર્મની પ્રરૂપણા કરી.)

શ્રી સૂર્યયશા રાજાને સવાલાખ પુત્ર થયા. જેવી રીતે શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીથી ઈક્ષ્વાકુ વંશ ચાલ્યો એવી જ રીતે સૂર્યયશા રાજાથી સૂર્યવંશ ચાલ્યો. આ રાજાએ લાખ પૂર્વ સુધી રાજ્ય કર્યું.

[સં૦] सोऽप्येकदा पितृवत्स्वं रत्नदर्पणे पश्यन् संसारासारतां धारयन् केवलज्ञानं प्राप्य बहून् भव्यान् प्रतिबोध्य मुक्तिं प्राप । (इति निज-नियम-दृढ़-पालने सूर्ययशो-नृपकथा ।)

[हिन्दी] वह राजा भी एक दिन स्नान मज्जन करके अपने पिताश्री भरत चक्रवर्ती की तरह अपने स्फटिक रत्नमयी कांच के भवन में शरीर को देखकर संसार की असारता का विचार कर केवलज्ञान को प्राप्त हुआ। (देवताओंने आकर उनको ओघा और मुहपत्ति दी। उन्होंने दीक्षा ली और विहार किया। कई भव्य-जीवों को प्रतिबोध दिया। कई मुनिराजो को साथ वे अष्टापद पर्वत पर गये। वहां अनशन करके मोक्ष को प्राप्त हुए। "भरत १, आदित्ययश २, महायश ३, अतिबल ४, बलभद्र ५, बलवीर्य ६, कीर्तिवीर्य ७, जलवीर्य ८, दंडवीर्य ९, इन नौ राजाओंने श्रावको की पूजा की, तीन खंड में अखंड राज्य किया और श्री भरत चक्रवर्ती की तरह 'आरीसा भवन' में भावना भाकर केवलज्ञान प्राप्त किया और मोक्ष गये। उनकी यश-कीर्ति आज तक चल रही है।)

परमार्थः—यह है कि सूर्ययशा राजाने अपने अत्यन्त स्नेहियों के वचन नहीं

मानकर मरना स्वीकार किया परन्तु व्रतभंग नहीं किया, जिससे वह अविचल सुख को प्राप्त हुआ।

[गु०] તે રાજા પણ એક દિવસ સ્નાન મજ્જન કરીને પોતાના પિતાશ્રી ભરત ચક્રવર્તીની જેમ પોતાના સ્ફટિક રત્નમય કાચભવનમાં જઈ પોતાનું શરીર જોતાં આ સંસારની અસારતાનો વિચાર કરી કેવળજ્ઞાનને પામ્યા. (દેવતાઓએ આવીને તેમને ઓઘો તથા મુહપત્તિ આપ્યાં. તેમણે દીક્ષા લીધી અને વિહાર કર્યો. કેટલાયે ભવ્ય જીવોને ઉપદેશ કર્યો. કેટલાયે મુનિરાજોને સાથે લઈને તે અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ગયા. ત્યાં અનશન કરીને મોક્ષપદને પામ્યા. (૧) ભરત (૨) આદિત્ય યશ, (૩) મહાયશ (૪) અતિબલ (૫) બલભદ્ર (૬) બલવીર્ય (૭) કીર્તિવીર્ય (૮) જલવીર્ય (૯) દંડવીર્ય–આ નવ રાજાઓએ શ્રાવકોની પૂજા કરી, ત્રણે ખંડ અખંડ રાજ્ય કર્યું અને ભરત ચક્રવર્તીની જેમ "અરીસા-ભવન" માં ભાવના ભાવીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને મોક્ષે ગયા. એમની યશ–કીર્તિ આજ સુધી ચાલી આવે છે.

આ છે સૂર્યયશા રાજાનું વૃત્તાંત. કે જેણે પોતાના અત્યંત સ્નેહીઓનું પણ વચન નહીં માનતાં મરવાનું સ્વીકાર્યું, પરંતુ વ્રતભંગ થવા ન દીધું અને જેના પરિણામે તેને અવિચલ સુખ મળ્યું.

[सं०] भव्यात्मभिरष्टाह्निका पर्वणीत्थं धर्मकर्मणि यत्नं विधाय तत्पर्वाराधनीयं येनेह परत्र च सर्वेष्टसिद्धिः।

[हिन्दी] इसलिये हे भव्यों! श्री पर्युषण महापर्व आने पर, पौषध (पोसा) सामायिक करना, त्याग पच्चक्खाण करना। विकथा नहीं करना। विकथा करने से बिना प्रयोजन निबिड़ कर्मबन्ध होता है। धर्म के दिनों में पापकर्म के मार्ग छोड़ देने चाहिये। एकाग्रचित्त से "कल्पसूत्र" का श्रवण करना चाहिये, क्यों कि इस सूत्र के सुनने से अवश्य आत्मा का कल्याण हो जाता है। फिर इस सूत्र की महिमा (महोत्सव) करना चाहिये, जिससे कई जीव कई जीव को प्रतिबोध प्राप्त हो, और जैनधर्मका अनुमोदन करे। "देखो! जैनी लोग कैसे धर्मी हैं, इनका धर्म

कितना अच्छा है ?" इत्यादि धर्मकृत्य करके इस पर्व की आराधना करना। ऐसा करनें से मानवों को निश्चय ही महान सुख की प्राप्ती हो जाती हैं। यह श्री वीतरागदेव की वाणी इस लोक और परलोक में सुख समाधि को प्राप्त हो। "इस पर्व के आराधन से इस लोक में यश. कीर्ति और परलोक में बारह देवलोक, नव ग्रैवेयक, पांच अनुत्तर विमान तक परम्परा से मोक्ष और शाश्वत अखंड सुख की प्राप्ति होती है।"

[इति तृतीय-व्याख्यानम्]

[ગુ०] એટલા માટે હે ભવ્ય જીવો! શ્રી પર્યુષણ મહાપર્વ આવે ત્યારે પૌષધ સામાયિક કરવાં અને ત્યાગના પચ્ચક્ખાણ લેવાં. વિકથા ન કરવી. વિકથા કરવાથી પ્રયોજન વિનાનાં નિબિડ કર્મબંધ થાય છે. ધર્મના દિવસોમાં પાપકર્મના માર્ગો છોડી દેવા જોઈએ. એકાગ્ર ચિત્તથી 'કલ્પસૂત્ર' નું શ્રવણ કરવું જોઈએ, કારણ કે આ સૂત્રના શ્રવણથી અવશ્ય આત્માનું કલ્યાણ થાય છે. વળી આ સૂત્રનો મહિમા (મહોત્સવ) કરવો જોઈએ. જેનાથી ઘણા જીવોને પ્રતિબોધ મળે અને જૈનધર્મનું અનુમોદન થાય "જુઓ. જૈન લોકો કેવા ધર્મી છે, એમનો ધર્મ કેવો સારો છે." વગેરે ધર્મકૃત્યો કરીને આ પર્વની આરાધના કરવી. આમ કરવાથી મનુષ્યોને નિશ્ચય મહાન સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે આથી વીત. રાગદેવની વાણી આ લોક અને પરલોકમાં સુખ સમાધિને અપાવે છે. આ પર્વના આરાધનથી આ લોકમાં યશ, કીર્તિ અને પરલોકમાં બાર દેવલોક, નવ ગ્રૈવેયક, પાંચ અનુત્તર વિમાન સુધી પરંપરાથી મોક્ષ અને શાશ્વત અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

[ઇતિ તૃતીય વ્યાખ્યાન સમાપ્ત]

अथ ग्रन्थकर्ता-प्रशस्तिः

संवद्-व्योम-रसाष्टगात्रि-प्रमिते, मासे शुचौ शोभने,
पक्षे प्रोज्ज्वलतापुते सुविहिते, सम्यग् द्वितीया-तिथौ ।
पूज्य-श्री-जिन-हर्षसूरिगणभृद्राज्ये मुदाष्टाह्निका,
व्याख्यानं सुगमं हितं सुविहितं श्री जेसलाद्रौ पुरे ॥१॥

श्रीमन्तो गुणशालिनः समभवन् प्रीत्यादिमाः सागरा,-
स्तच्छिष्यामृत-धर्म-वाचकवरा आसन् स्वधर्मादराः ।
तच्छिष्यैर्जिनराजराजि-चरणांभोज-प्रसक्तैः क्षमा,-
कल्याणाभिध-पाठकः सुमनसां श्रद्धावतां प्रीतये ॥२॥ (युग्मम्)

*

ग्रन्थकर्ता की प्रशस्तिः

[हिन्दी] श्री जैसलमेर ग्राम में विक्रम संवत् १८६० के भाद्रपद शुक्ला २ द्वितीया के दिन श्री जिनहर्षसूरि महाराज के राज्य में मुनि श्री क्षमाकल्याणजी पाठकने प्रसन्नचित हो इस अष्टाह्निका की संस्कृत में रचना की। इस संसाररूप समुद्र में अनेक श्रीमन्त और गुणशाली लोग हो गये। उन तपस्वी लोगों के मध्य श्री जिनहर्षसूरि श्रेष्ठ हुए जिनके अनेक शिष्य जैनधर्म में आदर करके सुन्दर कथावाचक हुए। उनके ही चरण कमलों में उनके ही आशीर्वाद से युक्त श्री क्षमाकल्याणपाठकने यह ग्रन्थ श्रद्धावान्, सुन्दर मनवाले पाठकों व श्रावकों की प्रीति के लिये बनाया ॥ १-२ ॥

ગ્રન્થકર્તાની પ્રશસ્તિ–

[ગુ] શ્રી જેસલમેર ગામમાં વિક્રમ સંવત–૧૮૬૦ ના ભાદરવા સુદ બીજને દિવસે શ્રી જિનહર્ષસૂરિ મહારાજના રાજ્યમાં મુનિશ્રી ક્ષમા-કલ્યાણજી પાઠકે પ્રસન્નચિત્ત થઇને આ અષ્ટાહ્નિકાની સંસ્કૃતમાં રચના કરી. આ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં અનેક શ્રીમંત અને ગુણશાલી લોકો થઇ ગયા. એ તપસ્વી લોકોમાં શ્રી જિનહર્ષસૂરિ શ્રેષ્ઠ થયા. જેમના અનેક શિષ્યો જૈનધર્મમાં આદર કરીને સુંદર કથાના વાંચનાર થયા. તેઓના ચરણકમલોમા તેમના જ આશીર્વાદથી યુક્ત પાઠક શ્રી ક્ષમાકલ્યાણજીએ આ ગ્રંથ શ્રદ્ધાવાન અને સુંદર મનવાળા પાઠકો અને શ્રાવકોની પ્રીતિને માટે રચ્યો.

अनुवादकस्य प्रशस्तिः ।

श्रीसौधर्मपरम्परामुपगतः श्रीरत्नसूरिर्बभौ ।
शिष्यस्तस्य सदा क्षमैकनिपुणः सूरि क्षमान्वर्थधृत् ॥
देवेन्द्रश्च ततो बभूव निपुणः कल्याणनामा सुधीः ।
शिष्यस्तस्य प्रमोदसूरिरथ सोऽत्यन्तं जनानुद्धरत् ॥

तस्य शिष्येण रानेन्द्र-सूरिणा बालहेतवे ।
बालबोधाभिधव्याख्या, कृता संघस्य प्रीतये ॥

मुनिनयन–नवेन्दौ वत्सरे कृष्णपक्षे ।
शरदि शुभसुमासे, कार्तिके शक्तितिथ्याम् ।
व्यरचि शुभजनानां, हेतवे कुकसीति ॥

[हिन्दी] श्री सुधर्मास्वामी की परम्परा में क्रमशः श्री रत्नसूरिजी हुए । उन के शिष्य क्षमा धारण करने में निपुण श्री क्षमासूरिजी हुए । उन के पट्ट पर श्रीमद् देवेन्द्रसूरिजी और उन के पट्टविभूषक विद्यावन्त निपुण श्री कल्याणसूरिजी हुए । उन के शिष्य श्री प्रमोदसूरिजी हुए । उन के शिष्य श्री राजेन्द्रसूरिने बालजीवों के हित लिये एवं कुक्षी आदि संघ की विनतीसे विक्रम सं. १९२७ में इसके भाषानुवाद की रचना की । उनके विद्वद् शिष्य रत्न, प्रकट प्रभाकर श्रीमद् विजययतीन्द्रसूरीश्वरजी महाराजने संशोधन करने उसको प्रकाशित करवाया । उसकी प्रशस्ति इस प्रकार हैं :–

अतिनिर्विघ्नता थकी, पूरण भयो यो ग्रन्थ ।
ताकु पढत पढावते, पावे यश प्रसरन्त ॥१॥

श्रावण शुक्ला प्रतिपदा निशिपतिवार उदार ।
ग्यारह छक्का नवशशि संवत धर्यो विचार ॥२॥

सोहम गण गगनांगणे दिनकर जिम उद्योत ।
सूरिविजयराजेन्द्र तिम, प्रगटी शुभ जग ज्योत ॥३॥

तासु शिष्य शोधन कियो, मुनियतीन्द्र इकचित ।
पढ़त पढावत भविकजन, पाये मोक्ष अरु वित्त ॥४॥

(ગુ૦) શ્રી સુધર્માસ્વામીની પરમ્પપરામાં ક્રમશઃ શ્રી રત્નસૂરિજી થયા. તેના શિષ્ય ક્ષમા ગુણને ધારણ કરવામાં નિપુણ શ્રી ક્ષમાસૂરિજી થયા. તેમના પાટે શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસૂરિજી થયા. અને તેમના પટ્ટવિભૂષક વિદ્યાવન્ત નિપુણ શ્રી કલ્યાણસૂરિજી થયા. એમના શિષ્ય શ્રી પ્રમોદસૂરિજી થયા. જે ભવ્યજનોના ઉદ્ધારક હતા. તેમના શિષ્ય શ્રીમદ્ રાજેન્દ્રસૂરીજી થયા. જેમણે બાળ જીવોના હિત માટે અને કુક્ષી આદિ સંઘની વિનંતિથી વિક્રમ સં. ૧૯૨૭માં આ અષ્ટાહ્નિકા વ્યાખ્યાનનો ભાષાનુવાદ કર્યો.

રસનયન પૂરણ ચક્ષુ વર્ષે વાસસિયાણા રહી;
શ્રીમદ્ યતીન્દ્રસૂરિજી અનુચર જયન્ત મધુકર સંગ્રહી.
નિર્વિઘ્નતાએ આજ આ ગુર્જર ગિરા અનુવાદને;
સંપૂર્ણ કરતાં સહજ ભાવે મેળવ્યો આહ્લાદને.

卐

પર્યુષણ પર્વની સફળતા

લેખક : આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય જયન્તસેનસૂરીશ્વરજી મ.

અનાદિ કાળથી ચાલતું આવ્યું છે સંસારનું આ ચક્ર !

રાગની સુંવાળી સેજમાં સુવાડતું આવ્યું છે જગતના જીવમાત્રને !

દ્વેષની આગમાં બાળતું આવ્યું છે આત્માના વિશુદ્ધતમ ગુણોને !

પરમ્પરાની સર્જાયેલી અજ્ઞાનની અધિકતા અને સમ્યગ્જ્ઞાનની ન્યૂનતા ! અશ્રદ્ધાની અખુટતા અને શ્રદ્ધાની નિર્બળતા ! ચારિત્રની ઉણપ, દુશ્ચારિત્રની વિપુલતા ! પછી...

યત્નપૂર્વક સાધનામાં સફળતા મળવાને બદલે અનાદિનો ટેવાયેલ આત્મા નિષ્ફળતા સિવાય કંઈપણ પામી શકયો નહિ !

રાગની બહુલતા અને દ્વેષની વિપુલતાનું આ પરિણામ છે.

જીવતું જીવત્વ કળી શકાતું નથી અને પોતામાં પોતાનાથી ભળી શકાતું પણ નથી.

જડની જબ્બર ભીંસમાં જીવનની નાવડી ભવ નિરર્થકતાના ઓવારે આવીને ઊભી રહે છે.

ભાવની સડકથી ભટકી અને ભવના અરણ્યમાં ભૂલા પડેલા તમામ જીવોને પરમાત્માની પવિત્ર વાણી માર્ગદર્શન કરતી આવી છે અને સરળતાથી સમજી શકાય તેવા એ મીઠા વેણ રણમાં મીઠી વીરડીનું કામ કરે છે.

રે! ભવ્ય!

કેટલું તો સુંદર ઉદ્બોધન.

તો પછી તું તારા ભવ્યત્વને પ્રગટ કર!

જો દિશા વિપરીત હોય તો દિશાને બદલી દે! અનુકુળ દિશાનો યાત્રી બનવાનું છે તારે!

આજ સુધી મન, વચન અને કાયાને મેલાં કરવાની પ્રવૃત્તિમાં રસ દાખવ્યો અથવા રાખ્યો પરંતુ હવે.....

અનુચિત વિચારોને વેગ ઘણો આપ્યો, હવે એ અનુચિત વિચાર શ્રેણિને અંતર પ્રદેશમાંથી વિદાય આપ! કારણ સમુચિત વિચાર તારા મનોપ્રદેશને લીલોછમ કરી દેશે. અનુચિત વિચારોના સંતાપમાં ગુણના છોડવા પાંગરી શકે જ નહિ!

એ મનોપ્રદેશની શાંતિ પછી વધનારી સંશુદ્ધિથી કોઈ પણ જાતની માનસિક પિડાનો સદાના માટે અંત આવશે! અને એ અંત અનન્તતા તરફ લઈ જનારો બનશે.

આ જીભલડીને નિરંકુશ મૂકીને જેમ તેમ વાળતો આવ્યો છે જીવનભર! પરંતુ હવે એ નિરંકુશ જીભડાને નાથવાનો પુરુષાર્થ કર! એને વશ થઇને રહેવામાં હાની છે, એને વશ કરવામાં લાભ છે! દુષ્ટ કથનમાં પ્રધાનપણે આજ કામ કરતી હોય છે. હાડકા વગરની આ જીભલડીને અંકુશ તળે રાખવાની અત્યન્ત જરૂર છે. લક્ષ્ય રાખવાનું છે કે *અયોગ્ય વચનવ્યવહાર વધી જાય નહિ!*

અનાદિકાળથી આ શરીરને વિરાધનાના માર્ગે ગોઠવીને આત્મિક લાભ કમાઈ શકયો નહિ! માત્ર શરીરની ચિંતા કરી, સફળતાની અંશ

માત્ર ચિંતા કરી જ નહિં! એ વિશુદ્ધ વિચારણાથી વેગળો જ રહ્યા! સાધનની સંભાળ રાખી પરંતુ સાધના અને સાધ્યનો લેશમાત્ર વિચાર કર્યો નહિ! હવે આ શરીરને તારી આરાધનાની પ્રવૃત્તિમાં સ્થિર કરવા ઉદ્યમ વંત બન. એ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિમૂલક બનશે અને તારો ઉદ્યમ તને સર્વત્ર શ્રેય આપનારો બનશે!

અનાદિના અજ્ઞાનમય વલણના લીધે વિજેતાઓના શાસનમાં પણ ભાગ્યવન્તો જીવ જીવન સફળતાની લહાણી લઈ શકતો નથી ત્યારે અનન્ત કરૂણાના ભંડાર જ્ઞાનીઓ ઉત્તમ ભાવોની લહાણી કરતા જાય છે, અને આરાધક આત્માઓ કહેતા જાય છે, જીવન ધન્ય કરવાનું!

ખોલ દેવાનુપ્રિય! ખોલ!

તારા અંતરના દ્વારને ખોલ રે ભાઇ ખોલ!

તારે આ લહાણ લેવાની છે, લીધા વિના પાલવવાનું જ નથી.

રાગમાં રાચીને રહીશ તો સંસારમાં નાચતો રહીશ.

મર્કટના સમું જીવન જીવીને ભવને વેડફી દઈશ.

ઉત્તમ અવસરનો લાભ તું ચૂકી જઈશ.

રાગનો ત્યાગ કરીશ જેટલો એટલો ત્યાગનો રાગ વધારી શકીશ.

પ્રસન્નવદને છોડવું એ ત્યાગનો રાગ કહેવાય!

વિષાદ વગર છોડવું રાગનો ત્યાગ કહેવાય!

રાગમાં રાચવું કષાયના મેળા જેવું છે.

ત્યાગમાં રાચવું કષાયને ટાળવા જેવું છે.

રાગમાં જન્મે માયા અને લોભ!

જે આકાશ જેટલા અસીમ છે, સમુદ્ર જેટલા અપાર છે અને જળતરંગ જેમ આત્માને કેવળ ઊંચા કરી પટકી દેનાર છે.

ત્યાગમાંથી જન્મે સત્ય અને સંતોષ! જેનાં સીમા અને બંધન હોય છે. અપારમાંથી પાર પામવો સહજ થઈ જાય છે.

કષાય વધે તો બંધન વધે અને બંધન વધે તો શાંતિ અને સુખ ઘટે!

સુખ ઘટે તો દુઃખ વધે અને દુઃખ વધે તો આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિ વધે, વધતાં વધતાં વધી જાય !

સાવધાની ન રહે તો સંસારનો ભાવ વધી જાય ! સંસારનો ભાવ વધી જાય તો કર્મસત્તાના દબાણમાં દબાઇ જવાય ! પરિણામ સાર્થક નહિ, નિરર્થક આવીને ઊભું રહે !

વીતરાગના શાસનમાં રહેલા આરાધકોનો રાગ ઘટતો રહે છે.

અનન્તનો રાગ ઘટયો છે અને જેમનો રાગ ઘટયો છે તેમનો રોગ પણ મટયો છે.

ભવના રોગને ઘટાડવા ભાવના ઔષધનું સેવન આવશ્યક છે.

ભાવની ઔષધિનું સેવન ભવની સફળતા માટે અને ભ્રમણાના રોગને મટાડવા માટે અચુક ઇલાજ સમાન છે.

શુભ ભાવની વૃદ્ધિ અને નિર્મળતા માટે આવ્યા છે પર્વોના રાજા સરખા પર્વાધિરાજ પર્યૂષણ.

આ પર્વની પાવનતા પ્રસિદ્ધ છે.

લોકોત્તર પર્વની આરાધના લોકોત્તર ભાવોને લઇને જ કરી શકાય ! જો લોકોત્તર પ્રબળ બને તો લૌકિકની ભભકાભરી મોહકતાથી વેગળો થઈ આત્મા અનન્તદર્શન કરવા ભાગ્યશાળી બને !

પાવનતા ટકાવવા અને મલીનતા અટકાવવા માટે આગળ આવવું જોઇએ. જીવનની સિદ્ધતા અને શુદ્ધતાને પ્રગટ કરવા માટે પર્વની આરાધના અત્યન્ત આવશ્યક છે.

ભાવવર્દ્ધક શુભ પ્રવૃત્તિની વૃદ્ધિ થવી જોઇએ, દેવ ગુરુ અને ધર્મની વિશુદ્ધતામાં પૂર્ણરૂપે વિશ્વાસ જન્મવો જોઇએ !

મનની મર્કટતા અને ઇન્દ્રિયોની નિરંકુશતા પરત્વે અગમચેતીનાં પગલા ભરવાં જોઇએ ! માનનું મર્દન કરવું જોઇએ !

માયાની વેલડીને ઉખાડીને ફેંકી દેવી જોઇએ. ક્રોધને તપાવવો જોઇએ.

લોભના ભયંકર વિષધરથી પોતાની જાતને બચાવવી જોઇએ ! તો....

તો પર્વ સફળ ! પર્વનું આવવું સફળ !

અને સફળ ધર્મની શુભ પ્રવૃત્તિ!

મંત્રોમાં મોટો નવકાર અને પક્ષીમાં મોટો હંસ!

તેવી જ રીતે પર્વોમાં મોટા પર્યુષણ.

સમતાની સરિતાને વહેવડાવતાં આવે આ પર્વ! કલ્યાણનો માર્ગ બતાવતાં આવે આ પર્વ!

મોટો ભવ માનવનો, ઉત્તમ વાણી વીતરાગની અને અનુકુળતા મળી સર્વ પ્રકારે તો પછી ધર્મપ્રવૃત્તિમાં નિષ્ઠાપૂર્વક આગળ આવવું એમાં જ પર્વની સફળતા.

卐

આરાધક બનવા માટે

લેખક : પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય જયંતસેનસૂરીશ્વરજી મ 'મધુકર'

જે નીતિનું પાલન સંસ્કૃતિનું સંરક્ષણ અને નૈતિકતાની વૃદ્ધિ કરે એને કહેવાય છે શાસન!

જેનાથી જીવનનુ નિર્માણ થાય, વિકાસ વેગવંતો બને અને વૈશિષ્ટ્ય ઝળકી શકે એને કહેવાય અનુશાસન!

જેના કારણે પૌદ્ગલિક પરિણમન મંદ બને, ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોથી નિવૃત્તિની પરિણતિ તીવ્ર બને અને સાધના માટેની દૃષ્ટિ નિર્મળ બને એને કહેવાય આત્માનુશાસન!

જે જીવમાત્રને જીવવાના હકકનો ઘોષ કરે, જીવમાત્રને સંસારથી મુક્તિ મેળવવાનો અધિકાર જાહેર કરે અને જે પ્રત્યેકને ચરમ અને પરમપદની પ્રાપ્તિ માટે પ્રેરણા નિયમિત આપે તેને કહેવાય "જૈનશાસન"

વ્યવસ્થિત સંચાલન માટે જોઇએ શાસન. જીવનને ઝગમગતું રાખવા માટે જોઇએ અનુશાસન.

અંતરશુદ્ધિ-વિશુદ્ધિ માટે પરમ આવશ્યક છે આત્માનુશાસન! અને મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થ ભાવનાને સાકાર બનાવવા માટે

કષાયોથી મુક્તિ મળે અથવા કષાય વિગેરે દ્વારા જે કદર્થના કરી છે; તે બદલ આપણે એની સાચા અંતરથી ક્ષમા યાચીએ મન, વચન, કાયાની શુદ્ધિથી ખમાવતાં તે ચારેને પણ ત્યાં જ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં એ મુનિવરો પણ અજરામર પદ પામ્યા છે સાચી ક્ષમાપનાનો પ્રભાવ.

મુક્તિના માર્ગે આત્મા વળે ત્યારે જ મૈત્રીય ભાવનાનો ઉદ્ભવ થઈ શકે આ હૃદયના ક્ષેત્રમાં.

ગુણાનુરાગી બનીને ગુણીજનોના ગુણદર્શનથી પ્રફુલ્લિત થવાય. જ્યારે ત્યારે જાગ્યો કહેવાય પ્રમોદભાવ. એ ભાવ કષાયક્ષયમાં બળ આપનારો થાય અને મૈત્રીય ભાવને પુષ્પિત, પલ્લવિત અને ફલિત કરનારો થાય.

દીન- હીનજનોને દેખતા, અસહાય જીવાત્માઓની સામે દૃષ્ટિ પડતાં જ કારુણ્યભાવનો સ્રોત વહેવા માંડે જ્યારે, ત્યારે જ સમજી શકાય કે કે પ્રમોદભાવની પુષ્ટિ આત્મપ્રદેશમાં થઈ રહી છે.

પોતાની હકવર્મી ન છોડનારા એવા નાસ્તિક જીવો પ્રત્યે દ્વેષભાવ ન જાગે અને એવાઓના તરફ પણ હિતબુદ્ધિથી માધ્યસ્થ ભાવોનો આવિર્ભાવ થાય જ્યારે, ત્યારે જાણવું કે કારુણ્યભાવના અંતરપ્રદેશમાં વસેલી છે.

મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થ ભાવને સંવરેલો આત્મા આરાધનાના અનુપમ માર્ગે આગળ વધે અને સાધનાના પુનિત પંથનો અમર યાત્રી બની શકે.

આ આરાધનાના માર્ગે આત્મા કયારે જોડાય અને કેવી સ્થિતિમાં સ્વરૂપ કેવું રહે, એ પણ વિચારણીય છે!

સમ્પૂર્ણ વિશ્વ કર્મચક્રમાં બંધાયેલું અથવા ફસાયેલું છે. છદ્મસ્થ અવસ્થા-સંસાર તરફના આંશિક રાગની અવસ્થાને પણ સંસાર જ કહેવાય.

રાગ અને વિરાગનો ભેદ જ્યાં સુધી ઘટે નહી અને વિરાગમયી સ્થિતિ દ્રઢ બને નહિ ત્યાં સુધી ભવોના બંધનોથી બચવાનો માર્ગ વેગળો જ રહે છે!

આમ કર્મચક્રના કારણે કોઈ જીવ તો પ્રસુપ્ત અવસ્થાવાળા છે, તો કોઈ સુપ્ત અવસ્થાવાળા છે, કોઇ જાગૃત અવસ્થામાં છે, તો કોઈ ઉત્થિત થયેલા દેખાય છે, તો કોઈ પ્રસ્થિત પણ થઈ ગયા હોય છે.

જેઓ મોહની દશામાં અને મોહના નશામાં ચકચુર થઈ ગયેલા હોય છે, જેમને ધર્મ-કર્મનું જ્ઞાન નથી, જેઓ જડાસક્ત બનીને સંસારના યજ્ઞકુંડમાં જીવનની આહુતિ આપી રહ્યા છે, આ બધાય જીવો પ્રસુપ્ત અવસ્થાવાળા જાણવા. જેઓ કયારેય આંખ ઉઘાડીને પોતાની સ્વયંની અવસ્થા, સદવસ્થા કે દુરવસ્થાનો વિચાર સુદ્ધાંય કરી શકતા નથી.

જેઓ આસક્તિથી છુટવા મથતા નથી છતાં આસક્તિની ભયંકરતાને જાણતા હોય છે, તે જીવોને સુપ્ત સ્થિતિવાળા કહ્યા છે. જેઓ જાણવા છતાંય આચરવાની તત્પરતા દાખવી શકતા નથી.

જેમને આસક્તિ, મિથ્યાત્વમયી પરિણતિ તથા સંસારનાં બંધનોનું જ્ઞાન થાય અને જેઓ એ બધનોથી જેમ બને તેમ છુટવાનો પ્રયત્ન કરતા હોય છે, યથાશકય છુટતા જાય છે, તે જીવોને જાગૃત દશાવાળા કહેલા છે જેઓ બંધનથી મુક્તિનો અધિકાર મેળવી લે છે.

જેઓ મિથ્યાત્વથી મુક્તિ મેળવીને, આસક્તિને અળગી કરીને સમ્યકત્વના ભાવથી ઓતપ્રોત થયેલા છે, લૌકિક અને લોકોત્તર ભાવોને સંપૂર્ણપણે સમજી લીધા છે જેણે, એ બધાય જીવોને ઉત્થિત એટલે ઉભા થયેલ સમજવા જોઇએ. જેમને ચરણ, કરણ અને મનમાં અપૂર્વ આહ્લાદ અને રસાસ્વાદનનો અનુભવ થાય છે.

જેઓ વિશુદ્ધિ પરિણતિમાં રમણ કરતા હોય છે, **तमेव सच्चं जं जिणेण देक्खियं** ના ભાવને જેમણે દ્રવ્ય અને ભાવથી પોતાના વિચાર અને આચારમાં ઉતારી લીધા હોય છે. ત્યાગમાં જેમને આનંદ આવતો હોય છે, રાગમાં નિરસતા દેખાતી હોય છે, આરાધક ભાવ પ્રબળ બનતો રહે અને વિરાધક ભાવ જેમને સ્વપ્નમાં પણ સ્પર્શી શકતો નથી તે જીવોને પ્રસ્થિત થયેલ સમજવા જોઇએ.

જેમને ક્રમશઃ ગુણસ્થાનકની સ્પર્શના થતી જતાં ગ્રંથીભેદ અને અપુનર્બંધક દશાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.

પર્વાધિરાજ પર્યુષણ!

મૈત્રી, પ્રમોદાદિ ભાવોને આત્મસાત્ કરવા માટે પ્રબલ પ્રેરણા આપનાર છે.

જાગો, ઉઠો! અને આગળ વધોનો શંખનાદ કરનાર છે.

ભવ્યોની ભવ્યતાને છતી કરવા અને આરાધનાના મંગળમય માર્ગે પ્રયાણ કરવાની હાકલ કરતા પર્વાધિરાજ જણાવે છે કે, તમારા જીવનની સ્થિતિનાં દર્શન કરો અને નિહાળો તો ખરા કે તમે ક્યાં છો? તમારી ભૂમિકા કેવી છે? અને તે કયા સુધી વ્યવસ્થિત છે આ દિગ્દર્શનના માટે જ પર્વાધિરાજના પુનીત પ્રસંગે સાબદા બનો! પછી જ શાસન, અનુશાસન, આત્માનુશાસન અને જૈનશાસનની આરાધનાના ભાગી બની શકશો.

દૃષ્ટિવાદથી લાભ

લેખક : પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી વિજય જયન્તસેનસૂરીશ્વરજી મ. 'મધુકર'

જે જીવને પરમાત્માના પરમતારક શાસનમાં જીવન વ્યતીત કરવાનું મળે તે જીવને પરમાનંદ હોય, જ્યાં સુધી વિચાર વિનિમયતા જાગતી નથી ત્યાં સુધી તત્ત્વગમ્ય સ્થિતિએ પહોંચવું આત્માના માટે ઘણું દુર્લભ રહે છે.

દૃષ્ટિવાદનો અનુગામી અને અનુયાયી બની ગયા પછી આત્મદેવને જગતમાં રહેલા પ્રત્યેક પદાર્થની સ્થિતિ અને સિદ્ધાન્તની શાશ્વત સ્થિતિનું સ્વરૂપ ખૂબ સુંદર સમન્વય છે.

નયવાદ અને સાપેક્ષવાદને દૃષ્ટિના સામે રાખી લેવાય ત્યારપછી એવી વિચારણા નહિ રહે જે એ વાદના ચોકઠામાં ન ગોઠવી શકાય?

દૃષ્ટિવાદ, નયવાદ અને સાપેક્ષવાદથી જ્યારે મનાભિમુખી થઈ જાય છે. ત્યારે પોતાની દૃષ્ટિ સિવાય બીજાની દૃષ્ટિ એને પ્રિય લાગતી જ નથી. પરંતુ

જ્યારે દૃષ્ટિ સ્વાભિમુખી થાય છે ત્યારે જગતમાં વ્યાપ્ત પ્રત્યેક દૃષ્ટિનો સમન્વય કરવાની શક્તિ સાંપડે છે.

દૃષ્ટિવાદ એટલે જૈનશાસન! દૃષ્ટિરાગ એટલે એનાથી વિરૂદ્ધાચરણ.

જ્યાં અને જ્યારે દૃષ્ટિરાગની સ્થિતિ દૃઢ થઇ જાય છે, ત્યાં અને ત્યારે એ આત્મપ્રદેશો પર અંધશ્રદ્ધાના જાળાં બાઝી જાય છે. એ અંધ-શ્રદ્ધા જ્યારે ભક્તિના રૂપમાં પરિણમે છે ત્યારે ત્યારે એ ભક્તિ પણ મમત્વ અને કદાગ્રહને જ પોષણ આપનારી બને છે.

જિનેન્દ્ર પ્રવચનમાં દૃષ્ટિરાગીને સ્થાન સંભવે જ શી રીતે? દૃષ્ટિવાદીજ જિનશાસનના આરાધક, ઉપાસક, અને સંરક્ષક બની શકે છે.

પોતાની વાત માત્ર સત્ય છે અને અન્યની અસત્ય! એવો જ્યારે એકાન્તિક પક્ષપાત હૃદયમાં જાગે છે ત્યારે આત્મા અનેકાન્તિક પક્ષકાર બનવાનું બધું જ સામર્થ્ય ગુમાવી બેસે છે.

જ્યારે પોતાની દૃષ્ટિનું જ સમર્થન કરવાની અને અન્યનું ઉત્થાપન કરવાનું ધ્યેય રહે છે ત્યારે ગુણાનુરાગી અને ગુણપાક્ષિક બનવાની પોતાની સ્થિતિનો પોતે જ વિનાશક બની જાય છે.

દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિ અનુભવ ઉપરથી સમજી શકાય છે. અનુભવીઓ આરાધનાને મહત્વ આપે છે અને આરાધકભાવ અન્તર પ્રદેશમાં પ્રબળ બને તેવી રીતનો એમનો વ્યવહાર હોય છે.

ગુણી વિના ગુણ ન હોય એટલે આધારાધેય ભાવનો સમન્વયાત્મક દૃષ્ટિકોણ જ્યારે બની જાય છે ત્યારે કોઇના પ્રત્યે અણગમો કે સૂગને ઉત્પન્ન થવાનો અવકાશ રહેતો નથી.

જ્યારે દૃષ્ટિ વિકલ બની જાય છે ત્યારે પોતાની વિકલતાનો ખ્યાલ રહેતો નથી અને સર્વત્ર પોતા સિવાય બીજામાં વિકલતા દૃષ્ટિગોચર થતી દેખાય છે.

પરિણામે ઉહાપોહ અને અજંપા સિવાય બીજું કંઇ રહેતું જ નથી. મનની વિહ્વળતા, તનની ચંચળતા અને વચનની વિસંવાદિતા વધતી જતાં ધાર્યા કરતાં સ્થિતિ ઉલ્ટી થતી દેખાય છે.

સાધક, આરાધક અને શાસનના અદના ઉપાસક બનવા માટે દૃષ્ટિની વિશાળતા હોવી જોઈએ.

અસત્યમાં પણ અસત્યરૂપે સત્ય તો સમાયેલું છે.

નૈગમ નયનો અભ્યાસી અને જ્ઞાતા જગત્માં થતી કોઈપણ સ્થિતિને વિકાસ માટેનો પ્રારંભ માને છે. પરંતુ એ સ્થિતિ એવંભૂત નય તરફ આગળ વધનારી હોવી જોઈએ. સંપૂર્ણ અશુદ્ધિથી પરિપૂર્ણ શુદ્ધિ તરફ જવાની જે ક્રિયા-પ્રક્રિયા છે તેને નયવાદ કહેલ્યો છે.

કોઈપણ દૃષ્ટિની પોતાની મર્યાદા છે. પોતાની મર્યાદામાં પોતે નિશ્ચિત સત્ય હોય પરંતુ બીજાની મર્યાદાનો સંપૂર્ણ અપલાપ કરવાની વૃત્તિ દૃષ્ટિસાપેક્ષની નહિ દૃષ્ટિનિરપેક્ષની સમજવી જોઈએ.

દૃષ્ટિસાપેક્ષતાની સ્પષ્ટતા માટે તો જૈન જગતમાં એક નહિ અનેક આખ્યાનો-ઉપાખ્યાનો વર્ણવેલાં છે.

સોનેરી રૂપેરી ઢાલની સીધી સાદી આખ્યાયિકાને કોણ નથી જાણતું ? જૈન સિદ્ધાન્તના પ્રતિપાદનને માટે અપાતા આ દૃષ્ટાન્તનું અનુકરણ કરવાની વૃત્તિ પ્રબળ બને તો જૈનશાસનની પ્રત્યેક વાતને સમજવી સરળ બની શકે અને અનેક જાતની વ્યર્થની મજબુત પકડથી આત્મા મુક્ત પણ બને.

સાત અંધ પુરુષોનું સ્થાનક એજ વસ્તુને પુરવાર કરે છે.

એકાંગી ગ્રાહક અપૂર્ણ છે, જ્યારે સર્વાંગી ગ્રાહક સંપૂર્ણ છે. એ વસ્તુસ્થિતિને દૃષ્ટિવાદી બનીને શીખી લેવાય જ્યારે, ત્યારે અનેક પ્રકારના અનર્થોને અટકાવી શકાય છે. આ છે દૃષ્ટિવાદની મહત્તા !